

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Diplomová práce

Bc. Jitka Simona Petlachová

Vnímání školní družiny dětmi a jejich rodiči

Olomouc 2015 vedoucí práce: PhDr. Vladimíra Kocourková, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Brně dne

Děkuji PhDr. Vladimíře Kocourkové, Ph.D., za odborné vedení diplomové práce a také učitelkám a učitelům na Základní škole v Brně za jejich ochotu a vstřícnost při získávání potřebných informací pro tuto práci.

„Děti potřebují spíš vzory než kritiku.“

Joseph Joubert

OBSAH

ÚVOD	7
1 Mladší školní věk	9
1.2 Pojetí dětství v minulosti	9
1.3 Charakteristika mladšího školního věku	10
1.3.1 Tělesný vývoj	10
1.3.2 Psychologický vývoj	10
1.3.3 Sociální a emoční vývoj	12
1.3.4 Socializace v období mladšího školního věku	14
1.3.5 Hra	15
2 Volný čas	16
2.1 Charakteristika volného času	16
2.2 Funkce volného času	17
2.3 Věda o volném čase a pedagogika volného času	18
2.4 Výchova ve volném čase	19
2.4.1. Funkce výchovy ve volném čase	22
2.4.2 Specifika výchovy ve volném čase	23
2.5 Zájmové vzdělávání	23
3 Školní družina	25
3.1. Legislativa	25
3.2. Charakteristika školní družiny	26
3.2.1 Školní družina – statistika	27
3.2.2 Organizační struktura školní družiny	28
3.2.2.1 Velikost a kapacita školní družiny	29
3.2.2.2 Poplatky za školní družinu	29
3.2.2.3 Problémy školní družiny	30
3.2.3 Cíle výchovně vzdělávací práce ve školní družině	30
3.2.4. Obsahy a formy činnosti ve školní družině	31
3.2.5 Vychovatelé	33
3.3 Školní družina – charakteristika konkrétního zařízení	35
4 Rodina a volný čas	37
4.1 Služby denní péče o děti	37
4.2 Demografické údaje	37
4.3 Zaměstnanost, trh práce	38
4.4. Harmonizace rodiny a školy	38
5 Průzkumné šetření	41
5.1 Průzkumné cíle	41
5.2 Průzkumné otázky	42
5.3 Metodologie	42
5.4 Soubor respondentů	42
5.5 Průběh průzkumného šetření	43
5.6 Výsledky analýzy dotazníku pro děti	43

5.6.1 Soubor respondentů	44
5.7 Shrnutí dotazníků pro děti	69
5.8 Výsledky analýzy dotazníku pro rodiče	70
5.8.1 Průzkumné otázky dotazníku pro rodiče	70
5.9 Shrnutí analýzy dotazníku pro rodiče	88
6 Shrnutí obou průzkumných šetření	90
ZÁVĚR	91
SEZNAM ODBORNÉ A POUŽITÉ LITERATURY	
SEZNAM PŘÍLOH	

ÚVOD

Od září loňského roku pracuji jako vychovatelka ve školní družině na Základní škole v Brně. Jedná se o školu většího typu ve středu města, jejíž součástí je školní družina čítající deset oddělení. Kapacita školní družiny je až 300 dětí. Všimla jsem si poměrně rozsáhlé organizace školní družiny, různých přístupů ze strany vychovatelů, struktury dětí. Zabývala jsem se otázkou, jak vnímají školní družinu děti, jaká mají očekávání, jakým způsobem svou výchovnou práci zacílit. Zajímala mě zpětná vazba dětí a rovněž názor a pohled jejich rodičů na školní družinu. Hledání odpovědí na tyto otázky bylo hlavním impulsem výběru tématu mé diplomové práce.

Diplomová práce se zabývá tématem školní družiny, a to vnímáním této specifické výchovně-vzdělávací oblasti jejími aktéry – dětmi a jejich rodiči. Závěrečná práce se člení na dvě části – teoretickou a praktickou. Cílem teoretické části je popsat a uspořádat údaje vycházející z tématu diplomové práce. Dílčím cílem je definovat pojmy týkající se mladšího školního věku, vysvětlit pojem volný čas, výchova ve volném čase a zájmové vzdělávání. Dalším jednotlivým cílem je uvést nejpodstatnější informace z oblasti školní družiny a prozkoumat její specifika.

Teoretická východiska jsou popsána v jednotlivých sekvencích práce. První kapitola se věnuje období mladšího školního věku, které popisuje ve fyzickém, psychologickém a sociálním kontextu. Všimá si rovněž emočního vývoje a socializace, pozornost je věnována rovněž hře jako nejzákladnější potřebě dítěte.

Následuje kapitola, jež se podrobně věnuje tématu volného času, vysvětluje jeho aspekty a seznamuje s funkcemi volného času. Následující strany práce uvádí ke vstupu do oblasti vědy o volném čase a pedagogiky volného času. Objasňují kategorii výchovy ve volném čase, její funkce a specifika. Další část se zabývá zájmovým vzděláváním. Třetí kapitola se věnuje tematice školní družiny a uvádí

do její problematiky. Věnuje se tématu legislativního ukotvení, charakteristice školní družiny. Zabývá se pedagogickou dokumentací, vysvětluje cíle, poslání a funkci školní družiny. Rovněž zaciluje na organizační strukturu školní družiny a vychovatele.

Čtvrtá kapitola objasňuje pojem rodina, její typy a funkce a zaměřuje se na spolupráci rodiny a školy.

Hlavním cílem praktické části diplomové práce je zjistit, jak vnímají školní družinu děti a jejich rodiče a jaké jsou rozdíly ve vnímání školní družiny mezi dětmi a jejich rodiči. Kladla jsem si otázku, zda názory dětí a rodičů budou podobné? Může být výsledek odrazem situace přibližující komunikaci mezi dětmi a jejich rodiči? Dílčím cílem je zjistit, jaké stanovisko zaujímají respondenti k osobnosti vychovatelky a k její práci. Jak hodnotí nový systém vyzvedávání dětí. Jedním z dílčích cílů je rovněž objasnit, jaké volnočasové akce realizované vychovatelkami ve školní družině považují respondenti za nejvíce přínosné, z tohoto zjištění lze vyvodit úsudek, zda jsou obecně preferovány volnočasové aktivity sportovního, společenského, vzdělávacího či jiného charakteru, a které aktivity by mohly být pro cílovou skupinu nejzajímavějším přínosem.

Potřebná data jsme získali metodou dotazníkového šetření, které jsme realizovali ve školní družině při Základní škole v Brně. Vytvořili jsme dvě varianty dotazníků, přičemž první z nich byla určená dětem navštěvujícím uvedenou školní družinu a druhý dotazník jsme administrovali prostřednictvím třídních učitelů jejich rodičům.

Věřím, že získané poznatky lze využít v praxi výchovně-vzdělávací práce a mohou být cennou informací pro pracovníky školní družiny při Základní škole v Brně.

1 MLADŠÍ ŠKOLNÍ VĚK

Někteří autoři člení období školního věku na první a druhou etapu - na mladší a střední školní věk. Jiní přidávají i starší školní věk. Obecně je vymezován počátek školního věku prvním rokem školní docházky a konec období směřuje před začátek pubescence, tedy přibližně do věku deseti až jedenácti let. Matějček (2012, s. 45) člení období na mladší, střední a starší školní věk. Tento autor uvádí, že v prvním období jsou děti šesti až osmileté, které jsou stále hravé, mají rády pohádky, jejich schopnost soustředit se je přibližně deset minut. Důraz je kladen na adaptaci na školu. Střední věk je stabilnější, dítě je přiměřeně adaptováno na školní prostředí. Langmeier (2006, s.116) uvádí, že existují významné rozdíly mezi dětmi na začátku povinné školní docházky a vyspělejšími žáky.

1.2 Pojetí dětství v minulosti

Rozbor pojmu dětství a jeho vložení do historického kontextu může pomoci pochopit, jakou podobu může mít jev, který nám – z pohledu současného kulturního okruhu – může připadat přirozený. V minulosti však dětství nebylo chápáno jako svébytné období života, ani jako období her a učení se, kladl se spíše důraz na materiální zabezpečení dětí, zajištění stravy a základních podmínek přežití tak, aby se děti mohly stát dalším platným pomocníkem a členem domácnosti, který se podílí na výdělku celé rodiny. Děti znamenaly případně zajištění do budoucna, aby mohlo být postaráno o staré (nemohoucí) rodiče. Až do 16. století se v západní Evropě (v českých zemích déle), nevydělovala žádná zvláštní pojetí dětství. V předindustriální společnosti se dítě po skončení základní péče o jeho fyzické přežití stávalo „malým dospělým“. Účastnilo se dění v domácnosti, stalo se podle svých sil pracovníkem. Děti odcházely „do služby“ a to někdy už v sedmi až devíti letech. Ve vyšších stavech rodového erbů bylo dítě také potenciálním budoucím, nebo i aktuálním držitelem rodinného majetku, pokračovatelem řemesla, proto se organizovaly časné sňatky. (Havlík, Kořa, 2011, s. 56).

V dobách minulých se lidé potýkali s chudobou, odříkáním, nemocemi a tak se dítě mohlo stát do jisté míry břemenem. Teprve v renesanci se diferencovaně mění postoje k dětem jako ke skupině zvláštní - nevinné a zranitelné. Změna postojů a přístupu společnosti přichází až důsledkem modernizace a pokračuje dodnes, kdy je tématu dětství věnována opravdu významná pozornost. (Havlík, Kořa, 2011, s. 25)

1.3 Charakteristika mladšího školního věku

Školní družina – jako školské zařízení zájmového vzdělávání – se zaciluje zejména na děti mladšího, eventuálně středního školního věku, s cílem rozvíjet jejich specifické zájmy. Proto v následující podkapitola uvede charakteristiku mladšího školního věku ve třech rovinách – v oblasti fyzické, psychologické a sociální. Bude se zabývat vývojem a změnami, ke kterým v tomto období dochází. Sleduje rovněž oblast emočního vývoje a v závěru kapitoly budeme hovořit o hře – jako důležité součásti období dětství.

1.3.1 Tělesný vývoj

Uvedená kapitola s zabývá fyzickými změnami a vývojem v období mladšího školního věku. Všímáme si zejména motoriky.

V tomto období pokračuje tělesný růst, který je plynulý, na konci období a před jeho začátkem můžeme pozorovat zrychlení (Langmeier, 2006, s. 117). Po přechodné disproporcionalitě se školní dítě zdá harmonicky vyvinuté. Zlepšuje se významně během celého období hrubá a jemná motorika. Pohyby jsou rychlejší, svalová síla je větší, zlepšuje se koordinace pohybů celého těla. Rozhodně s tímto souvisí rostoucí zájem o pohybové hry a o sportovní výkony, které vyžadují obratnost, vytrvalost a sílu. Motorické výkony nezávisí jen na věku, ale rovněž na vnějších podmínkách, zda jsou vhodně podporovány, zda jsou děti povzbuzovány, nebo naopak tlumeny, např. ze strachu, aby si nějak neublížily. Také některé rozdíly mezi chlapci a dívkami si lze možná vysvětlit očekáváním vychovatelů, kteří podporují rozvoj pohybových dovedností v tom či onom směru (Lengmeier, 2006 117).

Hovoříme o tom, že pohybové výkony jsou závislé na vnější i vnitřní motivaci (povzbuzování, zájem), samy pak ovlivňují motivaci a celou emoční stabilitu dítěte. Sport a pohybové dovednosti hrají u dětí významnou roli. Pokud dítě podává nižší výkony v oblasti pohybové a sportovní, nebo je fyzicky slabší, je vhodné tuto nepříznivou křivku pozměnit vhodným zásahem, např. soustavným povzbuzováním a oceňováním, nebo i dalšími způsoby, které se prokáží jako efektivní. Dítě si velmi dobře uvědomuje své úspěchy a neúspěchy, často měří své výkony s výkony ostatních dětí. Zejména u chlapců je patrné soutěžení, soupeření. Výzkumy ukázaly, že tělesná síla a obratnost hrají velkou roli v postavení dítěte ve skupině dětí, což může hrát roli o jejich oblíbenosti, vedoucí roli ve skupině apod. Výsledky mohou ovlivňovat sebevědomí dítěte a vnímání sebe sama.

1.3.2 Psychologický vývoj

Důležitou roli hraje psychická oblast a její rozvoj v dětství. Tomuto tématu se věnujeme v následující kapitole, kde se zaměřujeme na oblast myšlení, vnímání, paměti a řeči v tomto období.

Školák je hodně zaměřen na to, co je a jak to je. Preferuje realistické myšlení. Nejprve je realismus závislý na tom, co mu poví autority, což někteří autoři označují jako realismus naivní (Langmeier, 2006, s. 116), později se dítě stává kritičtější a přístup nazýváme kriticky realistický, který již ohlašuje blízkost dospívání. Toto rozlišení popsal německý psycholog O. Kroh ve 20. letech 20. století. Klademe si otázku, jak toto chování ovlivňují postoje vychovatelů, tolerují či podporují kritičnost školáka vůči autoritám, nebo ji potlačují? Školák má silnou touhu po poznání, chce pochopit okolní svět a věci v něm „doopravdy“. (Langmeier, 2006, s. 115).

Tento charakteristický rys školního dítěte pozorujeme v jeho mluvě, v kresbách, v písemných projevech, ve čtenářských zájmech i ve hře. Zájem má o informace, které ho poučují o různých věcech, lidech, zemích, proto se zajímá o různé dětské encyklopedie, knihy o technických vynálezech apod. Dává přednost zpravidla realisticky provedeným ilustracím.

Dítě je aktivním subjektem, chce věci prozkoumat skutečnou, reálnou činností. V tomto věku jsou velmi oblíbené pokusy, zkoušení různých možností, aktivní experimentování.

Ve školním věku sledujeme pokroky v oblasti vnímání – zejména zrakového a sluchového, kdy se jedná o komplexní proces obsahující všechny složky osobnosti člověka – jeho postoje, očekávání, soustředěnost a vytrvalost, dřívější zkušenosti.

Dítě je v tomto věku pozornější, vytrvalejší než mladší dítě. Nevnímá věci v celku, ale prozkoumává je po částech (Langmeier, 2006, s. 118). Vnímání se stává více cílevědomým aktem – pozorováním. (Langmeier, 2006, s. 119). U dětí školního věku dosahuje představitivost vrcholu, někteří autoři tuto schopnost zařadili ke zvláštnímu psychickému jevu zvaného eidetismus, tj. schopnost vybavit si a popsat objekt s jeho detaily. Novější studie toto ovšem nepotvrdily.

V oblasti řeči dochází v tomto období k růstu slovní zásoby, růstu délky a složitosti vět, souvětí jsou stále složitější a celá větná stavba postupuje na vyšší úroveň, což ovlivňuje i formální učení ve škole, kde si dítě osvojuje nová slova, poznává i nové významy týchž slov a užívá jich nyní s větším porozuměním a přiměřenějších souvislostech, významný je i pokrok v artikulaci (Langmeier, 2006, s. 120).

Vývoj řeči podporuje také rozvoj paměti, krátkodobá i dlouhodobá paměť je ve školním věku stabilnější, dítě dovede podstatně lépe reprodukovat naučenou látku a začíná si tvořit paměťové strategie (strategie opakování, logická organizace materiálu apod.). V oblasti učení spolu s plánovitostí a záměrností se rozvíjí rovněž strategie – postupy učení, tj. učit se, jak se učit. (Langmeier,

2006, s. 121). Děti jsou zahlcovány poměrně velkým množstvím informací a je třeba, aby si dítě našlo svůj systém a vybíralo, čemu se učit. Velký význam má rodina a škola, ačkoli každá poněkud odlišným způsobem.

V oblasti myšlení dle Piagetovy kognitivní periodizace dítě na začátku školního věku přechází od názorného myšlení do stadia konkrétních logických operací, dítě je schopno několika různých transformací v mysli současně. Může chápat identitu, zvratnost, spojení různých myšlenkových procesů do jedné sekvence. Dítě se nespokojí s jednoduchými soudy.

1.3.3 Sociální a emoční vývoj

Langmeier (2006, s. 115) a někteří další autoři označují jako mladší školní období zpravidla dobu od šesti až sedmi let, kdy dítě vstupuje do školy, do jedenácti až dvanácti let, kdy začínají první známky pohlavního dospívání i s průvodními psychickými projevy. Někdy se mluví prostě jen o školním věku, ale povinná školní docházka trvá ještě i v období pubescence, které pak můžeme nazývat také starším školním věkem. Toto období výrazně poznamenává svět školy.

Psychoanalýza tento věk pojmenovává jako období latence – tedy období klidu, útlumu, kdy nejsou zjevně projevovány výrazné změny v osobnosti dítěte (v porovnání s bouřlivým vývojem v předškolním dětství a poté následně v období dospívání). Skutečnost je taková, že ovšem vývoj stále trvale a plynule pokračuje a chystá se „ke skoku“ v další etapě prepuberty a puberty.

Jak jsme si již uvedli, socializaci výrazně ovlivňuje vstup dítěte do školy. Významnými druhými, na základě jejichž chování se dítě učí modelovat své vlastní způsoby chování, nejsou pouze rodiče, ale rovněž učitelé a spolužáci (Langmeier, 2006, s. 128).

Způsoby sociální reaktivity ovlivňují zejména spolužáci. Vrstevnická skupina dává dítěti prostor pro četné a rozličné interakce, které mají jiný ráz, než reakce na dospělé. Dítě je dítěti bližší svými zájmy, postavením mezi lidmi i svými vlastnostmi, proto se může učit ve skupině důležitým sociálním reakcím, jako je pomoc slabším, spolupráce, ale i soutěživost. Děti (a to již v předškolním období) se projevují jako vedoucí a dominující, jiné se spíše podřizují a nechají se druhými vést (Langmeier, 2006, s. 128). V tomto období narůstá schopnost seberegulace a emoční vývoj. Dítě je schopno podle potřeby vlastní vůlí své city potlačit nebo naopak zřetelně vyjádřit, je schopno na určitou dobu odložit bezprostřední uspokojování svých potřeb. Tato emoční kompetence – tedy vědomí vlastních pocitů a emocí druhých lidí, vyjadřování svých prožitků přiměřeným způsobem – má vliv na úspěšnost dítěte v sociální interakci, ale i v oblasti např. zvládnutí školních nároků. Dítě poznává, že přání, pocity, motivy lze před okolím skrývat a dokáže v některých situacích výraz svých citů potlačit. V rámci

vývoje sociálních kontrol a hodnotové orientace byl už základ zahájen v období předškolním (základ položili významní druzí, jedná se o určité zvnitřněné elementární normy sociálního chování a základní hodnoty, jsou však labilní a často závislé na situaci. Sociální normy morálního chování se začínají stabilizovat s příchodem logického myšlení. Abstraktní hodnoty jsou dítěti pochopitelné teprve v následujícím vývojovém stupni.

Vývoj morálního vědomí a jednání souvisí s kognitivním vývojem. Morálka na počátku školního věku, kolem sedmi až osmi let, se mění a stává se autonomní. V předchozím období byla heteronomní, tedy utvářena zákazy a příkazy zvenčí, zejména rodiči, následně učiteli a chování je dítětem hodnoceno jako „dobré“, je-li rodiči schvalováno, nebo v opačném případě jako „zlé“. (Langmeier, 2006, s. 130). V pozdějším období se toto mění, dítě má svůj vlastní úsudek, bez ohledu na autoritu dospělého, na jeho názor nebo příkaz. Langmeier (2006, s. 131) dále uvádí, že dítě se tak stává nezávislejší a vůči dospělým kritičtější. Nepřihlíží zatím k motivům jednání, očekává například, že je třeba za stejné jednání uložit vždy stejný trest. Pro vývoj mravního jednání dítěte je rozhodující autentický způsob interakce mezi všemi členy rodiny, který je skutečný, opakující se a bezděčný, oproti záměrným výchovným technikám. Rodinné prostředí, kde si členové mohou volně a nefalšovaně sdělovat každý své pocity a svá přání nazývají někteří autoři skutečnou vzájemnost, v takovém prostředí si dítě snaží buduje autonomní morálku vyššího typu. Uvědomuje si, že samo svými činy způsobuje druhým dobro či zlo a že oni mu mohou bezděčně nebo záměrně pomáhat či škodit. Existují i jiné modely, např. nedostatek vzájemnosti, kde si členové rodiny žijí každý spíše „na svůj vrub“ nebo kde jednají jako by si rozuměli, ačkoli jejich pocity jsou zcela odlišné (pseudovzájemnost), v tomto případě vývoj morálního hodnocení ustrne na nižším heteronomním stupni (Langmeier, 2006, s. 133).

Osvojování sociálních rolí – tedy vzorců chování očekávaných od určitého jedince v určité situaci, probíhá i v období dětství. Dítě ve školním období si zvnitřňuje roli žáka, spolužáka a dochází rovněž k upevnování sexuálních rolí, tedy chování, které je od dítěte vzhledem k pohlaví očekáváno. Z různých rolí, které přijímá, i ze svého postavení ve skupině vrstevníků, si dítě osvojuje i uvědomělejší sebepojetí a sebehodnocení. Více si uvědomuje své osobnostní vlastnosti a vnitřní stav, nejen objektivní charakteristiky. Úroveň sebehodnocení začíná být kolem osmi let věku poměrně stabilní (výkyvy se dostaví až kolem jedenácti až dvanácti let, kdy dochází k dočasnému poklesu úrovně sebehodnocení). Kladné sebehodnocení je pro duševní zdraví velmi významné, protože kořen psychoterapeutických obtíží může být právě v nejistotě o hodnotě vlastního „já“. Rodiče i škola mají vliv na sebehodnocení dítěte. Polarity jsou dvě – nadměrné podceňování nebo nadměrné přeceňování, přičemž platí, že škola může významnou měrou ovlivnit to, co rodiče dříve podnítili (Langmeier, 2006, s. 135). Dítě si vytváří určitou teorii o sobě, která je pak základem jeho pojetí vlastní identity, to pak ovlivňuje i jeho chování navenek.

Vztahy dítěte ke spolužákům jsou zprvu nahodilé, dané například tím, s kým dítě sedí v lavici, koho zná ze sousedství a teprve později (kolem deseti let) tvoří vztahy založené na osobnostních vlastnostech. (Langmeier, 2006, s. 136)

1.3.4 Socializace v období mladšího školního věku

Francouzský historik Philippe Ariès, který se zabýval zkoumáním dětství z historického hlediska, ve svých spisech tvrdí, že socializace byla nejen „přípravou pro život“, ale „životem samotným“. S tímto tvrzením lze souhlasit, protože socializace probíhá od zrození po celý život a prolíná se každodenními událostmi i s nimi souvisí. Ariès přišel s tezí, že ve středověku neexistovalo dětství v našem moderním pojetí, a že jde o poměrně nedávný ideologický konstrukt. Havlík, Kořa (2011, s. 49) uvádí, že v rámci sociální charakteristiky etapy školního věku, dochází ve věku šest až dvanáct let zejména k formování vrstevnických vztahů a pravidel skupinového chování, roste úloha kognitivního učení a vzdělávání, tvorba zájmů a postojů, vznik vztahů a zodpovědnosti.

Socializace probíhá u dítěte od nejrannějšího období. Nejprve v rodině, nukleární a širší a poté pokračuje, zejména se vstupem dítěte do školy až do dospělosti. Dítě není pasivním objektem a to ani v nejrannější fázi vývoje. Je třeba mít na zřeteli, že je aktivním subjektem, signalizujícím své potřeby, které nutí okolí - matku na tyto signály odpovídat. (Havlík, Kořa, 2011, s. 51)

Příchod do školy je třetí etapou socializace a je kvalitativně novým prvkem v životě dětí. Je spjato s pronikáním dítěte do širší sítě společenských vztahů školy a kolektivu vrstevníků (Havlík, Kořa, 2011 s. 52). Socializace přestává být prostým přejímáním hodnot dospělých, jak tomu bylo dříve v mladším věku. Dochází ke konfrontaci již zvnitřněných hodnot tím, jak děti interpretují chování starších. Růst úlohy vrstevníků vytlačuje rodinu ze sféry volného času dítěte. Ve škole dítě vstupuje do dosud neznámých formálních a neformálních vztahů. Formální vztahy jsou dány řádem a pravidly (Havlík, Kořa 2011, s. 53).

Základním faktorem socializace v dětství se stává vrstevnická skupina. Zhruba od deseti let začíná vliv vrstevníků nad vlivem dospělých převažovat. Do dvanáctého až třináctého roku dítěte bývají vrstevnické skupiny podle pohlaví homogenní, s pubertou se vytvářejí smíšené. Pro tento věk je typické, že se jejich sociální život realizuje mimo školu. Vytvářejí se skupinové normy, hodnoty, postoje, formy komunikace (Havlík, Kořa, 2011, s. 66). Pro vrstevnickou skupinu je typické, že zkouší nové způsoby chování bez kontroly a sankcí dospělých, posuzuje jedince bez zasahování dospělých, a tak odhaduje jejich pozice, formuluje vzájemná očekávání bez zkresení postojů dospělých, ovlivňuje vztahy ve škole. Zprostředkuje přechod od socializace v rodině k institucím sekundární socializace, poskytuje podporu např. při fyzickém středu, konfliktu, pokud není jedinci

poskytnuta spolehlivá ochrana, vnímá to jako zradu, vrstevnická skupina, nabízí prožitky, emoce, případně vztahy, na které se běžně v rodinném či školním prostředí nepřistupuje (Havlík, Kořa, 2011, s. 52).

1.4 Hra

Langmaier (2006, s. 140) a další autoři uvádí, že hra jako nejdůležitější činnost pro poznávání světa věcí i začlenění do lidského společenství v tomto období stále trvá, ale na rozdíl od předškolního věku je v tomto období vedle ní také skutečná práce. Tedy schopnost vykonávat úkoly, které nejsou samy o sobě příjemné a nevyplývají z okamžitých potřeb, ale jsou prováděny pro zamýšlený cíl, což je jednou z charakteristik zralosti dítěte pro školu a rychle roste na počátku školní docházky.

Pro zdravý vývoj osobnosti je hra i ve školním věku nezbytná a mají pro ni být vytvořeny podmínky. Podoby hry jsou bohatší a diferencovanější. Nově se v ní také projevuje obecná tendence po přiblížení se reálné skutečnosti a výrazněji se prosazuje snaha o dosažení úspěchu, zejména ve společenských hrách (začíná se učit hrát dámu, šachy apod.).

Od počátku školní docházky se má dítě učit, že má zvláště vymezený čas na práci, kdy má soustředit pozornost a vynaložit potřebné úsilí bez hravého odbíhání; lépe je proto vymezit kratší dobu nebo zařadit vhodné přestávky do celkového rozsahu přípravy na školu. Na druhé straně má mít volnost při hře, která nemá být přímo svázaná s žádným výchovným nebo vzdělávacím účelem. To ovšem neznamená, že by práce nemohla být stejně zajímavá a lákavá jako hra a že by hra nemohla být stejně vážná jako práce a nepřispívala k výchově. Jen v tomto smyslu může být škola hrou a hra školou života (Langmaier, 2006, s. 142)

Shrnutí

Uvedená kapitola se zaměřila na jedince mladšího školního věku, jelikož účastníky vzdělávání ve školní družině jsou zejména děti této věkové kategorie. Bylo proto důležité vysvětlit charakteristiku tohoto období, zdůraznit význam hry pro dítě, jelikož hra je pravidelná činnost vycházející z dětské přirozenosti a podstaty a proto je nedílnou součástí skladby zaměstnání školní družiny. V této kapitole byly objasněny vývojové procesy v období mladšího školního věku z hlediska fyzického, psychologického, sociálního a emočního rozvoje. Následující kapitola bude zaměřena na volný čas dítěte.

2 VOLNÝ ČAS

Následující kapitola se zabývá pojmem volný čas. Vysvětluje charakteristiku tohoto pojmu a význam volného času obecně. Dále objasňuje pojmy pedagogika volného času a výchova ve volném čase. Zabývá se funkcemi a specifiky výchovy ve volném čase a cílem je objasnit jeho důležitost.

2.1. Charakteristika volného času

Teoreticky bude objasněn termín volný čas, jeho funkce a faktory, které ovlivňují trávení volného času.

Hájek (2008, s. 7, 8) uvádí, že volný čas může být prostorem, kde získáváme praktické zkušenosti a rovněž polem, kde se setkáváme s teoretickými informacemi. Uspokojuje různorodé potřeby, učí poznávat, rozvíjí zájmy. Volnočasové aktivity se stávají významným celoživotním činitelem a jsou významnou oblastí rozvoje osobnosti, proto volnému času mládeže a dětí oprávněně věnujeme mimořádnou pozornost.

Existuje negativní vymezení volného času, kdy se jedná o čas, který nám zbude po splnění všech povinností a po uspokojení biologických potřeb.

Hovoříme i o vymezení pozitivním, kdy se jedná o čas, kdy se můžeme věnovat činnostem, které máme rádi, které nás uspokojují, přinášejí nám radost a uvolnění, při nichž rozvíjíme svou osobnost.

Joffre Dumazedier, francouzský pedagog a sociolog, jeden z průkopníků sociologie volného času přišel s inovátorskou myšlenkou sebevzdělání ve volném čase. Tvrdil, že *„Po práci, která oslabuje ducha, následuje obyčejně fádňící volný čas.“*

Jeho definice volného času je *„soubor činností, jimž se jedinec může oddávat zcela podle své libosti, buď pro odpočinek nebo pro zábavu, či pro rozvoj své informovatnosti, osobnosti, dobrovolné sociální účasti nebo svobodné tvůrčí schopnosti poté, když splnil své povinnosti a závazky v zaměstnání, rodinné a sociální.“*

Pro děti a mladé lidi je volný čas způsob i šance na jejich rozvoj a seberealizaci. Cílem je, aby příslušník mladé generace poznával, jak ke svému volnému času smysluplně přistupovat. (Hájek 2008, s. 7, 8) Dovednosti a návyky, které o trávení volného času získá v mladším věku, jistě zúročí v době dospívání, kdy prázdné a plané užívání volného času může být rizikem (např. drogové a další závislosti, gambling, šikana, xenofobie a rasismus, vandalismus, delikvence a další). Vhodné volnočasové návyky využije i v dospělosti, kdy mohou mu být oporou a zdrojem relaxace a rovněž další inspirací při výchově vlastních dětí. Primární prevence je celkově efektivní – relativně levná

a účinná, zejména v porovnání se sekundární a terciární prevencí. Lepší je negativním jevům předcházet než je napravovat.

Děti a mladí lidé ke svému volnému času zaujímají různé postoje. Mohou na jeho zhodnocování být plně zainteresováni, uspokojují zde své zájmy a využívají podněty, které přicházejí od nich samých nebo z různých prostředí. Další možností je, že s volnočasovými aktivitami a institucemi vstupují do příležitostných vztahů, ale také do menších či zásadnějších konfliktů, jež žádoucí vyznění těchto aktivit oslabují nebo přímo vylučují, třetím přístupem může být skutečnost, že děti nebo mladé lidi volnočasové aktivity vůbec neoslovují a nemotivují, takže k nim zůstávají uzavřeni.

Při uskutečňování volnočasových přání, zájmů a ambicí i hodnocením jejich výsledků si jejich účastníci ověřují své vlastní síly, tímto se rozvíjí a získává zcela nová kvalita a možnost, která může být již trvalou a významnou součástí osobnosti. Vývoj a trend výchovného zhodnocování volného času je tuto oblast trvale rozvíjet, demokratizovat ji a inovovat, přizpůsobovat se aktuálním podmínkám vývoje společnosti, zájmům dětí. Jednotliví činitelé nepůsobí izolovaně, ale ve vzájemných souvislostech. Do těchto proměn pochopitelně významně zasahuje evropský integrační proces a celosvětová globalizace. (Hájek, 2008, s. 9)

Hájek (2008, s. 10), ale i jiní autoři vysvětlují, že volný čas je částí lidského života mimo čas pracovní (návštěva školy, pracovní proces) a tzv. čas vázaný, který zahrnuje biofyziologické potřeby člověka (spánek, jídlo, osobní hygiena), chod rodiny, provoz domácnosti atd. Volný čas je dobou, kterou má po splnění těchto potřeb člověk k dispozici pro činnosti sebeurčující a sebevytvářející: odpočinek a zábavu, rozvoj zájmové sféry, zlepšení kvalifikace, účast na veřejném životě. Obsahy i způsoby volnočasových aktivit diferencují svým vlivem a dosahem pronikají mezi všechny příslušníky společnosti.

2.2 Funkce volného času

Čas mimo veškeré povinnosti má různé funkce. Horst Opaschowski (in Vážanský, 1995, s. 36 – 38) vyjmenovává funkce volného času, mezi něž patří funkce:

Rekreační – odpočinek, relax,

Kompenzace – vyvažování negativů práce (povinností a úkolů),

Edukace – poznávat nové věci, zájmové vzdělávání,

Kontemplace – rozjímání, meditování, sebereflexe,

Komunikace – předávání informací,

Integrace – začlenění do skupiny,

Participace – spoluúčast,

Enkulturační - přispívání ke kulturnímu rozvoji společnosti, umělecké činnosti.

Mezi faktory, ovlivňující trávení volného času patří například pohlaví, věk, zdravotní stav a fyzická kondice, psychologické aspekty, rodinný stav, výše dosaženého vzdělání, povolání, příslušnost ke společenské vrstvě, životní styl, hodnotová orientace materiální zajištění a místo bydliště.

2.3 Věda o volném čase a pedagogika volného času

Následující podkapitola vysvětluje rozdíly mezi vědou o volném čase a pedagogikou volného času. Objasňuje tyto pojmy.

Obě vědy zprostředkovávají ucelené poznání systému aktivit a institucí volného času. Věda o volném čase se stále rozvíjí, jedná se o mladou oblast, zkoumá vznik volného času, rozvoj jeho rozsahu a funkcí i podmíněnost společenským kontextem; řeší jeho pronikání mezi mladou generaci, pro kterou je významnou podmínkou jejího současného života i perspektivou osobního vývoje.

Pedagogika volného času se zabývá pojetím a cíli, obsahem a způsoby výchovného zhodnocování volného času, organizacemi a institucemi, které tyto aktivity uskutečňují nebo pro ně vytvářejí podmínky, a koncepcemi jeho dalšího vývoje propracovávanými na základě vývoje společnosti. (Hájek, 2008, s. 43)

Klademe si otázky: Kde a jak se volný čas zhodnocuje? Kdo jsou jeho účastníci a kdo zde působí? Co a jak se zde děje? Oč nadále usilovat? Hledání odpovědí na tyto otázky hrají důležitou roli při zkoumání tématiky volného času.

Přestože existuje mnoho podnětných prostředí, prostor a zařízení pro zhodnocení volného času mládeže, my se zabýváme prostředím školní družiny.

Volný čas je prostorem rozvoje jednotlivců a jejich skupin. Aktuálním požadavkem je také prostřednictvím volnočasových aktivit rozvíjet individualitu dítěte (eventuálně mladého člověka) a současně kultivovat jeho sociální vztahy a utvářet jeho odpovědnost vůči sobě i druhým lidem (Hájek, 2008, s. 44)

Ve francouzské pedagogice volného času se tento problém charakterizuje ve smyslu Úmluvy o právech dítěte jako 3P – protection-prestation-paricipation (ochrana-podpora-účast). První zřetel zahrnuje zdravotní péči, sociální bezpečnost a vzdělání, druhý životní potřeby a třetí právo na vlastní jednání, vyjádření, sdružování a na informace při rozhodování, která se týkají dítěte.

Důležitým aktuálním prvkem je demokratičnost. Soustava volnočasových aktivit dětí a mládeže se rozvíjí v demokratických podmínkách, alespoň pokud budeme hovořit o podmínkách evropských zemí. Spočívá v přístupech, které umožňují jejich širokou účast

na aktivitách a současně přispívají k osvojování demokratických hodnot. Demokratičnost je cílem, způsobem realizace i výsledkem, jejichž společným jmenovatelem je participace účastníka na aktivitách (Hájek, 2008, s. 65).

2.4 Výchova ve volném čase

Pedagogika volného času je jedním z oborů pedagogiky. Je to tedy společenskovědní obor, věda o výchově a volném čase, teorie výchovy ve volném čase. Při práci s dětmi a mládeží školního věku se někdy používá také označení výchova mimo vyučování. Pedagogika sama je poměrně mladý vědní obor, pedagogika volného času je velmi mladá věda, která nabývá na významu přibližně od druhé poloviny dvacátého století. Její pojmový aparát je dosud poněkud neustálený, výklad pojmů často nejednotný. To je ostatně i problém celé pedagogiky. Nejlépe je to vidět na rozmanité šíři pojetí základního pedagogického pojmu – výchova (Hájek, 2008, s. 66).

Termín výchova bývá nejčastěji chápán jako záměrné, cílevědomé, dlouhodobé působení vychovávajícího na vychovávaného v pozitivním slova smyslu. Podobně lze odvodit i pojem výchova ve volném čase. I zde jsou hlavními znaky záměrnost a cílevědomost. Jako specifická oblast výchovy má však své cíle a probíhá ve specifických podmínkách.

V názvu uvedeného vědního oboru se objevuje termín volný čas jako jeden ze základních a často používaných. Při jeho vymezení je vhodné vyjít z veškerého času, který má člověk k dispozici.

Hájek (2008, s. 67) uvádí, že oblastí povinností je pro děti především škola, školní docházka a úkony s ní spojené. Dále činnosti nezbytné k zajištění biologických funkcí a časové ztráty související s plněním povinností. Oblast volného času zahrnuje odpočinek, rekreaci, zábavu, zájmové činnosti, dobrovolné vzdělávání, dobrovolnou veřejně prospěšnou činnost a časové ztráty s těmito činnostmi související (volně podle Bláhy, 1990). Většina výkladů či definic termínů volný čas z těchto skutečností vychází, svými formulacemi se však liší. Volný čas dětí a mládeže se od volného času dospělých liší a to rozsahem, obsahem, mírou samostatnosti a závislosti, nezbytností pedagogického ovlivňování.

Spousta (1996, s. 31) uvádí, že existují i problémy v trávení volného času, mezi které řadí například nedostatek volného času, neschopnost odpočívat, nudu, nevhodné aktivity a nedodržování psychohygieny.

Děti mají většinou více volného času než dospělí, přesto existuje skupina dětí, které mají volného času nedostatek (děti, které jsou nadměrně přetěžovány kroužky a zájmovými činnostmi, děti s mimořádným, například sportovním nadáním, talentem, který je u nich systematicky rozvíjen cvičením a tréninkem, nebo např. děti

přetěžované prací a pomáhající svým rodičům - i takové případy se mohou stát). Na druhou stranu existují děti, které mají volného času nadbytek a neví, jak vhodně jej zaplnit. Většinou pak sáhnou po nejjednodušším dostupném řešení – sledování televize, hraní počítačových her, v současné době moderní vyučování tabletů a další elektroniky. Obsah volného času odpovídá většinou věkovým a individuálním zvláštnostem. Aktivity dětí a mládeže jsou většinou pestřejší než u dospělých (Hájek, 2008, s. 66)

Hájek (2008, s. 67) uvádí, že míra samostatnosti také závisí na věku dítěte, jeho psychické i fyzické vyspělosti, na rodinném prostředí a nabídce volného času v regionu.

Děti tráví volný čas v různých prostředích: domov, škola, zařízení pro výchovu mimo vyučování, veřejná prostranství. Všechny uvedené druhy prostředí mají své výhody i nevýhody (míra organizovanosti a možnosti spontaneity, bezpečnost, pedagogické vedení, rozmanitost či jednotvárnost prostředí, dozor, míra soukromí, kontakt s vrstevníky, volba aktivit, pozitivní i negativní vzory).

Souvislost mezi pojmy výchova a volný čas se dá vyjádřit trojím způsobem. Výchova pro volný čas (k volnému času) zdůrazňuje cílové zaměření této oblasti výchovy. Podstatou je utváření, rozvíjení a kultivování schopností, dovedností, motivace a kompetencí pro hodnotné využívání volného času. Termín výchova ve volném čase bere v úvahu specifické podmínky výchovy. Je součástí výchovného působení v té části lidského života, o které může člověk relativně svobodně rozhodovat. Pojem výchova volným časem označuje aktivity ve volném čase, příslušné instituce, použité metody a formy jako prostředky výchovy. Naznačuje obsahové a institucionální působení individuální, prostřednictvím zařízení, sdružení, médií apod. tyto tři druhy vyjádření vztahu mezi výchovným procesem a volným časem se tedy liší podle toho, zda zdůrazňujeme výchovné cíle, podmínky výchovy nebo prostředky výchovy. Využívání volného času je cílem, podmínkou i prostředkem současně.

Kromě termínu výchova ve volném čase se v současnosti často používá i pojem výchova mimo vyučování. Pojmy jsou si blízké, bývají v literatuře používány jako synonyma, nejsou však totožné. Pojem výchova ve volném čase je širší pojem vzhledem k věku vychovávaným, než výraz výchova mimo vyučování. Zahrnuje nejen výchovu dětí a mládeže, ale i dospělých včetně seniorů. Pojem výchova mimo vyučování je vzhledem k obsahu činnosti širší než termín výchova ve volném čase. (Hájek, 2008, s. 67).

Kromě aktivit ve volném čase, který jsou odpočinek, rekreace, zábava, zájmové činnosti, dobrovolná veřejně prospěšná činnost, zahrnuje i oblast některých dětských povinností, např. sebeobsluhu a přípravu na vyučování.

Výchova mimo vyučování v nejčastějším chápání je vymežována čtyřmi znaky, mezi které patří skutečnost, že probíhá mimo povinné

vyučování, probíhá převážně ve volném čase, probíhá mimo bezprostřední vliv rodiny, je institucionálně zajištěna.

V souvislosti s pedagogickými pojmy je třeba vytyčit pojmy formální a neformální výchova.

Termín formální výchova zahrnuje působení škol či jiných odborných vzdělávacích zařízení. Dokončení vzdělání je potvrzeno příslušným dokladem, vysvědčením, osvědčením apod. (Hájek, 2008, s. 68). Pojem neformální výchova zahrnuje cílené a strukturované aktivity člověka, které probíhají mimo vyučování, ve volném čase. Mohou, ale nemusí být zakončeny udělením dokladu. Zahrnuje celoživotní výchovu a vzdělávání, respektuje požadavek dobrovolnosti, demokratismu, participace. Informální výchova obsahuje učení záměrné, cílené, ale i zcela nahodilé v běžných životních situacích. Souvisí s nejširším výkladem pojmu výchova, zahrnuje i formativní působení vlivu prostředí (Hájek, 2008, s. 68).

Hájek (2008, s. 69) uvádí, že pedagog volného času a vychovatel jsou pedagogickými pracovníky, protože vykonávají přímou výchovně-vzdělávací činnost. Pedagogové volného času se uplatňují ve střediscích volného času a zejména rozmanitých neškolských zařízeních. V zařízeních pro zájmové vzdělávání – ve školních družinách a školních klubech, ve školských zařízeních a v zařízeních pro ústavní a ochrannou výchovu nebo zařízeních sociální péče působí vychovatelé. Převážná část výchovného působení probíhá ve volném čase vychovávaných.

S výchovou ve volném čase bezprostředně souvisí záměrné a cílevědomé utváření životního stylu. Využívání volného času je jeho součástí. Pojem životní styl bývá vymezován různými způsoby. Je to typický způsob uspořádání činností, jednání lidí, vztahů, vědomí, hodnot, norem a věcného prostředí společnosti, které je integrací životních způsobů jedince. Na převládajícím životním stylu závisí prestiž vzdělání, postoj veřejnosti ke škole aj. (Hájek, 2008, 67).

Životní styl je souhrn životních forem, které jedinec aktivně prosazuje. Zahrnuje zejména: uspořádání materiálních a sociálních podmínek, jejich aktivní ovlivňování a využívání, hodnotovou orientaci, jednání člověka. Využívání volného času je jedním ze znaků životního stylu. Z hlediska výchovy ve volném čase lze vymezit dílčí výchovné cíle.

Naučit vychovávané jedince dobře využívat materiálních podmínek pro trávení volného času; ovlivňovat volbu jednotlivců a sociálních skupin, v nichž jedinec tráví volný čas, strukturu a dynamiku skupin; vést vychovávané k reálnému hodnocení volného času; hodnota volného času nemá být podceňována ani přeceňována; podporovat aktivní využívání volného času, aktivní zájmy.

2.4.1. Funkce výchovy ve volném čase

Tato oblast má své zvláštnosti a své specifické funkce, je specifickou oblastí výchovy. Základními funkcemi jsou: výchovně-vzdělávací, zdravotní, sociální, preventivní.

Výchovně-vzdělávací funkce spočívá v záměrném a cílevědomém ovlivňování osobnosti vychovávaných jedinců. Podmínky volného času dávají možnost působení na psychickou, fyzickou i sociální stránku osobnosti, rozvíjení rozumových schopností, emocí i volných vlastností. Podmínkou úspěšného plnění výchovně-vzdělávací funkce je volba takových pedagogických prostředků, které respektují zvláštnosti výchovy ve volném čase. Výchova ve volném čase dává zejména prostor pro uspokojování a kultivaci potřeb (např. potřeba seberealizace, sociálních vztahů), pro uspokojování, usměrňování, rozšiřování a prohlubování zájmů a pro objevování a rozvíjení specifických schopností. V rámci zájmových skupin probíhá nenásilné sociální učení, účastníci si osvojují vědomosti a dovednosti žádoucí pro život mezi lidmi. Utváří se také vztah k celoživotnímu vzdělávání jako přirozené součásti lidského života. (Pávková, 2014, s. 14)

Zdravotní funkce výchovy ve volném čase znamená, že veškeré výchovné působení, všechny aktivity ve volném čase podporují zdravý tělesný, duševní i sociální vývoj vychovávaných jedinců.

K tomu má příležitost pedagog/vychovatel. Jedná se například o vhodné uspořádání režimu dne, přihlídnutí k individuálním zvláštnostem, střídání činností různého charakteru, biorytmus, zařazování pohybových aktivit zejména u dětí školního věku, které mají v průběhu vyučování pohybu nedostatky, vedení ke zdravému stravování, vytváření a upevňování zdravých stravovacích návyků, odstraňování zlovyků, dodržování pitného režimu. Ale také upevňování hygienických návyků v péči o tělo, oděv apod. Důležitá je i hygiena prostředí, kde výchovná činnost probíhá. Respektování požadavků psychohygieny, utváření pohodového klimatu, podpora dobrých vztahů mezi účastníky výchovného procesu, včasné racionální řešení eventuálních konfliktů. (Pávková, 2014, s. 15).

Sociální funkci výchovy ve volném čase je možné chápat z různých pohledů. Nejčastěji se jí rozumí zajištění bezpečnosti, dohledu nad dětmi, jejich ohlídání v čase mimo vyučování, který děti netráví s rodiči. U některých školských zařízení je tato funkce často veřejností chápána jako nejvýznamnější, ne-li jediná (např. u školních družin). Sociální funkce subjektů, ve kterých lidé tráví volný čas, však spočívá také v možnosti navazovat rozmanité sociální vztahy, přátelství a kamarádství s jedinci, kteří mají podobné zájmy, setkávat se s novými autoritami, zaujímat ve skupinách rozmanité postavení a sociální role. Účastníci zdokonalují své dovednosti sociální percepce a komunikace, probíhá nenásilné sociální učení. Důležitá je i skutečnost, že zařízení, ve kterých děti tráví volný čas, mají možnost do určité míry vyrovnávat nestejně podmínky rodinného prostředí. Všechny děti mají stejné právo

na pozornost a péči pedagoga, na využívání hraček, pomůcek, prostorů a vybavení.

Preventivní funkce výchovy ve volném čase spočívá v předcházení negativních jevů, jako jsou neukázněnost, lhaní, krádeže, záškoláctví, útěky z domova, agresivita, šikana, vandalismus, experimentování s drogami či jejich zneužívání, gamblerství a další podobné formy závislostí i problémy v oblasti sexuality, projevy netolerance, rasismu apod. Vhodně volené a dostupné volnočasové aktivity slouží jako nespecifická primární prevence. U dítěte, které umí dobře využívat volný čas, má své zájmy a věnuje se jim, je méně pravděpodobné, že podlehne špatným vzorům a projeví se u něho některé z uvedených patologických jevů. (Pávková, 2014, s. 16).

Výchovně-vzdělávací, zdravotní, sociální a preventivní funkce se v běžné výchovné praxi prolínají.

2.4.2. Specifika výchovy ve volném čase

Blíže se nyní vyjádříme ke specifickým výchovy ve volném čase, mezi která dle Pávkové (2014, s. 115) patří:

Samostatnost (nezávislost) v rozhodování – výchova ve volném čase má autonomní charakter. Důraz je kladen na zájmy a potřeby jedince, ve školním vyučování je charakter činností převážně heteronomní.

Dobrovolnost ve výběru skupiny, činnosti...

Činnosti charakteristické pro volný čas – různorodost, pestrost, přitažlivost, kreativita.

Organizační formy mají různou strukturu – členíme je dle počtu účastníků na individuální, skupinové, hromadné. Nebo dle frekvence: jednorázové, příležitostné, pravidelné přechodné, pravidelné periodické a dlouhodobě průběžné.

Existují zde *různé způsoby motivace* – liší se od školního vyučování, kde motivace probíhá především klasifikací.

Důraz je kladen na *emocionální složku* člověka – radost, humor.

Fungují zde *méně formální vztahy* k vrstevníkům a k pedagogovi a na dítě působíme nepřímo.

2.5 Zájmové vzdělávání

Zájmové vzdělávání upravuje Vyhláška 74/2005 Sb. (dále jen „Vyhláška“) ze dne 9. února 2005 o zájmovém vzdělávání, která byla

změněna vyhl. 109/2011 Sb., vydaná Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, a která stanoví podle § 112, § 121 odst. 1 a § 123 odst. 5 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) společná a další ustanovení týkající se zájmového vzdělávání.

Podle § 1 Vyhlášky jdou účastníky zájmového vzdělávání děti, žáci a studenti; účastníky mohou být také pedagogičtí pracovníci, zákonní zástupci nezletilých účastníků, popřípadě další fyzické osoby.

§ 2 Vyhlášky upravuje formy zájmového vzdělávání. Zájmové vzdělávání lze uskutečňovat zejména těmito formami:

- a) příležitostnou výchovnou, vzdělávací, zájmovou a tematickou rekreační činností nespojenou s pobytem mimo místo, kde právnická osoba vykonává činnost školského zařízení pro zájmové vzdělávání,
- b) pravidelnou výchovnou, vzdělávací a zájmovou činností,
- c) táborovou činností a další činností spojenou s pobytem mimo místo, kde právnická osoba vykonává činnost školského zařízení pro zájmové vzdělávání,
- d) osvětovou činností včetně shromažďování a poskytování informací pro děti, žáky a studenty, popřípadě i další osoby a vedení k prevenci sociálně patologických jevů,
- e) individuální prací, zejména vytvářením podmínek pro rozvoj nadání dětí, žáků a studentů, nebo
- f) využitím otevřené nabídky spontánních činností.

Školskými zařízeními pro zájmové vzdělávání, které upravuje část druhá Vyhlášky, jsou:

- a) středisko volného času,
- b) školní klub,
- c) školní družina.

Shrnutí

V uvedené kapitole byl objasněn pojem volného času a jeho charakteristika, jelikož školní družina je místo, které poskytuje bezpečné prostředí pro všestranný rozvoj osobnosti dítěte s akcentem na odpočinek, relaxaci a zájmy. Jedná se o místo, kde děti mohou efektivně a smysluplně naplnit svůj volný čas. V kapitole byly uvedeny funkce volného času podle Opaschowského. Další kapitola rozlišila vědu o volném čase a pedagogiku volného času. Zabývala se rovněž výchovou ve volném čase a jejími funkcemi a specifiky podle Pávkové. Nakonec byly charakterizovány formy zájmového vzdělávání.

3 ŠKOLNÍ DRUŽINA

V následující kapitole se zabýváme tematikou školní družiny, jež je školským zařízením pro zájmové vzdělávání. Seznámíme se s její charakteristikou, platnou legislativou, která její činnost upravuje a s funkcí školní družiny. Budeme hovořit o organizaci činností a osobnosti vychovatele, který hraje jako vedoucí skupiny ve volném čase rozhodující úlohu. Závěrem popíšeme školní družinu, v níž bylo realizováno průzkumné šetření.

3.1 Legislativa

Školní družinu definuje vyhláška o zájmovém vzdělávání č. 74/2005. Říká, že *„...hlavním posláním je zabezpečení zájmové činnosti, odpočinku a rekreace žáků a částečně taky dohledu nad žáky. Školní družina patří ke školským zařízením určeným pro zájmové vzdělávání žáků jedné nebo několika škol. Existují zejména při základních školách, bývají však zřizovány rovněž při školách mateřských nebo speciálních nebo jako samostatná zařízení. Činnost družiny probíhá ve dnech školního vyučování a o školních prázdninách, přičemž po dohodě se zřizovatelem může ředitel provoz družiny v době školních prázdnin přerušit. Školní družina může vykonávat činnost pro své účastníky i ve dnech pracovního volna.“* (Vokáč, 2015, s. 211)

Odstavec 1 říká, že družina poskytuje zájmové vzdělávání žákům jedné školy nebo několika škol, případně i dětem v přípravné třídě jedné nebo více základních škol a dětem v přípravném stupni jedné nebo více základních škol speciálních.

Dále je ve Vyhlášce, § 8 uvedeno:

- Družina vykonává činnost ve dnech školního vyučování a o školních prázdninách. Po projednání se zřizovatelem může ředitel přerušit činnost družiny v době školních prázdnin.
- Družina může vykonávat činnost pro účastníky, nebo účastníky a jejich zákonné zástupce, i ve dnech pracovního volna.
- Organizuje zájmové vzdělávání především pro účastníky přihlášené k pravidelné denní docházce
- Činnost družiny se uskutečňuje formami uvedenými v § 2 písm. a), b) a f)
- Družina umožňuje účastníkům odpočinkové činnosti a přípravu na vyučování.

§ 9 Vyhlášky vyjmenovává, kým jsou účastníci činnosti školní družiny:

- Činnost družiny je určena přednostně pro žáky prvního stupně základní školy.

- K pravidelné denní docházce lze přijímat i děti z přípravných tříd základní školy nebo přípravného stupně základní školy speciální, žáky druhého stupně základní školy, žáky nižšího stupně šestiletého nebo osmiletého gymnázia nebo odpovídajících ročníků osmiletého vzdělávacího programu konzervatoře. K pravidelné denní docházce nemohou být přijati žáci, kteří jsou přijati k činnosti klubu.
- Činností vykonávaných družinou ve formách uvedených v § 2 písm. a) a f) se mohou účastnit i žáci nebo děti, kteří nejsou přijati k pravidelné denní docházce do družiny.
- O přijetí účastníka k činnosti družiny ve formě uvedené v § 2 písm. b) se rozhoduje na základě písemné přihlášky; její součástí je písemné sdělení zákonných zástupců účastníka o rozsahu docházky a způsobu odchodu účastníka z družiny.

§ 10 Vyhlášky stanoví organizaci činnosti družiny:

- Účastníci pravidelné denní docházky do družiny se zařazují do oddělení.
- Oddělení se naplňují nejvýše do počtu 30 účastníků.
- Je-li oddělení tvořeno pouze účastníky se zdravotním postižením, je nejvyšší počet účastníků v oddělení shodný s nejvyšším počtem žáků ve třídě zřízené pro žáky se zdravotním postižením stanoveným zvláštním právním předpisem.
- V oddělení lze individuálně integrovat nejvýše 5 účastníků se zdravotním postižením.
- Ředitel stanoví nejvyšší počet účastníků na 1 pedagogického pracovníka s ohledem na druh vykonávané činnosti účastníků a jejich případné speciální vzdělávací potřeby, zejména s ohledem na jejich bezpečnost.

3.2 Charakteristika školní družiny

Školní družiny jsou zařízeními, která mají v naší republice dlouholetou tradici a plní významnou úlohu na prvním stupni základních škol. Jsou součástí školského výchovně-vzdělávacího systému a zabezpečují žákům náplň volného času v době před a mezi školním vyučováním, odpoledne před odchodem domů či do jiných zájmových aktivit. V této kapitole se věnujeme charakteristice, poslání a organizační struktuře těchto školských zařízení, která svojí činností

především aktivizují děti, nabízejí prostor pro relaxaci a k odpočinku, své poslání mají také v rovině sociální (Hájek, 2007, s. 7)

S transformací školství, Bílou knihou, přišla také transformace školní družiny. Významným znakem je možnost, aby se děti podílely na tvorbě programu svého oddělení, aby participovaly na přípravě týdenních plánů činnosti. Účast na tvorbě výchovných programů je výrazným prvkem výchovy mladé generace k demokracii.

Školní družiny jsou výrazným pomocníkem při pomoci s náplní volného času u dětí. Jednak nabízí široké spektrum možností trávení volného času, dále spolupracují s různými volnočasovými organizacemi.

Školní družiny svou činností přispívají k formování příští generace, jejíž příslušníci mají být přímí a otevření, slušní a odpovědní, sebevědomí, rozhodní, aktivní. (Hájek, 2007, s. 7)

Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy uvádí, že: „Školní družiny jsou školská zařízení, která poskytují zájmové vzdělávání žákům z jedné nebo několika základních škol podle vlastního vzdělávacího programu, který jim umožňuje výrazně se profilovat podle zájmů a potřeb žáků. Školní družina slouží výchově, vzdělávání, rekreační, sportovní a zájmové činnosti žáků v době mimo vyučování.“
[on-line: <http://www.msmt.cz/mladez/skolni-druziny>]

Je přednostně určena nejmladším žákům (1. až 5. třída), případně i dětem v přípravné třídě jedné nebo více základních škol a dětem v přípravném stupni jedné nebo více základních škol speciálních. K pravidelné denní docházce lze přijímat i žáky druhého stupně základní školy, žáky nižšího stupně šestiletého nebo osmiletého gymnázia nebo odpovídajících ročníků osmiletého vzdělávacího programu konzervatoře. K pravidelné denní docházce nemohou být přijati žáci, kteří jsou přijati k činnosti klubu. Ve školních družinách probíhá pestrá nabídka zájmových činností ve známém prostředí, které dává dětem pocit bezpečí, a pro rodiče je finančně dostupná.
[on-line: <http://www.msmt.cz/mladez/skolni-druziny>]

3.2.1 Školní družina - statistika

Podle údajů Ústavu pro informace ve vzdělávání ÚIV shromažďující data za školská zařízení je v současnosti v provozu kolem čtyř tisíc školních družin. V první polovině 90. let minulého století se jejich počet každoročně zvyšoval, až do roku 1998, kdy dosáhl svého prozatímního maxima, od té doby však pozvolna klesá až na počet 4 101 ve školním roce 2007/2008. Ve školním roce 2010/11 poskytovalo služby 3 979 školních družin, které navštěvovalo 247,1 tis. žáků 1. stupně základních škol (což představuje 53,1 % všech žáků 1. stupně). Počet školních družin klesal až do školního roku 2008/09. Se zvyšujícím se počtem dětí na 1. stupni základních škol roste také zájem o školní družiny. Ve školním roce 2010/11 se zvýšil

počet zapsaných žáků ve školních družinách o 7,2 tis. ve srovnání se školním rokem 2009/10. [online: <http://www.reditelskoly.cz/show.asp?id=889>]

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy udává, že „počet školních družin zůstává v posledních pěti letech stabilní – ve školním roce 2012/13 jich existovalo v České republice 3 974. Počet žáků zapsaných ve školních družinách v souladu se zlepšující se demografickou situací na prvním stupni základní školy roste. Ve školním roce 2012/13 navštěvovalo školní družiny 269,9 tis. žáků, tj. o 18,3% více než ve školním roce 2007/08. Podíl žáků ve školních družinách vztahený k počtu žáků 1. stupně meziročně roste a v posledních pěti letech překračuje hranici 50 % (55,3 % v roce 2012/13). [on-line: <http://www.msmt.cz/mladez/skolni-druziny>]

3.2.2 Organizační struktura školní družiny, dokumentace školní družiny

Rodiče vnímají školu a družinu jako jeden celek a jako takovou ji hodnotí – její budovu a materiální vybavení, přístup k žákům, pedagogický sbor včetně vychovatelek, sociální klima, vedení školy, vzdělávací program družiny, který je začleněn do programu školy. Některé z činností družiny však svým pojetím nutně přesahují vzdělávací obory i tematické okruhy doporučené pro základní vzdělávání. Odlišná je také forma. Školní družina je odlišný školský subjekt. S ohledem na tuto specifiku se její činnost řídí zvláštní vyhláškou č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání, a proto bude také pro ni zpracován samostatný dokument. (Hájek, 2007. s. 13)

Vzdělávací program základního vzdělávání je závazně stanoven Rámcovým vzdělávacím programem: základní škola má závazně stanovené cíle vzdělávání (§ 44 školského zákona), klíčové kompetence, jimiž má být žák vybaven, závaznou délku vzdělávání a způsob hodnocení osvojených kompetencí. (Hájek, 2007. s. 14)

Do školní družiny jsou žáci přihlašováni zákonnými zástupci na základě dobrovolnosti. Žáci nemají povinnost se zájmově vzdělávat (žák také nemusí být do školní družiny přijat) a činnost školní družiny je založena na nabídce, která odpovídá, či neodpovídá představám žáků a rodičů. Školní družina nemá závazné cíle zájmového vzdělávání, ale vychází jen z obecných vzdělávacích cílů stanovených školským zákonem. Není stanovena délka vzdělávání, strategie vzdělávacího procesu, ani výstupy či ukazatele hodnocení pro družinu. Svými prostředky a metodami, s limitovanými časovými možnostmi působení na žáka podporuje či rozšiřuje poznatky, které žák závazně získává ve škole, aniž jsou její výstupy normativně stanoveny vnějšími dokumenty.

Oddělení školních družin jsou sestavována z žáků různých ročníků i tříd proměnlivě a tomu bude odpovídat i variabilní uspořádání tematických celků v programu družin, a to bez konkrétního věkového

určení. Předpokládané celky nebo jejich části se mohou cyklicky opakovat během plánovaného vzdělávacího programu.

Školní vzdělávací program pro družinu je povinným zveřejněným dokumentem. Slouží pedagogům, rodičům, zřizovateli i kontrolním orgánům. Je kolektivním dílem pedagogů pro konkrétní družinu a její podmínky. Vychází z analýzy předchozí činnosti, navrhuje činnosti a jejich souvztažnost podle kutikulárního přístupu, má umožňovat operativní změny. (Hájek, 2007, s 16)

3.2.2.1 Velikost a kapacita školních družin

Školní družina zpravidla náleží jen k jedné základní škole, příp. jinému zařízení. Pro více základních škol je podle výsledků výzkumu určeno pouhé jedno procento družin (Ettlerová, 2006, s. 111).

Kapacitu školní družiny určuje její zřizovatel, a to zejména s ohledem na velikost základní školy, resp. počet žáků na jejím prvním stupni a na finanční nákladnost. Krajský úřad reguluje velikost družiny stanoveným procentuelním podílem žáků, kteří ji mohou navštěvovat. Ze současné legislativy vyplývá, že v jednom oddělení družiny smí být nejvýše 30 žáků.

Naplněnost kapacity není vždy stoprocentní, na druhou stranu existují i družiny, které převyšují kapacitu družiny a to odůvodňují skutečností, že ne všichni žáci docházejí ve stejný čas a rovněž se v družině různě střídají (odchází a přichází z kroužků apod.).

Družina nemá při přijímání dětí stanovena žádná kritéria. V případech, kdy zájem – poptávka po službách školní družiny výrazně převyšuje nabídku, si škola musí určit kritéria přijetí. Mohou mezi nimi například být – rodina sociálně potřebná, rodič samoživitel, oba rodiče pracují, docházka sourozence a jiná (Ettlerová, 2006, s.113)

3.2.2.2 Poplatky za docházku do školní družiny

Družina je školským zařízením pro zájmové vzdělávání poskytujícím školské služby, které lze podle § 123 odst. 3 školského zákona poskytovat za úplatu. Vyhláška 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání detailně upravuje podmínky úplaty. Podobně jako v případě úplaty za docházku do mateřské školy může být také ve školních družinách úplata snížena nebo prominuta. Je to především v případech, kdy je účastník družiny společně s posuzovanou osobou pro nárok na sociální příspěvek, který pobírá jeho zákonný zástupce, případně pokud má nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte v pěstounské péči. Dále může být úplata snížena účastníkům, kteří se účastní více než dvou činností daného školského zařízení, případně těm, kteří jsou zapsáni k pravidelné činnosti, v případě účasti v dalších činnostech daného školského zařízení. Výše poplatku se liší v závislosti na velikosti obce, ve které družina působí. Při platbě za školní družinu jsou tedy zohledňovány děti ze sociálně slabých rodin, dlouhodobě

nemocné děti, ale jen výjimečně sourozenecké skupiny (Ettlerová, 2006, 123).

3.2.2.3 Problémy školní družiny

Reflektované problémy, se kterými se v posledních letech v souvislosti s provozem družin setkáváme, se týkají nedostatku financí a kvalifikovaných vychovatelek, což se částečně prolíná (odrazem jsou pak zkrácené úvazky vychovatelek). Chybějí finance na materiál a nové vhodné vybavení heren. (Ettlerová, 2006, s. 114)

3.2.3 Cíle výchovně-vzdělávací práce ve školní družině

Existence a vědomí cíle je základním a nezbytným předpokladem každého pedagogického působení. Cíl stanovuje směr našeho snažení a v ideálním případě předpovídá i výsledek. Důležité je jasné stanovení a formulace cílů, poté se od tohoto odvíjí jednotlivé kroky a postupy. Na základě správně volených cílů vybíráme efektivní prostředky, jak cílů dosáhnout, výchovné strategie a metody. Na jasné stanovených cílech závisí naše hodnocení a sebehodnocení.

Srozumitelně popsané cíle zveřejněné ve školním vzdělávacím programu plní motivační a informační roli při rozhodování žáků i jejich rodičů, zda se rozhodnou posílat své děti do družiny.

Zájmové vzdělávání žáka ve školní družině má obohacovat denní program žáka, zajistit odborné pedagogické vedení při odpočinkových i zájmových činnostech a na základě místních podmínek maximálně podporovat jeho individuální rozvoj. Družina by měla ve vhodném prostředí nabízet činnosti podnětné, zajímavé a obsahově bohaté. Ve školní družině se může žák pod přímým či nepřímým pedagogickým vedením přirozeným dětským způsobem projevovat, zaměstnávat se a věnovat se zábavě. Družina poskytuje bezpečné prostředí, a to nejen z hlediska fyzického zdraví, ale i dobrých podmínek pro emocionální a sociální vývoj. (Hájek, 2007, s. 61)

Soustřeďuje se převážně na celkový rozvoj člověka pozitivním směrem, v oblasti mravní, pracovní, občanské, sociální, duchovní, informační a oblasti učební. Soustřeďuje se na pochopení a uplatňování zásad základních lidských práv a svobod, základní znalosti světových a evropských souvislostí a evropské integrace, pochopení principu rovnosti žen a mužů ve společnosti. Školní družina nabízí zájmové vzdělávání formou zájmových, vzdělávacích a spontánních činností, odpočinek a relaxací, výchovou, hrou, učením, individuální prací a motivačním projektem. Žáky podporuje k citlivým vztahům k lidem, k přírodě, učí chránit si své zdraví, vede je k otevřené komunikaci, rozvíjí schopnost spolupracovat a respektovat druhého. Zaměřuje se na ochranu životního prostředí. Vede žáky k tvořivosti a rozvíjí jejich estetické vnímání. Respektuje individuální schopnosti a dovednosti

žáků. Cílem je položit základy ke klíčovým kompetencím neboli schopnostem umět trávit volný čas, řešit problémy, kompetencím komunikativním, sociálním, občanským a pracovním (Ettlerová, 2006, s. 108)

Pro práci ve školní družině můžeme shrnout tyto tři body jako zásadní: rozvoj dítěte, jeho učení a poznávání; osvojování si základů hodnot, na nichž je založena naše společnost, získávání osobní samostatnosti a schopnosti projevat se jako svobodná osobnost působící na své okolí a dále bychom mohli doplnit o cíl vychovávat k smysluplnému využívání volného času a vybavovat žáky dostatkem námětů pro naplňování volného času. (Hájek, 2007, s. 20)

Klíčové kompetence představují cílové stavy, k jejichž naplňování by mělo směřovat veškeré vzdělávání. Každá etapa vzdělávání přispívá svým dílem k posilování těchto kompetencí a každá je dalšímu rozvoji a zdokonalování těchto kompetencí otevřená. (Hájek, 2007, s. 21)

Ve všech etapách vzdělávání, včetně zájmového, je jedním z cílů vybavit každého jedince kompetencemi na úrovni, která je pro něho osobnostně dosažitelná. Při hodnocení žáků dbáme na individuální zvláštnosti. Do školy i školní družiny přicházejí vždy žáci s různou mírou předchozích zkušeností, z různého sociálního prostředí, s odlišnými dispozicemi a také s odlišným zájmovým zaměřením. Ve školní družině podněcujeme žáky ke vzdělávání pouze na základě zájmu a vzhledem k omezenému času, který vychovatelky mohou na žáky působit (pracovat s nimi), budeme velmi skromní ve formulaci cílů, které by měly kompetence zakládat či završovat. (Hájek, 2007, s. 24)

3.2.4 Obsahy a formy činnosti ve školní družině

Vyhláška o zájmovém vzdělávání stanovuje náplň práce školních družin takto: jsou to zejména činnosti pravidelné, dále příležitostné akce a nabídka spontánních aktivit. Školní družina umožňuje odpočinkové činnosti a přípravu na vyučování. Všechny tyto okruhy bychom měli chápat v nejširším smyslu slova. (Hájek, 2007, s. 26)

Pravidelná činnost je dána týdenní skladbou zaměstnání a představuje zejména organizované aktivity zájmového či tělovýchovného charakteru; zahrnujeme do nich také práci vlastních zájmových útvarů, kterou může školní družina nabízet nejen svým žákům, ale za úplaty i ostatním zájemcům. (Hájek, 2007, s. 27)

Příležitostné akce přesahují zpravidla rámec jednoho oddělení a nejsou zahrnuty do standardní týdenní skladby činností. Jsou to např. besídky, slavnosti, výlety, návštěva divadelních představení, víkendové akce. Tyto akce připravují zpravidla všechna oddělení školní družiny a někdy jsou určeny i rodičům nebo i širší veřejnosti.

Spontánní aktivity zahrnují každodenní individuální klidové činnosti po obědě, při pobytu venku (po organizované části pobytu

v družině), spontánní hry v rámci ranního pobytu žáků nebo v tzv. koncové družině, kdy jsou slučována oddělení i v období před odpoledním odchodem z ní. Vychovatelky musí při těchto činnostech nejen zajišťovat bezpečnosti žáků, ale také navozovat a podněcovat některé jejich vlastní aktivity. Řízené a spontánní činnosti na sebe přirozeně navazují.

Odpočinkové činnosti bychom měli chápat nejen ve smyslu klidových činností (poslechové činnosti, individuální hry, klid po obědě, ale i jako aktivní odpočinek (rekreační činnosti), které budou kompenzovat jednostrannou zátěž během školního vyučování – např. závodivé hry při pobytu venku nebo v tělocvičně. Jako aktivní odpočinek mohou sloužit i různé organizované zájmové činnosti (např. v múzických oblastech, tělovýchovné aktivity).

Příprava na vyučování nespočívá jen ve vypracovávání domácích úkolů, ale zahrnujeme do ní i didaktické hry, tematické vycházky a další činnosti, jimiž upevňujeme a rozšiřujeme poznatky, které žáci získali ve školním vyučování. Pokud po dohodě s rodiči a vedením školy či třídními učiteli se někteří žáci ve školní družině věnují práci na domácích úkolech, mělo by se to dít v době vrcholící výkonové křivky a vychovatelky by pro dítě měly zajistit odpovídající klidné prostředí a po vypracovávání úkol zkontrolovat, ale neopravovat; pokud zjistí chyby, vyzvou žáka, aby si práci ještě jednou přečetl a sám našel nedostatky, opravil je a zdůvodnil. (Hájek, 2007, s. 27)

Základními principy práce ve školní družině jsou hra a zážitek. Vytváříme-li program činností pro školní družinu, musíme vždy začít u hry a zážitků z ní. Základním prostředkem práce v družině je hra, která přináší kladné emoce, navozuje nové zážitky a využívá prvky zážitkové pedagogiky. O tomto hovoříme jako o výchovném postupu založeném na zážitku a zkušenosti. Účastník se utká s problémem, výzvou, překážkou, soupeřem nebo situací (Hájek, 2007, s. 28).

Výchovná práce ve školní družině má svá specifika a liší se od organizace vzdělávání ve škole.

Vychovatelka navozuje a motivuje co nejrůznější činnosti. Stereotypnost aktivit, které se v některých školních družinách často opakují, je často odůvodňována tvrzením, že „žáci to chtějí“. Skutečnost může být taková, že žákům nebyla nabídnuta nová dostatečně atraktivní činnost, nebo žáci nebyli v nové činnosti přiměřeně úspěšní – vychovatelka je pravděpodobně dostatečně neoceníla za jejich výkony).

Požadavek dobrovolnosti. Žáci by činnosti měli vykonávat dobrovolně, na základě vzbuzeného zájmu, nikoli pokynu. Požadavek zajímavosti a zájmovosti – činnosti by měly být pro žáky atraktivní, měly by využívat jiné postupy a náměty než ty, které znají ze školy, nebo dokonce z mateřské školy. Navzdory určité pravidelnosti, která vychází z týdenní skladby zaměstnání, musí být činnosti co nejpestřejší. Požadavek aktivity musíme volit tak, aby se v nich uplatnili a mohli být přiměřeně úspěšní všichni žáci. Každý z nich

se může podílet na tvorbě týdenních plánů, na přípravě činnosti, realizace i hodnocení všeho, co společně tvoří.

Požadavek citlivosti a citovosti. Všechny činnosti by měly přinášet žákům kladné emoce, a to nejen z aktivity samé a z následné pochvaly, ale také z objevování nových obzorů a překonání překážek.

Požadavek prostoru k seberealizaci, čímž by měla být radost žáka, který nachází a objevuje sám sebe, zvláště je-li kladně hodnocen a prostřednictvím činnosti v oddělení si vytváří žádoucí sociální kontakty.

Rizika ohrožující kvalitu výchovného působení ve školní družině

Nedostatek časové dotace na jednotlivé činnosti způsobené nevhodným režimem školní družiny, nerespektování specifika práce školní družiny – hraní si na školu, nedostatek herních prvků, nebo opakování aktivit v mateřské škole, omezování spontánních činností, spěch, nervozita, přeorganizovanost, časté nedokončení činnosti, stereotypnost činností, malá námětová pestrost, časté opakování činností. (Hájek, 2007, s. 37)

Využívání nevhodných prostor a nevhodného zařízení – školní družina pracuje ve školní třídě s frontálním uspořádáním lavic, nábytek neodpovídá věku žáků, vybavení pomůckami je nepostačující.

3.2.5 Vychovatelé

Předpoklady pro výkon činnosti pedagogického pracovníka upravuje zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Zákon se vztahuje na pedagogické pracovníky škol a školských zařízení, které jsou zapsány do rejstříku škol a školských zařízení, a na pedagogické pracovníky v zařízeních sociální péče. Pedagogickým pracovníkem je ten, kdo vykonává přímou vyučovací, výchovnou nebo pedagogicko-psychologickou činnost přímým působením na vzdělávaného. Přímou pedagogickou práci vykonává učitel, vychovatel, speciální pedagog, psycholog, pedagog volného času, asistent pedagoga, trenér, vedoucí pedagogický pracovník. (Hájek, 2008, s. 14).

Předpoklady pro výkon funkce pedagogického pracovníka jsou plná způsobilost k právním úkonům, odborná kvalifikace pro přímou pedagogickou činnost, bezúhonnost a zdravotní způsobilost. Příslušné dokumenty stanoví stupeň a druh požadovaného vzdělání. Požadavky u jednotlivých pedagogických profesí jsou odlišné. (Hájek, 2008, s. 14).

V oblasti výchovy ve volném čase, v době mimo vyučování se uplatní především pedagog volného času a vychovatel. Ve školní družině působí zejména vychovatelé, jejichž posláním je zejména pedagogické ovlivňování volného času.

V praxi se setkáváme s odlišným společenským hodnocením pedagogických profesí, co do významu jsou však srovnatelné a nelze některým z nich připisovat větší či menší význam nebo náročnost. Každá oblast výchovného působení má své zvláštnosti, svůj význam a klade specifické požadavky na osobnost pedagoga. Všichni pedagogové se podílejí na utváření osobnosti vychovávaných, proto by měli vzájemně spolupracovat, respektovat se a vzájemně informovat, což je jednou z podmínek úspěchu výchovného procesu (Hájek, 2008, s. 131).

Práce vychovatelek ve školní družině je specifická. Umožňuje citlivě a aktuálně reagovat na stavy, nálady a sociální potřeby dětí ve svém oddělení. Program školní družiny je koncipovaný bez závazných témat a programů a umožňuje, aby vychovatelka s dětmi plánovala a realizovala takové činnosti, které děti nejen zaujmou, ale mohou jim i pomoci naplňovat jejich potřebu úspěchu, kladného hodnocení, citové odezvy, poznání atd.

Zákonem stanovený počet žáků na jedno oddělení družiny je 30 a je většinou považován za příliš vysoký. Klademe si otázku, zda je možné zajistit plně kvalitní a individuální péči při tak vysokém počtu dětí, rovněž vzhledem k bezpečnosti žáků, k vývoji chování žáků v posledních letech

Ettlerová (2006, s. 127) poukazuje na to, že ve velmi často se vyskytujících zkrácených úvazcích vychovatelek spatřují zástupci družin určité problémy. Tyto kratší úvazky jsou spíše vynucené než jako dobrovolné. Vzhledem k okolnostem není o zkrácené formy takový zájem a často dochází k vysoké fluktuaci zaměstnanců, může být dokonce problematické sehnat vychovatelku na částečný úvazek, nedostatečné finanční ohodnocení není motivující pro delší setrvání v zaměstnání na této pozici. Z organizačního hlediska ovšem není možné vytvořit úvazky s vyšší hodinovou dotací, v praxi se tedy řeší úvazky částečnými. Tyto mohou být zajímavé zejména pro absolventy, nebo naopak pro učitele v důchodovém věku. Praxe ukazuje, že se úvazkový deficit řeší dalším úvazkem na jiném pracovišti, nebo přímo ve škole (například jako asistent pedagoga), pokud to škola nabízí.

Výchova ve volném čase bývá označována jako výchova neformální. Na rozdíl od výchovně-vzdělávacích procesů ve školách, které mají formální charakter. Proto je rozdíl rovněž v profesi a požadavcích na učitele a vychovatele. Autorita vychovatele má vyrovnaný podíl formálnosti a neformálnosti, v mnoha situacích převládá právě neformální složka. Tato menší míra formálnosti vyplývá zejména z požadavku dobrovolné účasti na činnostech. Obsah výchovy není závazně stanoven a je v pravomoci pedagoga rozhodnout o něm s přihlédnutím k reálným potřebám vychovávaných a s respektem k pedagogicko-psychologickým požadavkům. Obvykle se při volnočasových aktivitách neobjevuje klasifikace. Vhodné je volit aktivizující metody a formy práce, kdy převažují individuální formy a práce v malých skupinách. Jsou kladeny značné nároky na pedagogické dovednosti pracovníků (Hájek, 2008, s. 64).

Pedagogické profese patří do kategorie tzv. pomáhajících, což vyžaduje psychickou odolnost a vyrovnanost. Vyžadují osobnostní stabilitu, ale rovněž nekonfliktnost. Vedle požadavků na vzdělání jsou důležité osobnostní charakteristiky. Schopnost jednat s lidmi, získat a udržet autoritu, vést jiné lidi a působit jako pozitivní vzor. Důležité jsou volní vlastnosti, komunikativnost, empatie, dovednosti verbálního i neverbálního sdělování a umění naslouchat, schopnost prožívat a ovládat své emoce, pracovitost, sebeovládání, altruismus. Důležité je, aby vychovatel znal své silné a slabé stránky a dokázal s nimi pracovat a zdokonalovat se. Důležitý je převládající optimistický postoj s dávkou zdravého kritického myšlení, tvořivost a smysl pro humor.

3.3 Školní družina – charakteristika konkrétního zařízení při Základní škole v Brně

Školní družina je umístěná v atypických prostorách podkroví školní budovy a několika učebnách prvního patra, má 10 oddělení a navštěvuje ji 275 dětí. Ranní provoz začíná v 6.00 hod., končí v 8.45 hod., kdy vychovatelka ranní směny předává děti třídním učitelům jednotlivých tříd.

Odpolední provoz začíná po ukončení vyučování v době od 11.30 hod., končí v 18.00 hod (v pátek do 17.00 hod). V době od 13.45 hod do 15.00 hod. pobývají děti s vychovatelkami na vycházce (v budově zůstávají výjimečně pouze za velmi špatného počasí nebo během zájmového kroužku). V této době rodiče děti nevyzvedávají. Nový systém vyzvedávání dětí z důvodu zvýšení jejich bezpečnosti funguje od října 2014. Do budovy školy je zákaz vstupu veškerým cizím osobám. Návštěvy se hlásí na vrátnici. Od 12,00 do 16,00 hodin funguje u vstupu školy funkce koordinátora, který eviduje veškeré odchody dětí. Rodiče do budovy školy nevstupují, při vyzvedávání dětí se přihlašují čipovou kartou, po ověření platnosti koordinátorka iniciuje vyzvednutí dítěte v jednotlivých odděleních školní družiny. Po 16,00 hodině se žáci věnují odpočinkovým aktivitám ve sběrné třídě, kde si rodiče a jiné pověřené osoby vyzvedávají děti prostřednictvím videotelefonu.

Školu celkem navštěvuje 759 žáků. První stupeň školy čítá 397 žáků, přičemž školní družinu navštěvuje 275 dětí, rozdělených do jednotlivých oddělení. Na škole funguje deset oddělení školní družiny a deset vychovatelek zaměstnaných zpravidla na částečný úvazek.

Vzdělávání je uskutečňováno podle vzdělávacího programu pro školní družiny, vydaném 30. září 2012. Vychovatelka každého oddělení připravila svůj naučný celoroční projekt, který motivoval děti k aktivitám v jednotlivých odděleních. Z témat vybíráme např. „Kртеčkův pohádkový vesmír“, „Indiánská cesta“, „Hledáme Kukyho“ apod.

V rámci školní družiny se realizuje řada zájmových kroužků, které vedou vychovatelky školní družiny. Kroužky jsou z oblasti uměleckých oborů (Keramika, Zpívání s kytarou, Výtvarný kroužek),

pohybové průpravy (Orientální tance, Sportovní hry, Pohybové hry, Fotbálek a další (Počítačové kouzlení, Mladý reportér, Saunování).

Součástí chodu školní družiny jsou pravidelné celodružinové akce, ke kterým jsou k účasti zváni i rodiče. Jedná se například o návštěvu Údolí oddechu, Odlet vlaštovek, Halloween, Běh podzimním lesem,

Fotbalový turnaj, Dílničky – výroba módních doplňků, Celníci (program pro děti organizovaný Celní správou ČR), Lesnické dobrodružství (návštěva Lesní správy ČR), Pejsek léčí (program canisterapie), Trojboj, Svatomartinský průvod, Rozsvěcení vánočního stromku, Vynášení Morany a další.

Shrnutí

Třetí kapitola teoretické části vysvětlila pojem školní družiny, cíle, poslání a funkce. Uvedla nejdůležitější pedagogické a legislativní dokumenty, se kterými se v družině setkáváme. Další podkapitola byla věnována organizaci školní družiny – personálnímu a materiálnímu zajištění. Osobnosti vychovatel/ky se věnovala důkladně celá podkapitola. Závěr se zaměřil na charakteristiku konkrétní školní družiny, cílem bylo přiblížit zařízení, kde bylo realizováno průzkumné šetření v praktické části práce.

4 Rodina a volný čas

Následující kapitole se zabývá rodinou v kontextu volného času. Nezaměřuje se tedy na charakteristiku rodiny obecně, ani na její základní funkce. Jde m o to zachytit vztah rodiny, volného času a školy. Důležitým aspektem je zde trh práce.

Podle Evropské komise je zajištění denní péče o děti jedním z rozhodujících nástrojů propojení rodinných a profesních rolí. Její zvýšený zájem o toto téma se datuje od konference v Madridu (Madrid European Council) v roce 1995 a dále byl formulován např. v Lisabonské smlouvě a následných mnoha koncepčních a analytických materiálech /2/ report from commission to the council, the european parliament, the european economic and social committee and the committee of the regions – on equality between women and men 2007. Brusel: Evropská komise 2007. mj. ze summitu v Barceloně. (Ettlerová, 2006, s. 13)

Podtrhujeme význam opatření zajišťujících denní péči o děti jako nástroje rodinné politiky, pokud ovšem tato péče splňuje co nejlépe všechny základní podmínky. Je nutné, aby byla finančně i prostorově dostupná, kvalitní – poskytovala služby v dostatečné kvalitě a organizace vycházela z potřeb (zaměstnaných) rodičů.

Potřebujeme, aby služby byly maximálně efektivní. Existují různé aspekty hodnocení efektivity péče o děti, mezi které řadíme především dosažitelnost (accessibility), dostupnost (availability), finanční dosažitelnost (affordability) a kvalitu péče (quality). Služba by měla být dosažitelná, tedy v odpovídající blízkosti bydliště, mělo by tam být dostatek volných míst, což vychází z nabídky a poptávky. Finanční dosažitelnost mnohdy hraje stěžejní roli. Klademe si otázku, zda vynaložené finanční prostředky odpovídají hodnotě samotné služby, jak vysoký je přínos pro rodinu. Vychází z podstaty, zda se jedná o službu soukromou nebo na ni přispívá město či obec. Pokud hovoříme o kvalitě služby, bereme v potaz dva základní atributy, kterými jsou subjektivita a objektivita hodnocení. Objektivně můžeme měřit / hodnotit kvalitu pedagogické péče, hygienu aj., toto je dáno normami. Nezanedbatelnou součástí je míra spokojenosti s poskytovanými službami. (Ettlerová, 2006, s. 14)

4. 1 Služby denní péče o děti

Nabídka služeb by měla být různorodá, jelikož děti (rodiče) mají nejednotné názory a představy o vhodné výchově a zabezpečení svých dětí. Rovněž je nutné zohlednit nároky dětí se specifickými potřebami. Měl by existovat soulad mezi nabídkou a poptávkou služeb denní péče o děti mladšího školního věku. Ze statistických šetření vyplývá, že existuje nesoulad rodinných a profesních rolí, v případě nedostupnosti denní péče. Jsou zde regionální rozdíly. (Ettlerová, 2006, s. 16)

4.2 Demografické údaje

Z demografických ukazatelů vyplývá, že věková struktura české populace doznala v posledních letech řady změn. Od roku 2007, 2008 dochází k růstu počtu narozených dětí, kdy v roce 2008 činil počet 1,49 živě narozených dětí na jednu ženu v reprodukčním věku (přirozený přírůstek obyvatelstva se nadále zvyšuje). Rychlé informace ČSÚ. [on-line: www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/coby091108.doc]

Což je výrazná změna oproti pozvolnému snižování počtu dětské populace, jež začala v 80. letech a pokračovala i později, přibližně až do roku 2000, kdy se počet narozených dětí začal zvyšovat.

4.3 Zaměstnanost, trh práce

Rozhodující pro naše téma je zaměstnanost, souvislost podmínek na trhu práce a plnění rodičovských rolí a funkcí rodiny. (Ettlerová, 2006, s. 17). Souvislosti mezi veřejnou sférou práce a soukromou sférou rodiny jsou patrné. Můžeme se zamyslet rovněž nad genderovými rozdíly, na které upozorňuje politika, ale rovněž některé nevládní a neziskové organizace. Podívejme se na nižší míru zaměstnanosti žen, zejména v době jejich nejvyšší plodnosti, tedy z hlediska životního cyklu a rovněž vyšší podíl pracujících na zkrácený úvazek. Je nesporné, že rodinné povinnosti limitují ženám účast na trhu práce více než mužům. Proto hovoříme o rozšiřování a vyrovnávání nabídky služeb denní péče o nejmenší děti, tak aby došlo k uvolnění z rodinných závazků žádoucím způsobem. Ukazatelem míry dopadu mateřství na zaměstnanost jsou specifické míry nezaměstnanosti podle věku a pohlaví, podle nichž jsou největší rozdíly v míře nezaměstnanosti podle pohlaví právě ve věku nejvyšší plodnosti žen. Základní příčiny neúspěšnosti v hledání zaměstnání matek malých dětí mohou být na straně zaměstnavatelů (nechť a nezáměrně vytvářet pracovní podmínky zohledňující rodinné povinnosti) a rovněž na straně systému denní péče o děti. Podíl žen pracujících na zkrácený úvazek byl v roce 2006 nejvyšší u žen dětí předškolního věku, u starších dětí pak klesá (Zaostřeno na ženy a muže, ČSÚ 2007). Brzdou vyšší zaměstnanosti žen však opravdu může být nedostatek dostupných služeb denní péče o děti, což dokládají rovněž zahraniční studie. (Ettlerová, 2006, s. 18)

4.4 Harmonizace rodiny a školy

Školní družina souvisí s tématem harmonizace rodiny a zaměstnání. Toto je módní téma, proniká do povědomí politiků i veřejnosti i společenskovevědního výzkumu. Děti do deseti let vyžadují zvýšenou péči, proto je třeba zamýšlet se nad problematikou sladování rodiny a zaměstnání. Zvyšující se zájem o dané téma vychází z měnící se demografické situace, v důsledku změn na trhu práce, v souvislosti s měnícími se ekonomickými podmínkami rodin a rovněž s narůstající

senzitivitou k genderovým otázkám. Vznikají nové rodinné formy jako jsou neúplné rodiny, ale také dvoupříjmové rodiny, rostoucí zaměstnanost žen včetně matek malých dětí. Příjem matky je často nedílnou součástí rodinného rozpočtu, potažmo podílem na materiálním zajištění dětí. Společnost reflektuje význam kvality dětství pro budoucí rozvoj člověka a jeho osobnostní progres, důraz je kladen na harmonizaci rodiny, kvalitu výchovy a vzdělávání. Snažíme se eliminovat nedostatky a rizika s tímto spojená, předcházet chudobě a sociálnímu vyloučení dětí. V této souvislosti hovoříme i o rovnosti mužů a žen. Protože pro zvládnání pracovních a rodinných rolí zvláště v ranných rolích rodinného cyklu, je třeba volit strategie zvládnání, mezi něž patří i subjekty sociální nebo rodinné politiky, které k tomuto mají být nápomocny. Proto nabízí rodinná politika souhrn nástrojů vytvářejících systémové podmínky pro sladování rodinných a pracovních příležitostí tak, aby především byla zajištěna možnost výdělečné aktivity rodičů dětí vyžadující celodenní dohled dospělé osoby. Sem patří i služby školní družiny. Faktem je, že, jak uvádí např. Evropská studie Evropské komise *The social situation in the European Union* /EUROSTAT, 2005/, která řadí mezi faktory ovlivňující porodnost v jednotlivých zemích EU socioekonomická specifika a podtrhuje roli zaměstnanosti žen: „V zemích, kde jsou ženy zaměstnány, ale kde neexistuje ani odpovídající podpora veřejné politiky, ani se muži nepodílejí na rodinných povinnostech, míra porodnosti má tendenci klesat. Naopak tam, kde politiky umožňují ženám skloubit zaměstnání a rodinu a muži na sebe berou větší část péče o domácnost, tam páry chtějící děti spíše splní svá přání“. Toto poukazuje na potřebu státní intervence, např. formou vytvářením služeb, jakožto podmínek pro harmonizaci rodiny a zaměstnání. V České republice je zaměstnanost žen jednou z nejvyšších v Evropě, přitom se ve větší míře, než v jiných zemích jedná o plné pracovní úvazky (Ettlerová, 2006, s.8). Proto je hlavní zájem upřen na usnadnění dvojí role žen (mj. v podmínkách ne dost rozvinutých a obecně dostupných služeb pro domácnosti) a méně na zvýšení jejich zaměstnanosti. Výjimkou je závažný problém návratu na pracovní trh po rodičovské nebo mateřské dovolené.

V české společnosti převažuje genderové rozdělení rolí v rodině, podle něhož se ženám přisuzují větší kompetence v rodině a mužům větší role v pracovní sféře, což je podpořeno jak „tradičním“ myšlením, tak charakterem většiny opatření státní intervence do rodin a způsobem jejich využívání rodinami. Doposud přetrvávající stereotypní chápání mužských a ženských rolí v krajním, ale častém případě uchovává situaci, kdy těžiště péče o rodinu zůstává na ženě navzdory jejímu obdobnému pracovnímu vytížení, jako má její partner. V naprosté převaze s nejmenšími dětmi zůstávají doma z důvodu celodenní péče ženy. Ženy častěji přizpůsobují při volbě povolání své nároky nutnosti skloubit zaměstnání a rodinu na úkor svobodnější volby atraktivního, lukrativního, prestižního apod. zaměstnání. To má za následek přetrvávající slabší pozici žen na trhu práce a oslabující se postavení mužů (otců) v rodině, zatímco nové přístupy k otcovství a zapojení otců do rodinného života se prosazují a šíří pozvolna. Svoji roli hraje nízká

prostorová i profesní mobilita českého obyvatelstva (včetně mobility spojené s hledáním zaměstnání). Od devadesátých let se tato situace mění, zejména v postojích nejmladší generace (srov. např. Maříková, Radimská 2003; Kuchařová 2005), ve změnách systému státní podpory rodin a v uplatnění nepřímo intervenujících zákonů (Ettlerová, 2006, s. 9)

Mezigenerační pomoc a vztahy v širší rodině. Jedním ze základních projevů dlouhodobých proměn rodiny je oddělení tzv. nukleární rodiny, tj. nejmenší rodinné jednotky tvořené rodiči, příp. jedním rodičem a jeho potomky, ať se jedná o biologické potomky nebo nevlastní děti, děti adoptované či osvojené. Tato rodina většinou žádá autonomii, lépe řečeno velkou míru nezávislosti, ve vztahu k širší rodině a společnosti. Přesto se nadále v převážné většině rodin udržují dobré vztahy vzájemné podpory emocionální i materiální a vztahy spolupráce mezi generacemi, do velké míry i uvnitř generací (zejména mezi sourozenci a jejich partnery). Mezigenerační vztahy jsou však nejsilnější a nejvíce se uplatňují ve vzájemné pomoci a podpoře (Ettlerová, 2006, s. 61)

Demografické chování spolu se změnami ve zdravotním stavu obyvatelstva a životních podmínkách mají za následek prodlužování délky života, a tím rozšíření soužití více generací v čase, což znamená, že se v rodinách zvyšuje počet členů s více či méně omezenou soběstačností.

Shrnutí

Poslední kapitola teoretické části objasnila pojem rodina v kontextu volného času. Na závěr jsme poukázali na význam spolupráce mezi rodiči, školou, školní družinou a trhem práce tak, aby docházelo k co největšímu souladu a efektivitě.

5 PRŮZKUMNÉ ŠETŘENÍ

V rámci praktické části diplomové práce jsme ve školní družině při Základní škole v Brně realizovali průzkumné šetření. Průzkum byl uskutečněn metodou dotazníku. Vzhledem k tomu, že respondenti byli z řad dětí a jejich rodičů, byly zhotoveny dvě varianty dotazníku. Před zahájením šetření jsme stanovili cíle průzkumného šetření a s tím související průzkumné otázky, které uvádíme níže. V následující subkapitole uvádíme metodologii průzkumu, seznámíme se souborem respondentů a objasníme celkový průběh průzkumného šetření. Výsledky průzkumu uvádíme ve dvou rovinách. Nejprve vyhodnotíme dotazník určený dětem a poté vyhodnotíme dotazník, jež zpracovávali rodiče dětí. Závěrem kapitoly srovnáme výsledky obou dotazníků.

5.1 Cíle průzkumného šetření

Cílem průzkumu je zjistit, jak vnímají školní družinu děti a jejich rodiče při Základní škole v Brně, jaké postoje k ní zauímají a jaké názory mají na fungování nového systému vyzvedávání dětí. Dalším bodem z řady cílů průzkumného šetření je zjistit, jaký postoj zauímají k vychovatelce školní družiny a k její práci. Dalším cílem je prozkoumat, jak hodnotí akce pořádané školní družinou. Cílem průzkumného šetření bylo zjistit, zda a jaké jsou rozdíly ve vnímání školní družiny mezi dětmi a jejich rodiči. Při dotazování jsme se zaměřili výhradně na děti navštěvující školní družinu, a současně na jejich rodiče nebo zákonné zástupce. Cílem práce je zjistit, jaké zájmové aktivity preferuje soubor respondentů mladšího školního věku dané školní družiny a ty pak aplikovat na soubor dětí mladšího školního věku obecně. Lze usuzovat, že podobné preference mohou mít děti v tomto období obdobné.

U dětí jsme si stanovili tyto dílčí cíle průzkumu:

- zjistit, jaký postoj zauímají respondenti ke školní družině,
- zmapovat představu respondentů o aktivitách, které by se podle nich měly ve školní družině realizovat,
- zmapovat, jak respondenti hodnotí mimořádné akce pořádané školní družinou,
- zjistit, jak respondenti vnímají práci vychovatelky.

Při písemném dotazování rodičů jsme si určili tyto dílčí cíle:

- zjistit, jak vnímají respondenti školní družinu,
- objasnit, jaké postoje zauímají k činnostem ve školní družině,
- prozkoumat, jak respondenti hodnotí mimořádné akce pořádané školní družinou,
- zjistit, jak podle respondentů vnímají jejich děti školní družinu,
- zmapovat, jak respondenti vnímají práci vychovatelky,
- zjistit, jak respondenti vnímají systém vyzvedávání dětí.

5.2 Průzkumné otázky

Pro dosažení vytyčených cílů při dotazování dětí stanovíme následující průzkumné otázky:

1. Jaký postoj zauímají respondenti ke školní družině?
2. Jaké aktivity by se měly podle respondentů ve školní družině realizovat?
3. Jak respondenti hodnotí mimořádné akce pořádané školní družinou?
4. Jak respondenti vnímají práci vychovatelky?

Pro dosažení vytyčených cílů při dotazování rodičů dětí stanovíme následující průzkumné otázky:

1. Jak respondenti vnímají školní družinu?
3. Jak podle respondentů vnímají jejich děti školní družinu?
4. Jaké volnočasové akce realizované vychovatelkami ve školní družině považují respondenti pro své děti za nejvíce přínosné?
5. Jak respondenti vnímají systém vyzvedávání dětí ze školní družiny?

5.3 Metodologie

Pro průzkumné šetření jsme zvolili metodu dotazníku. Vytvořili jsme dvě varianty dotazníků, které jsou připojeny v přílohách diplomové práce. První dotazník byl určený dětem navštěvujícím školní družinu a druhý jejich rodičům. V obou dotaznících jsme využili otevřených, uzavřených a škálových položek. Využili jsme Linkretovu škálu.

Podle Chrásky (2007, s. 163–170) je dotazník nejčastěji užívanou metodou pro získávání dat v pedagogickém výzkumu. Dotazník se skládá z předem připravených a písemně kladených otázek, na které respondent písemně odpovídá. Otázky musejí být sestaveny pečlivě a promyšleně tak, aby byly respondentům zcela jasné a srozumitelné. Musíme respektovat věk, vzdělání, ale i motivaci podle typu respondentů. Existují otázky, které respondenti mohou chápat různými způsoby, proto je důležité, aby jednotlivé otázky byly formulovány zcela jednoznačně. Příliš rozsáhlý dotazník může respondenty od jeho vyplnění odradit, z tohoto důvodu bychom měli zjišťovat pouze nezbytné údaje (Stejskalová, 2012, s. 37).

5.4 Soubor respondentů

Do průzkumného souboru jsme zahrnuli děti druhých, třetích a čtvrtých ročníků navštěvující školní družinu při Základní škole v Brně a jejich rodiče. Děti prvních ročníků byly z průzkumu vyčleněny z důvodu, že si prozatím plně neosvojily čtení a psaní. Průzkumu

se zúčastnilo celkem 283 respondentů, z toho 163 dětí (87 dívek, 76, chlapců) a 120 rodičů (100 žen a 20 mužů). Z žáků druhých ročníků (jedná se o třídy 2.A, 2.B, 2.C) odevzdalo vyplněný dotazník 68 dětí. Z třetích ročníků (třídy 2.A, 3.B, 3.C) správně vyplnilo a odevzdalo dotazník 66 respondentů. Z žáků čtvrté třídy se účastnilo průzkumného šetření 29 z nich. Čtvrté ročníky vzhledem k jejich věku a vyšší samostatnosti navštěvují školní družinu v nižší míře. Tato skutečnost může být dána vyšší samostatností žáků, jejich odpoledními mimoškolními aktivitami v zájmových kroužcích pořádanými jinými organizacemi než školou a omezená kapacita školní družiny. Skupina žáků čtvrtých ročníků spíše doplňuje počty oddělení školní družiny, vzhledem k její kapacitě musejí být však někteří žáci odmítáni. Žáci pátých ročníků navštěvují školní družinu v nízkém počtu, proto nebyli do průzkumu zařazeni.

5.5 Průběh průzkumu

Na začátku průzkumu jsme požádali rodiče o souhlas, zda jsou rodiče i jejich děti ochotni se zúčastnit průzkumu. Toto jsme učinili na třídních schůzkách, které proběhly pro všechny zúčastněné třídy ve třetím čtvrtletí školního roku 2014/2015. S administrací dotazníků pomáhaly třídní učitelky. Dotazníky jsme během třídních schůzek předali rodičům, kteří je v případě souhlasu vyplnili a ihned vrátili zpět. Chtěli jsme takto dosáhnout maximální návratnosti dotazníků.

V případě, že rodiče souhlasili s účastí na průzkumu i u svých dětí, předali jsme dotazníky určené dětem druhých až čtvrtých ročníků, které ovládaly čtení a psaní, třídním učitelkám. Děti byly dopředu informovány o účasti na průzkumu. Během třídnické hodiny jim byl dotazník předán a pečlivě vysvětlen. Požádali jsme respondenty z řad dětí, aby pravdivě a pečlivě vyplnily všechny položky. Třídní učitelky zajistily dětem dostatečné množství času a soukromí pro vyplnění. Realizaci vyplňování dotazníku jsme řešili přes třídní učitelky z důvodu zajištění soukromí a klidu při zpracování dotazníků, což by ve školní družině nemuselo být zaručeno a rovněž z důvodu vyhnutí se konfrontace s vychovatelkou.

Průzkum proběhl bez problémů díky spolupráci třídních učitelek a ochotě rodičů. Pečlivě vyplněné dotazníky rodičů byly vráceny do jednoho týdne od jejich odeslání a během dvou týdnů jsme obdrželi vyplněné dotazníky dětí.

5.6 Výsledky analýzy dat z dotazníku pro děti

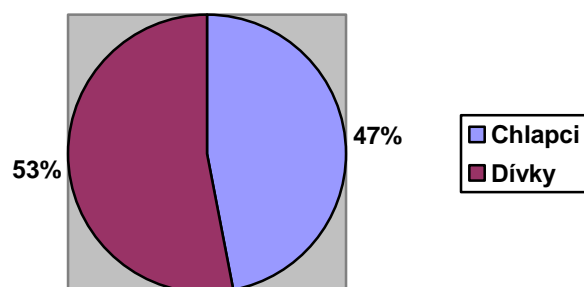
Informace, které jsme získali z průzkumného šetření, jsme zpracovali a postupně vyhodnotili na základě jednotlivých položek dotazníku pro děti. Výsledky jsme zaznamenaly do tabulek a zpracovali do grafů pro zefektivnění přehlednosti.

5.6.1 Soubor respondentů

Soubor respondentů dotazníků pro děti čítá 163 žáků, z toho je 87 dívek a 76 chlapců. Tabulka 1 uvádí poměr respondentů podle pohlaví.

Tab. 1 Soubor respondentů podle pohlaví

Pohlaví	Žáci	
	n	%
Chlapci	76	46,62
Dívky	87	53,37
Celkem	163	100,00

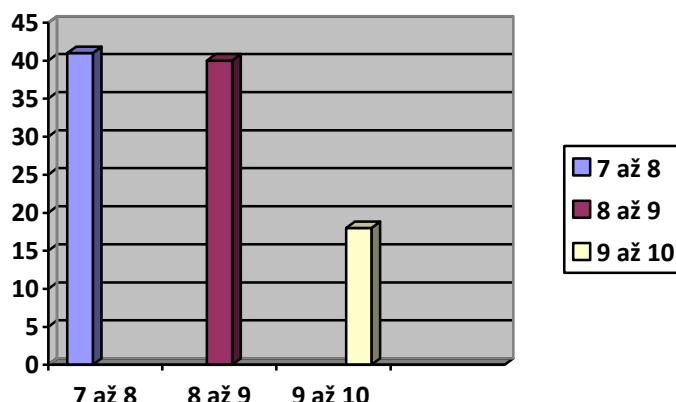
Graf 1. Soubor respondentů podle pohlaví (v %)

Uvedený graf znázorňuje procentuální podíl chlapců a dívek v průzkumném šetření. Chlapci čítali necelých 47% a dívky 53,37%. Procenta v grafu jsou zaokrouhlena na celá čísla.

Následující tabulka uvádí věkové rozložení žáků v průzkumu. Vzhledem k zastoupení žáků uvádíme věk v rozptylu 7 – 8 let, 8 – 9 let, 9 – 10 let.

Věk	Žáci	
	7 - 8	68
8 - 9	66	40,49
9 - 10	29	17,79
Celkem	163	100,00

Tab. 2 Věkové rozložení žáků v souboru

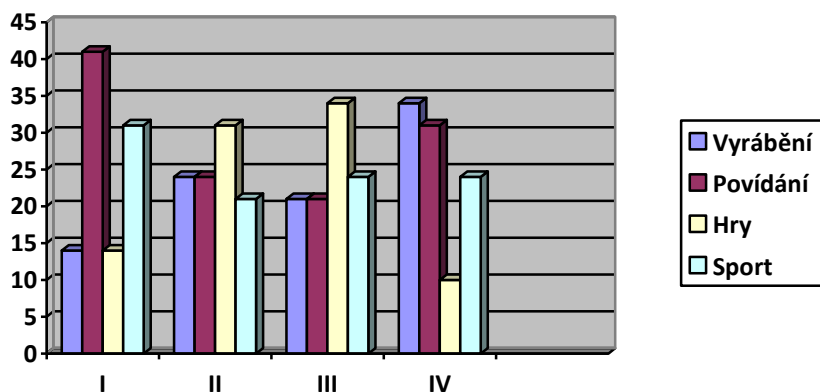
Graf 2. Věkové rozložení žáků v souboru (v %)

Vzdělávání je uskutečňováno podle Vzdělávacího programu pro školní družiny. Realizuje se dle tematického plánu a plánu činností. Součástí náplně jsou činnosti odpočinkové, rekreační, pobyt venku a příprava na vyučování. Jednotlivé aktivity jsou pak zaneseny do plánu. Školní družina nabízí pro děti řadu možností jak zrelaxovat, zpříjemnit si volný čas a něco nového se naučit. Nabízí široký repertoár rukodělných činností. Volba je na invenci, originalitě a kreativitě každé vychovatelky. Ale nejen jí. Nápady přichází i od dětí, které samy mohou navrhovat, vybírat a volit činnosti. Podporujeme tak zásadu demokratičnosti a liberálnosti. Děti mají možnost zkoušet různé netradiční i tradiční výtvarné techniky, práci s papírem, textilem, komponenty bižuterie. Zároveň je prostor pro volnou tvorbu a při zajištění dostatečného klidu a podmínek, příprava na školní vyučování (žáci mají možnost zpracování domácích úkolů). Ve školní družině je prostor pro hru. A to pro různorodé hry stolní, hry na podporu logického úsudku, analytického myšlení, představivosti nebo verbálního myšlení. Při pobytu venku žáci preferují hry s balonem, nebo soutěživé pohybové hry. Žáci ve školní družině s oblibou věnují čas povídání si s kamarády, což je v zásadě žádoucí, protože družina k této sociální komunikaci dává prostor, který během školního vyučování nevzniká.

Zajímalo nás, co respondenty ve školní družině nejvíce baví, proto jsme se jich zeptali: „Co tě ve školní družině nejvíce baví?“ Žáci vybírali ze čtyř možností – vyrábění, povídání s kamarády, hraní her, procházky a sport. Tyto možnosti ohodnotili jako ve škole známkou odst. 1 do 4. Doplnující otázkou byla otevřená položka: „Nebo něco jiného?“, v níž se žáci mohli vyjádřit k tomu, jakou další aktivitu v družině preferují. Odpovědi řadíme dle jednotlivých ročníků do tří tabulek, kde jsou přehledně uvedeny preference žáků druhých, třetích a čtvrtých ročníků. V tabulce uvádíme četnosti, zda žáci volili první, druhé, třetí nebo čtvrté místo dle svých osobních preferencí.

Odpověď	I.		II.		III.		IV.	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Vyrábění	4	13,79	7	24,14	6	20,69	10	34,48
Povídání s kamarády	12	41,38	7	24,14	6	20,69	9	31,04
Hraní her	4	13,79	9	31,03	10	34,48	3	10,34
Procházky a sport	9	31,03	6	20,69	7	24,14	7	24,14
Celkem	29	100,00	29	100,00	29	100,00	29	100,00

Tab. 3 Co tě ve školní družině nejvíce baví? – čtvrté ročníky

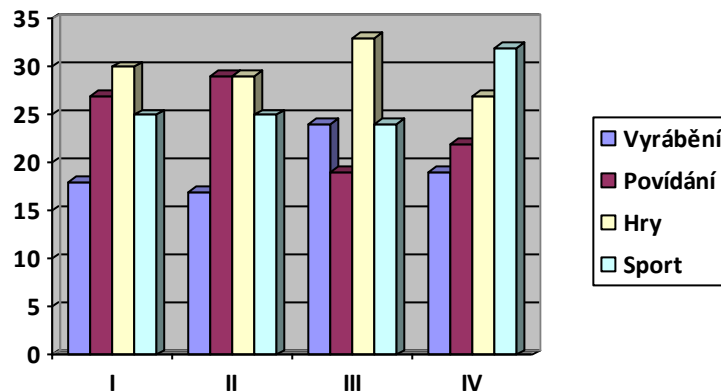
Graf 3. Co tě ve školní družině nejvíce baví? - čtvrté ročníky (v %)

Z odpovědí respondentů čtvrtých ročníků vyplývá, že v rámci družinových aktivit preferují povídání s kamarády a sport. Vyrábění, které je pro ně spojeno pravděpodobně s povinnostmi, se ukázalo jako ne příliš populární.

Přehlednou tabulku jsme zpracovali rovněž u žáků třetích ročníků.

Odpověď	I.		II.		III.		IV.	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Vyrábění	11	17,46	11	17,46	15	23,81	12	19,05
Povídání s kamarády	17	26,98	18	28,57	12	19,05	14	22,22
Hraní her	19	30,16	18	28,57	21	33,33	17	26,98
Procházky a sport	16	25,40	16	25,40	15	23,81	20	31,74
Celkem	63	100,00	63	100,00	63	100,00	63	100,00

Tab. 4 Co tě ve školní družině nejvíce baví – třetí ročníky

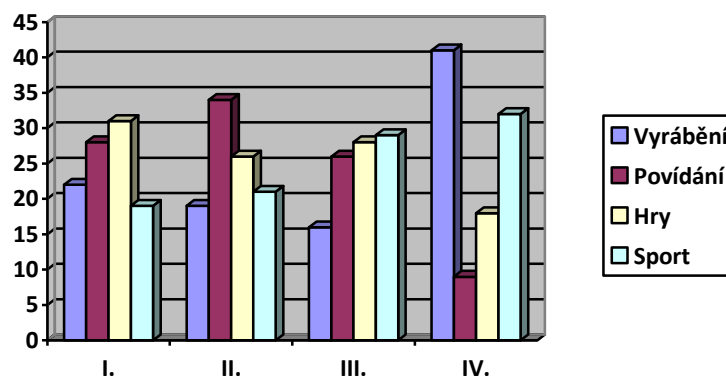
Graf 4. Co tě ve školní družině nejvíce baví – třetí ročníky (v %)

Odpovědi respondentů třetích ročníků byly ve všech čtyřech oblastech poměrně -vyrovnané. V dotazníku nejčastěji uváděli, že preferují hry. Dále povídání a sport. Vysokou četnost čtvrtého pořadí oblíbenosti měly procházky a sport při pobytu venku, což je zajímavý výsledek, který může poukazovat na nepopularitu procházek venku u měřené skupiny. Nezobrazuje to ovšem zálibu ve sportu ve volném čase.

Níže uvádíme tabulku a graf zpracovaný na základě odpovědí žáků druhých ročníků.

Odpověď	I.		II.		III.		IV.	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Vyrábění	15	22,06	13	19,12	11	16,18	28	41,18
Povídání s kamarády	19	27,94	23	33,82	18	26,47	6	8,82
Hraní her	21	30,88	18	26,47	19	27,94	12	17,65
Procházky a sport	13	19,12	14	20,59	20	29,41	22	32,35
Celkem	68	100,00	68	100,00	68	100,00	68	100,00

Tab. 5 Co tě ve školní družině nejvíce baví – druhé ročníky

Graf 5. Co tě ve školní družině nejvíce baví – druhé ročníky (v %)

Respondenti z řad žáků druhých ročníků volili z naší nabídky jako nejoblíbenější aktivitu ve školní družině hru a povídání s kamarády. Jako nejméně oblíbené volili vyrábění.

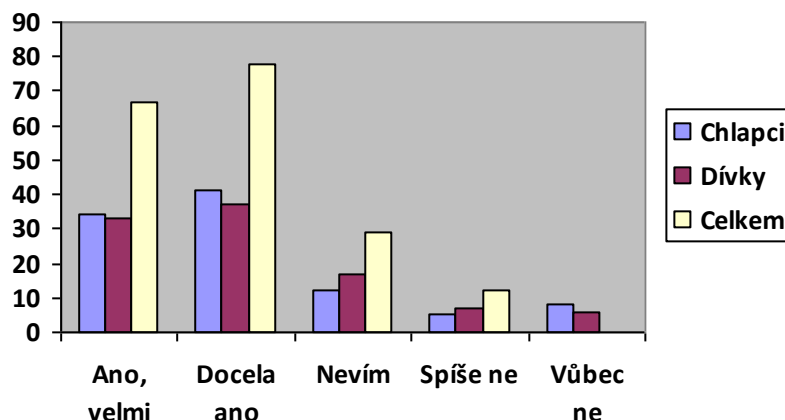
Všechny tři skupiny žáků, které jsme řadili dle ročníků shodně vypověděly, že nepreferují aktivity, kdy mají pocit, že jsou k něčemu nuceni. Proto se vychovatelky snaží činnosti „nabízet, nenutit“. Využívat vhodnou motivaci.

Závěrem tohoto bodu dotazníku shrnujeme, že skupiny respondentů čtvrtých tříd považují za nejoblíbenější aktivitu povídání s kamarády, respondenti třetích a druhých ročníků uvedli oblíbenou aktivitu hru. Sportovní a pohybové aktivity při procházkách venku se řadili u všech skupin na méně oblíbených příčkách. Z uvedeného vyplývá, že žáci obecně považují hru za zábavu. Nejvíce si však odpočinou během prostého povídání s kamarády, kdy nemusí řešit žádné závažné věci, přemýšlet, zkoumat a vysvětlovat, jako je tomu během hlavní náplně v rámci školního vyučování. Často přicházejí do školní družiny s cílem „vypnout“, uvolnit se, odpočinout si. Rádi věnují čas prostému vyprávění s kamarády, sdělování zážitků, fantazií, přání, anebo běžných denních věcí. Zastoupení zde má i humor a vtip. Žáci jsou často účastníky mnoha nejrůznějších kroužků a stává se, že mají odpoledními aktivitami terminovaný celý týden, někdy i víkendy. Často navštěvují kroužky atletiky, tance, plavání, fotbalu, florbalu, různých bojových umění a další sportovní aktivity, a proto se může stát, se jejich potřeba pohybu a sportu je, přes dopolední statické sezení v zásadě naplněna, a jako odpočinek a relaxace jim nejvíce vyhovuje povídání s přáteli.

Abychom blíže prozkoumali, jaký postoj zaujímají respondenti ke školní družině, položili jsme jim otázku, zda chodí nebo nechodí do školní družiny rádi. Položka v dotazníku směřovala ke zjištění jejich postoje, kdy vybírali ze čtyř možností: Do školní družiny chodím velmi rád(a), docela ano, nevím, spíše ne, vůbec ne. Výsledky jsme zaznamenali do tabulky a grafu.

Odpověď	Chlapci		Dívky		Celkem	
	n	%	n	%	n	%
Ano, velmi	26	34,21	29	33,33	55	33,74
Docela ano	31	40,79	32	36,78	63	38,65
Nevím	9	11,84	15	17,24	24	14,72
Spíše ne	4	5,26	6	6,90	10	6,13
Vůbec ne	6	7,89	5	5,75	11	6,75
Celkem	76	100,00	87	100,00	163	100,00

Tab. 6. Chodíš do školní družiny rád(a)?

Graf 6. Chodíš do školní družiny rád(a)? v %

Respondenti nejčastěji uváděli, že do školní družiny chodí „docela rádi“ a téměř 34% z nich uvedlo, že školní družinu navštěvují „velmi rádi“. Negativní odpovědi byly vykázány přibližně ve 12% případů. „Nevím“ odpovědělo téměř 15% z nich, častěji tuto variantu volila děvčata.

Protože jednou z cílových otázek bylo zjištění postoje respondentů ke školní družině, zeptali jsme se respondentů, co by vylepšili ve školní družině při Základní škole Brno. Vycházeli jsme z postoje a některých dřívějších ohlasů žáků, že je „stále co zlepšovat“. Otázka zněla: „Kdybys měl(a) kouzelný prsten, co bys vyčaroval(a) ve školní družině.“ Respondenti mohli namalovat nebo napsat svoji představu (přání).

Odpovědi byly pestré. Proto jsme je rozčlenili do jednotlivých kategorií.

Do sekce „elektronika“ jsme zařadili všechny odpovědi, kde respondenti uváděli televize, mobilní telefony, tablety, x-box a další elektroniku.

Častá byla kategorie „zvíře“, respondenti ve svých odpovědích, jmenovali různá konkrétní zvířata, někdy uváděli pouze obecně „zvíře“, nebo celou zoologickou zahradu.

Četné odpovědi respondentů se týkaly prostor školy, herny, případně školního hřiště (dvora), respondenti přicházeli s praktickými návrhy, jak vylepšit jejich vybavení a kapacitu. Nejčastěji se jednalo o přání „zvětšit prostor“.

Neméně významnou položku v odpovědích respondentů tvořilo „jídlo“, šlo především o různé laskominy a pamlsky (čokoládová fontána, stánek se zmrzlinou, bazén, kde je místo vody marcipán, bonbony).

Významnou kategorií je rovněž „sport“. Chlapci jmenovali různorodé sportovní pomůcky, náčiní, doplňky a hřiště. Jednalo se zejména o prostor na fotbal a fotbalové hřiště, bowling, ping-pong, hokej, balony. V této kategorii oplývali náměty a nápady zejména

chlapci; dívky v oblasti sportu a cvičebního vybavení příliš aktivní nebyly.

Další položkou byly „hračky, hry“, chlapci jmenovali auta a často zbraně, stolní hry, ale také karty, casino a ruletu. Zbraně v různých podobách byli chlapci jmenováni častěji, což považujeme u chlapců mladšího a středního školního věku za typické. Dívky jmenovaly panenky pouze asi ve dvou případech, jinak hovořily obecně, anebo o stolních hrách. Nejčastější položka, kterou jmenovali chlapci, bylo jednoznačně lego.

Materiální vybavení byl rovněž jeden z atributů, kteří respondenti jmenovali. Konkrétně se pak jednalo o papírenský materiál, nábytek a doplňky (koberce, sedací pytle).

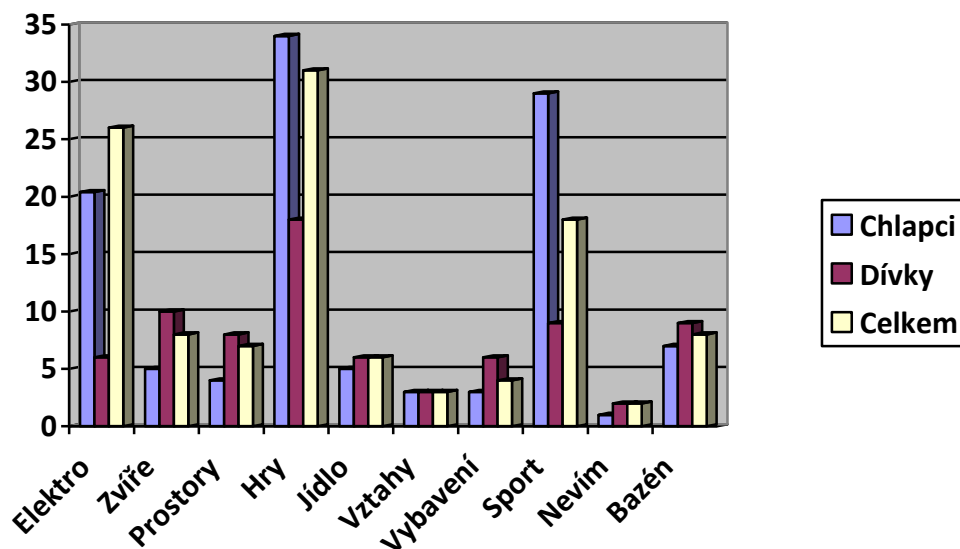
Respondenti ve svých odpovědích uváděli, že by v rámci školní družiny ocenili bazén a aquapark.

Důležitou roli, zejména u dívek, hrály i dobré vztahy a spolužáci. Někteří respondenti jmenovali mezi žádoucí vylepšení ticho, rodiče, divadlo, paní učitelku, lunapark. Pouze minimum respondentů se nevyjádřilo a někteří uvedli „nevím“.

Výsledky uvádíme v tabulce a grafu.

Odpověď	Chlapci		Dívky		Celkem	
	n	%	n	%	n	%
Elektronika	36	47,37	5	5,75	41	25,15
Zvíře	4	5,26	9	10,34	13	7,98
Prostory	4	5,26	7	8,05	11	6,75
Hračky, hry	34	44,73	16	18,39	50	30,67
Jídlo	4	5,26	5	5,75	9	5,52
Bazén	5	6,58	8	9,20	13	7,98
Vztahy, kamarádi	2	2,63	3	3,45	5	3,07
Vybavení	2	2,63	5	5,75	7	4,29
Nevím	1	1,32	2	2,30	3	1,84
Sport	22	28,95	8	9,20	30	18,40
Knihy	1	1,32	0	0,00	1	0,61
Celkem	76	100,00	87	100,00	163	100,00

Tab. 7 „Kdybys měl(a) kouzelný prsten, co bys vyčaroval(a) ve školní družině.“

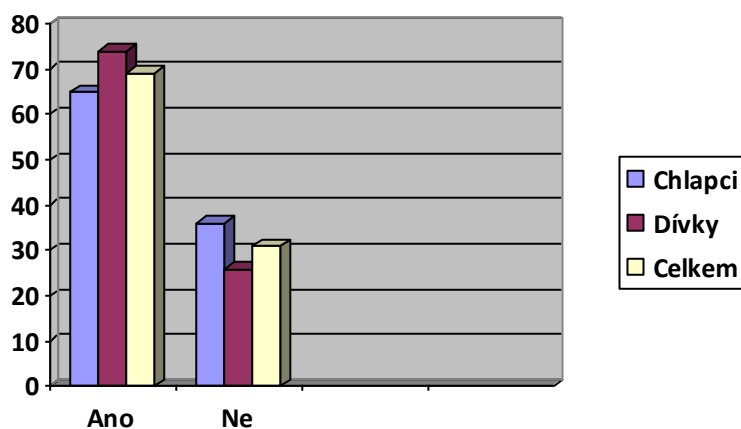

Graf 7. „Kdybys měl(a) kouzelný prsten, co bys vyčaroval(a) ve školní družině.“ (v %)

Vzhledem k široké a pestré nabídce zájmových, kroužků, které školní družina nabízí, jsme se respondentů ptali, zda některý z nich navštěvují. V případě, že jejich odpověď byla kladná, zajímalo nás, který navštěvují kroužek, což byla doplňující otázka k této položce.

Odpověď	Chlapci		Dívky		Celkem	
	n	%	n	%	n	%
Ano	49	64,47	64	73,56	113	69,33
Ne	27	35,53	23	26,44	50	30,67
Celkem	76	100,00	87	100,00	163	100,00

Tab. 8. Navštěvuješ v družině nějaký zájmový kroužek?

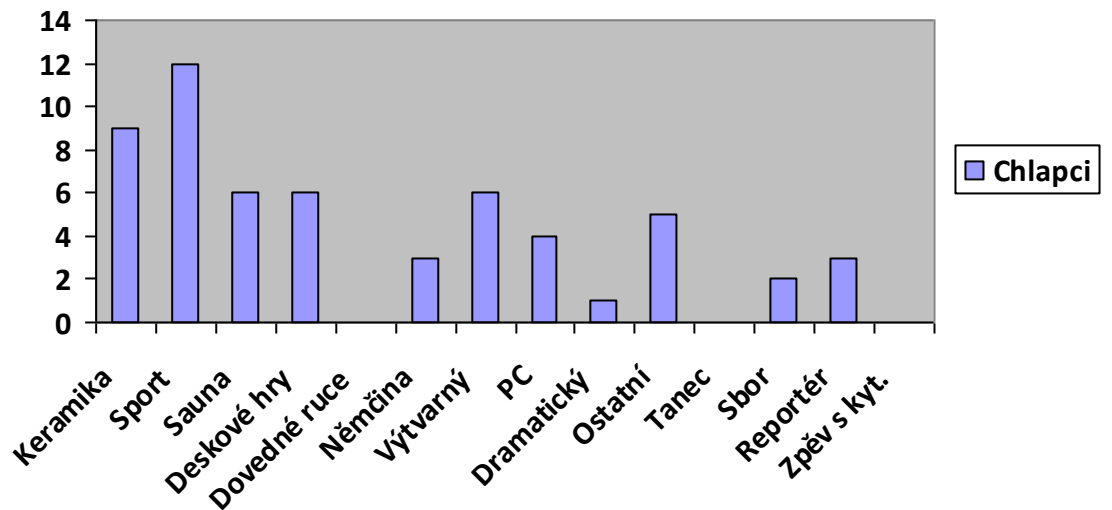
Graf. 8. Navštěvuješ v družině nějaký zájmový kroužek? (v %)

Výsledek průzkumu ukázal, že téměř 65% žáků navštěvuje nějaký zájmový kroužek, pořádaný školní družinou. Někteří z respondentů navštěvují více než jeden družinový kroužek, proto je v tabulce uváděna četnost, kolika respondenty je kroužek navštěvován, resp. kolik respondentů uvedlo, že navštěvuje konkrétní kroužek. Kroužky jsou mezi žáky a jejich rodiči oblíbené, což dokazuje jejich rychlé zaplnění a v některých případech i nedostačující kapacita. Roli může hrát finanční dostupnost kroužků (zpravidla jsou zadarmo, nebo za příspěvek na materiál/provoz), cena kroužku saunování se pohybuje okolo 1000,-Kč na školní rok, ostatní kurzy jsou levnější. Vedení kroužků se rekrutuje z řad vychovatelek školní družiny, což je rovněž součástí jejich náplně práce. Kroužek je realizován v odpoledních hodinách, tedy v pracovním čase vychovatelek, v takovém případě tedy dochází ke spojení oddělení. Každá vychovatelka vede minimálně dva kroužky dle své preference. Některé kroužky jsou na škole stabilní a již tradiční (keramika), některé se mění. Eventualita je široká a nabídka opravdu pestrá. Od stolních her (šachy, deskové hry), přes rukodělné tvoření a kreativní aktivity (Keramika, Výtvarný kroužek, Výroba šperků, Dovedné ruce), jazykovou nabídku (Němčina hrou), po sportovní aktivity (Fotbálek, Sportovní hry, Pohybové hry, Orientální tance). V nabídce nechybí Dramatáček, Vaření, Počítačové kouzlení a Mladý reportér.

V případě, že si zájemci nevyberou z kroužků zajištěných školní družinou, nebo je kapacita již obsazena, využívají nabídky kroužků, jež zajišťuje škola nebo externí spolupracovníci, kteří kroužky provozují přímo v budově školy (ve výjimečných případech mimo budovu). Mezi ně patří judo, aerobic, vaření, golf, Angličtina Gambridge a další. Do dotazníku jsme zařazovali pouze kroužky zaštiťované školní družinou.

Odpověď	Chlapci	
	n	%
Keramika	14	8,92
Sport	19	12,10
Dovedné ruce	1	0,64
Němčina	4	2,55
Vaření	3	4,71
Výtvarný	4	6,28
Sauna	10	6,37
Deskové hry	10	6,37
Počítačové kouzlení	7	4,46
Dramaták	2	1,27
Ostatní	8	5,10
Orientální tance	0	0
Sbor	2	1,27
Mladý reportér	4	2,55
Zpěv s kytarou	6	3,82
Celkem	157	100,00

Tab. 9. Který kroužek ve školní družině navštěvuješ – chlapci

Graf. 9. Který kroužek ve školní družině navštěvuješ – chlapci (v %)

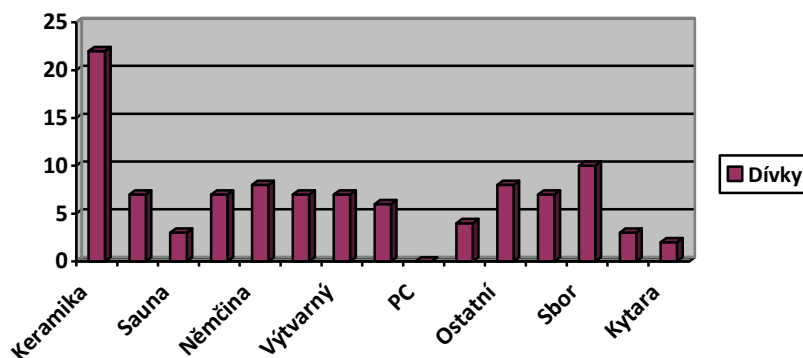
Z průzkumu vyplynulo, že chlapci v zájmových kroužcích preferují především ty se sportovním zaměřením, tedy Fotbálek, Pohybové hry a Sportovní a míčové hry.

Vysoké zastoupení má rovněž kroužek Keramiky. Žádný z chlapců nenavštěvuje taneční kurzy a v průzkumu nebyl chlapec, který by uvedl, že je účastníkem kroužku Dovedené ruce, což ovšem nevylučuje možnost, že jej navštěvují i chlapci.

Na stejnou otázku jsme szeptali i dívek, odpovědi uvádíme v následující tabulce.

Odpověď	Dívky	
	N	%
Keramika	20	22,22
Sport	6	6,66
Dovedné ruce	6	6,66
Němčina	7	7,77
Vaření	6	6,66
Výtvarný	6	6,66
Sauna	3	3,33
Deskové hry	5	5,55
Počítačové kouzlení	0	0
Dramaťák	4	4,44
Ostatní	7	7,77
Orientální tance	6	6,66
Sbor	9	9,99
Mladý reportér	3	3,33
Zpěv s kytarou	2	2,22
Celkem	90	100,00

Tab. 10. Který kroužek ve školní družině navštěvuješ – dívky

Graf. 10. Který kroužek ve školní družině navštěvuješ – dívky (v %)

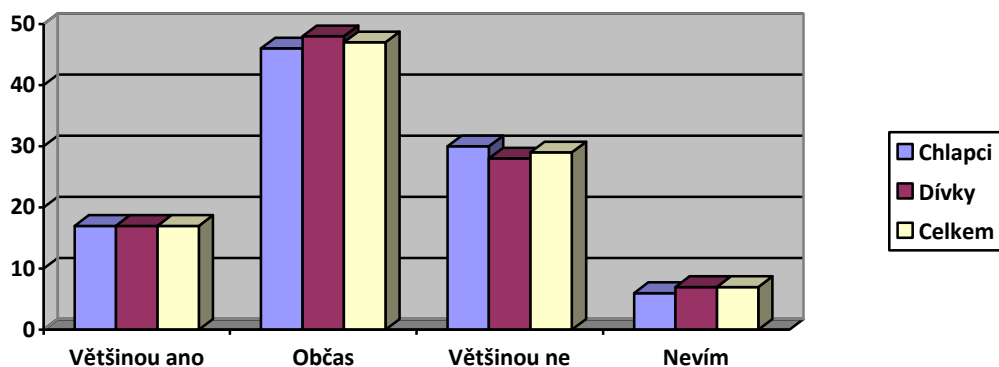
Nejvíce respondentek odpovědělo, že navštěvuje Keramiku. Kroužek Keramiky vedou dvě vychovatelky a v letošním školním roce otevřely čtyři skupiny, i přes to poptávka převyšovala možnosti nabídky a některé děti musely být z kapacitních důvodů odmítnuty. U dívek bylo zastoupení v kroužcích vyrovnané, tradičně oblíbené jsou zájmové útvary nabízející tanec, zpěv a hru na hudební nástroj.

Ačkoli je nabídka volnočasových a výchovných aktivit pestrá a vychovatelé přicházejí s různými novými náměty a snaží se vytvářet zajímavé akce, setkáváme se s názorem, že se v některých případech respondenti ve školní družině nudí.

Zajímalo nás, jak tento aspekt vnímají sami respondenti a proto jsme jim položili otázku: “Nudíš se někdy ve školní družině?” Měli možnost vybrat z následujících možností: většinou ano, občas, většinou ne, nevím.

Odpověď	Chlapci		Dívky		Celkem	
	N	%	n	%	n	%
Většinou ano	13	17,10	15	17,24	28	17,18
Občas	35	46,05	42	48,28	77	47,24
Většinou ne	23	30,26	24	27,59	47	28,83
Nevím	5	6,58	6	6,90	11	6,75
Celkem	76	100,00	87	100,00	163	100,00

Tab. 11. Nudíš se ve školní družině?

Graf 11. Nudíš se ve školní družině? (v %)

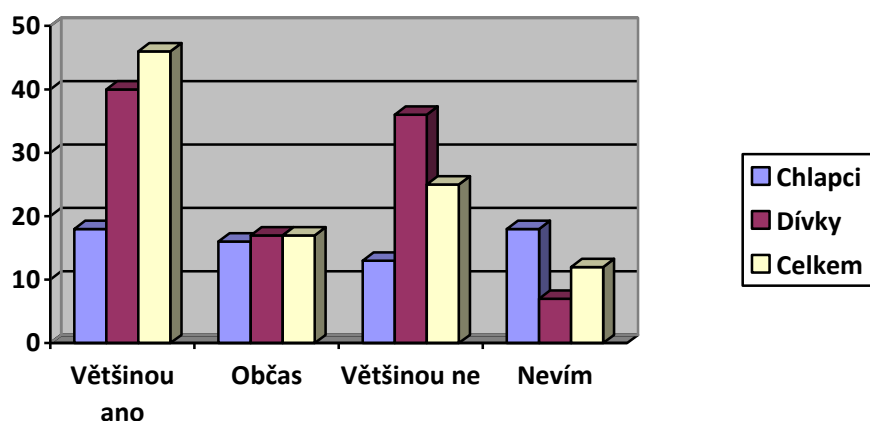
Z odpovědí respondentů vyplynulo, že přibližně 46% chlapců a 48% dívek připouští, že se občas ve školní družině nudí. Poměrně vyrovnané byly odpovědi u chlapců a dívek v případě první varianty odpovědi, tj. že se většinou ve školní družině nudí. Přibližně 30% chlapců a necelých 28 % dívek uvedlo, že se většinou nenudí. Konkrétně odpovědět nedovedlo přibližně 7% respondentů.

Procházky venku, hraní sportovních a pohybových her při pobytu venku jsou nedílnou součástí výchovně vzdělávací práce a náplně školní družiny. Procházky probíhají pro všechna oddělení každý den v čase od 14:00 do 15:00 hodin, výjimkou jsou pouze dny, kdy je velmi špatné počasí. Zajímalo nás, jak vnímají respondenti procházky venku. Z praxe víme, že je někteří hodnotí kladně a vítají možnost změny prostředí, pobytu na „čerstvém vzduchu“. Jiní dávají přednost aktivitám v herně a na možnost procházky a pohybových her reagují nelibě.

V dotazníkovém šetření jsme položili respondentům otázku: „Baví tě procházky venku?“.

Odpověď	Chlapci		Dívky		Celkem	
	N	%	n	%	n	%
Většinou ano	40	18,42	35	40,22	75	46,01
Občas	12	15,79	15	17,24	27	16,56
Většinou ne	10	13,16	31	35,63	41	25,15
Nevím	14	18,42	6	6,90	20	12,27
Celkem	76	100,00	87	100,00	163	100,00

Tab. 12. Baví tě procházky venku?

Graf. 12. Baví tě procházky venku? (v %)

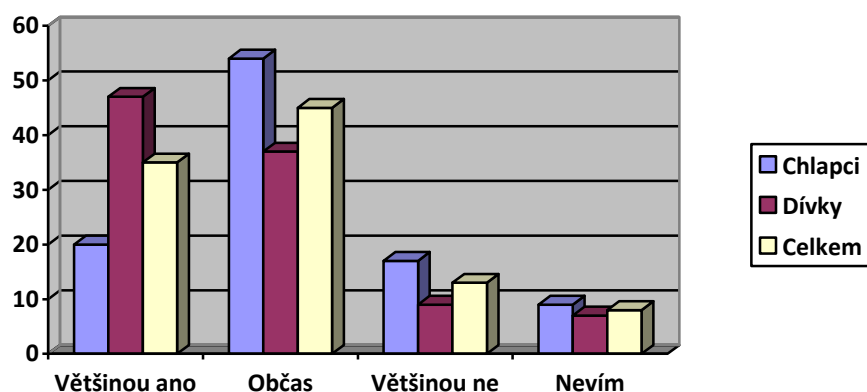
46% respondentů uvedlo, že je procházky venku většinou baví. Odpovědi chlapců byly poměrně vyrovnaně rozvrstvené mezi všechny čtyři varianty odpovědí, nepotvrdila se domněnka, že by chlapci preferovali procházky venku více. Téměř 19% z nich na tuto otázku nebylo schopno odpovědět.

Dívky vykazovaly vyšší rozdíly v odpovědích, 40% uvedlo, že je procházky většinou baví, 36% vypovědělo, opačnou odpověď. Pouze necelých 7% nevědělo, jak v tomto případě odpovědět.

Jednou z dílčích částí průzkumu bylo zjistit, jak respondenti vnímají práci vychovatelky. Pochvala je jeden z motivačních prvků. Samoučelná pochvala z dlouhodobého hlediska není účinná, nicméně vhodně volená pochvala má ve výchovné práci své nezastupitelné místo. Z toho důvodu jsme se zeptali: „Chválí tě paní vychovatelka?“ Respondenti vybírali z možností Linkretovy škály.

Odpověď	Chlapci		Dívky		Celkem	
	N	%	n	%	n	%
Většinou ano	15	19,74	41	47,12	56	34,36
Občas	41	53,95	32	36,78	73	44,79
Většinou ne	13	17,10	8	9,20	21	12,88
Nevím	7	9,21	6	6,90	13	7,98
Celkem	76	100,00	87	100,00	163	100,00

Tab. 13. Chválí tě paní vychovatelka?

Graf. 13. Chválí tě paní vychovatelka? (v %)

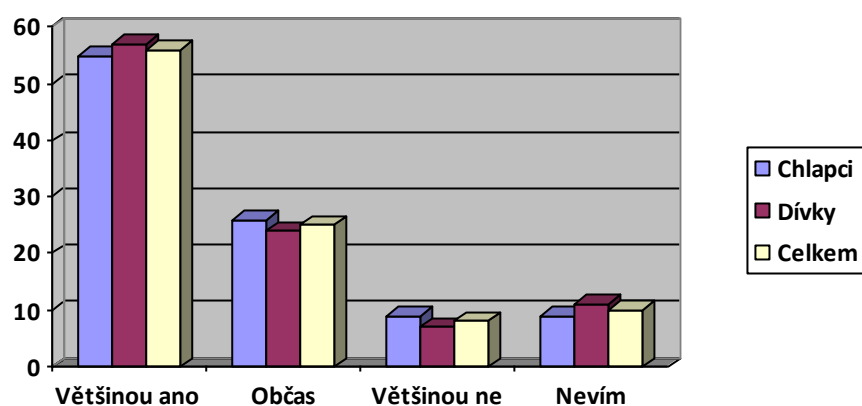
Chlapci odpověděli, že je vychovatelka chválí občas v téměř 54%, dívky tuto variantu volily v necelých 37%. Odpověď „většinou ano“ volila častěji děvčata a to v 47,12%, oproti chlapcům, kteří v dotazníku volili tuto možnost v necelých 20%. „Nevím“ odpovědělo 7% dívek a přibližně 9% chlapců.

Osobnost vychovatele hraje ve výchovně-vzdělávací stěžejní roli. Ovlivňuje motivaci, může být vzorem chování. Děti mladšího školního věku oceňují „mateřský“ přístup, a jsou citlivé zejména na spravedlnost. Chtějí, aby byly posuzovány stejně, dle stejných kritérií a pravidel. Rovněž je v pořádku, když dospělý – učitel nebo rodič dodrží, co slíbí. Posiluje to důvěru. Proto jsme se respondentů zeptali: „Dodržuje paní vychovatelka, co slíbí?“

Odpovědi uvádíme v následující tabulce a grafu.

Odpověď	Chlapci		Dívky		Celkem	
	N	%	n	%	n	%
Většinou ano	42	55,26	50	57,47	92	56,44
Občas	20	26,32	21	24,13	41	25,15
Většinou ne	7	9,21	6	6,90	13	7,98
Nevím	7	9,21	10	11,49	17	10,43
Celkem	76	100,00	87	100,00	163	100,00

Tab. 14. Dodržuje paní vychovatelka, co slíbí?

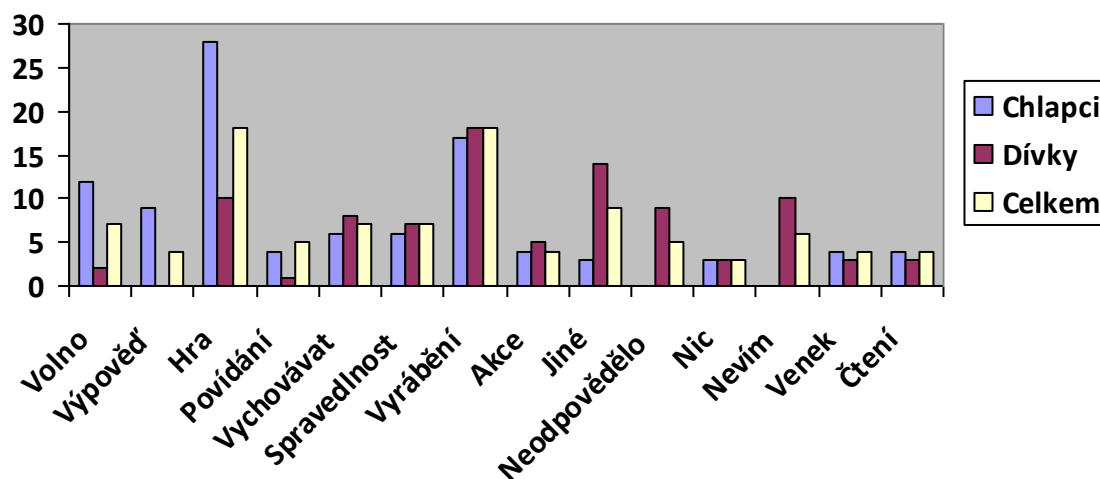
Graf. 14. Dodržuje paní vychovatelka, co slíbí? (v %)

Abychom splnili dílčí cíl týkající se vnímání práce vychovatelky, položili jsme respondentům nepřímou otázku: „Kdyby ses proměnil(a) v paní vychovatelku a měl(a) na starosti celou školní družinu, co bys dělal(a)?“

Odpovědi byly různorodé, proto jsme je kategorizovali do přehledné tabulky.

Činnosti	Chlapci		Dívky		Celkem	
	n	%	n	%	n	%
Volno	9	11,84	2	2,30	11	6,75
Výpověď	7	9,21	0	0,00	7	4,29
Hra	21	27,63	9	10,34	30	18,40
Povídání	3	3,95	5	1,32	8	4,91
Hlídat děti, vychovávat	5	6,58	7	8,05	12	7,36
Spravedlivý, hodný	5	6,58	6	6,90	11	6,75
Vyrábění, práce	13	17,11	16	18,39	29	17,79
Akce	3	3,95	4	4,60	7	4,29
Venek	3	3,95	3	3,45	6	3,68
Čtení	3	3,95	3	3,45	6	3,68
Nic	2	2,63	3	3,45	5	3,07
Jiné	2	2,63	12	13,79	14	8,59
Nevím	0	0,00	9	10,34	9	5,52
Neodpovědělo	0	0,00	8	9,20	8	4,91
Celkem	76	100,00	87	100,00	163	100,00

Tab. 15. Kdyby ses proměnil(a) v paní vychovatelku a měl(a) na starosti celou školní družinu, co bys dělal(a)?

Graf. 15. Kdyby ses proměnil(a) v paní vychovatelku a měl(a) na starosti celou školní družinu, co bys dělal(a)? (v %)

Respondenti nejčastěji uváděli, že pokud by se proměnili v paní vychovatelku, nebo pana vychovatele, činnosti, které by preferovali, by byly nejčastěji hra a vyrábění. V některých případech odpovídali tak, že by dělali přesně to, co dělá paní vychovatelka. Neobjevili se tedy

žádné speciální činnosti, nebo mimořádné programy, které by respondenti jmenovali na základě své fantazie a mohl tak vzniknout dojem, že jsou to právě tyto činnosti, které ve školní družině chybí. Respondenti ve svých odpovědích jmenovali aktivity, které znají, velmi pravděpodobně očekávají a které jsou ve školní družině realizovány. Přibližně 6% respondentů nevědělo, co by ve školní družině dělalo a 5% z nich na otázku neodpovědělo. 9% respondentů-chlapců odpovědělo, že by „dali výpověď“, jednalo se výhradně o žáky čtvrtých tříd.

Níže jsou uvedeny příklady jednotlivých odpovědí v uvedených kategoriích.

Volno – „Dal bych jim volno“, „Nechal bych je, ať si dělají, co chtějí...“

Výpověď – „Dal bych výpověď“ „Skočil bych z okna“ „Vzal si volno“

Hra – „Nechal je hrát si...“, „Ať si hrajou...“

Povídání – „Ať si povídají“

Vychovávat – „Vychovávala bych děti“, „Starala se o děti“.

Spravedlnost – Byl bych spravedlivá a hodná paní učitelka“

Vyrábění – „vyrábění“, „kreslení“, „malování“

Akce – „Dělal bych pro děti akce“ „Dělali bysme zajímavý akce...“

Venek – „Pustil bych je na dvůr.“ „Dal bych jim víc času na dvoře a venku.“

Čtení – „Četli bysme“, „Čtení pohádek“

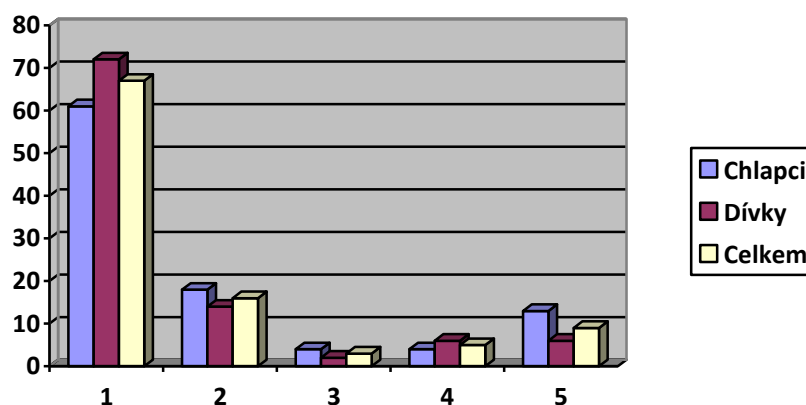
Jiné – „Požádal bych o pomoc další vychovatelky“

Ve školním prostředí má hodnocení svůj smysl. Má formativní, motivační, informační a sumativní charakter. Hodnocení nabízí radu, vedení a poučení zaměřené na zlepšení budoucí práce. Vzhledem k tomu, že klasifikací rozumíme kodifikovanou formu vyjádření posudku o výkonu, jež je vyjádřena kvantitativně hodnotícím stupněm (známkou 1 – 5), použili jsme tuto hodnotící stupnici i v průzkumném šetření. Zajímalo nás hodnocení vychovatelky samotnými respondenty, proto jsme jim položili otázku: „Jakou známku bys dal(a) paní vychovatelce?“ Hodnocení bylo vyjádřeno škálou 1 – 5, podobně jako ve školním prostředí.

Odpovědi uvádíme v následující tabulce.

Odpověď	Chlapci		Dívky		Celkem	
	n	%	n	%	n	%
1	46	60,53	63	72,41	109	66,87
2	14	18,42	12	13,79	26	15,95
3	3	3,95	2	2,30	5	3,07
4	3	3,95	5	5,75	8	4,91
5	10	13,16	5	5,75	15	9,20
Celkem	76	100,00	87	100,00	163	100,00

Tab. 16 Jakou známku bys dal(a) paní vychovatelce?

Graf. 16. Jakou známku bys dal(a) paní vychovatelce? (v %)

Ukázalo se, že celkové hodnocení vychovatelky je pozitivní. Téměř 67% žáků druhých, třetích a čtvrtých ročníků, kteří byli do průzkumného šetření zapojeni, hodnotilo svoji vychovatelku výborně. Přibližně 16% respondentů uvedlo velmi dobré hodnocení. Respondenti byli v hodnocení i kritičtí, nedostatečně ohodnotilo 9% z nich.

Ve školní družině se pořádá řada různých akcí, které mají sportovní, socio-kulturní a vzdělávací charakter. Tyto relace jsou zpravidla pořádány vychovatelkami školní družiny a jsou organizovány v týmu s tím, že je zaštiťuje jedna či více koordinátorek, které pak delegují sekvence činností na celý tým. V některých případech se spolupracuje s externími organizacemi. Dnem vyhrazeným pro konání těchto mimořádných družinových akcí je úterý, mimo jiné z důvodu zajištění maximální účasti žáků. V úterý se proto nekonají družinové kroužky. Mimořádné družinové programy se konají přibližně jedenkrát až dvakrát za měsíc v čase od 14,00 do 16,00 hodin. Akce mají různou tematiku. Váží se k významným událostem v roce – Vynášení Morany, Svatomartinský pochod, Rozsvěcení vánočního stromku, Vánoční dílničky, Pouštění draků, Halloween. Nebo se jedná o akce sportovního charakteru – Trojboj, Běh do schodů, různé závody. Může se jednat i o akce netradiční spojená například s představením různých povolání žákům. V letošním roce navštívili školní družinu

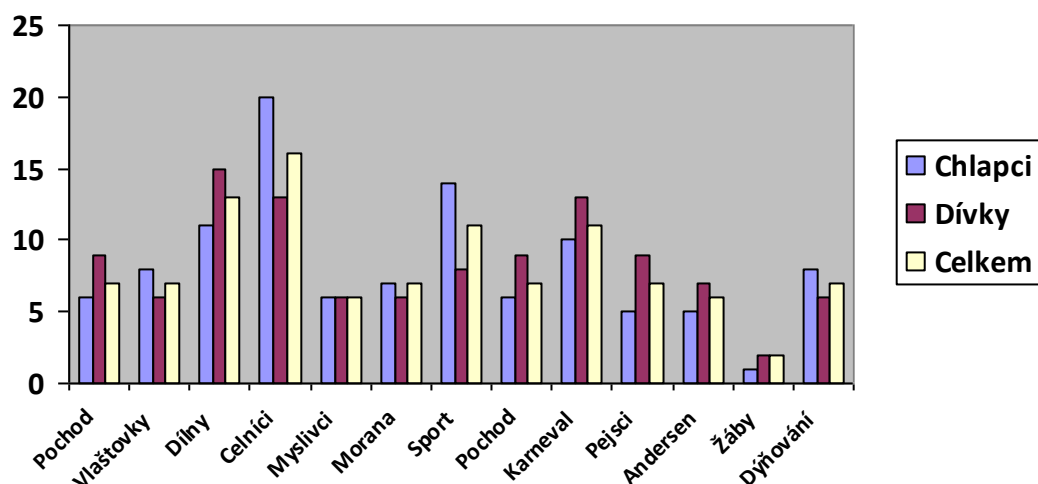
zástupci Lesů ČR, Celní správy ČR, Policie ČR a další, kteří žákům zajímavým a poutavým způsobem přiblížili radosti a strasti svého povolání. Některé akce jsou zaměřeny na poznávání přírody – putování za migrujícími ropuchami k rybníku, program s canisterapeutickými pejsky. Populární je Noc s Andersenem; jedná se o celonárodní projekt na podporu dětské čtenářské gramotnosti a propagaci dětského čtenářství. Tato akce je pouze pro žáky druhých tříd a součástí programu je mimo jiné nocování v prostorách budovy školy.

Akcí je během školního roku celá řada a mají u žáků různý ohlas. Zajímalo nás, zda se některé akce ukáží jako více či méně oblíbené, a zda by případně mohl vzniknout prostor pro konání nových. Proto jsme se respondentů zeptali: „Která akce se ti líbila nejvíce?“ Tito následně uváděli tři nejoblíbenější akce. V tabulce jsme znázornili četnost.

V tabulce a následném grafu uvádíme pro lepší přehlednost zkrácené verze názvů jednotlivých akcí.

Odpověď	Chlapci		Dívky		Celkem	
	n	%	n	%	n	%
Dýňování	14	8,09	11	6,07	25	7,06
Svatomartinský pochod	10	5,78	16	8,84	26	7,34
Odlet vlaštovek	14	8,09	11	6,07	25	7,06
Vánoční dílničky	19	10,98	28	15,47	47	13,28
Celníci	34	19,65	24	13,26	58	16,34
Myslivecký den	10	5,78	11	6,07	21	5,93
Vynášení Morany	12	6,94	11	6,07	23	6,50
Sportovní akce	25	14,45	14	7,73	39	11,02
Karneval	17	9,83	23	12,71	40	11,30
Pejsek léčí	8	4,62	16	8,84	24	6,78
Žáby	2	1,16	3	1,66	5	1,41
Noc s Andersenem	8	4,62	13	7,18	21	5,93
Celkem	173	100,00	181	100,00	354	100,00

Tab. 17. Která akce se ti líbila nejvíce?

Graf 17. Která akce se ti líbila nejvíce? (v %)

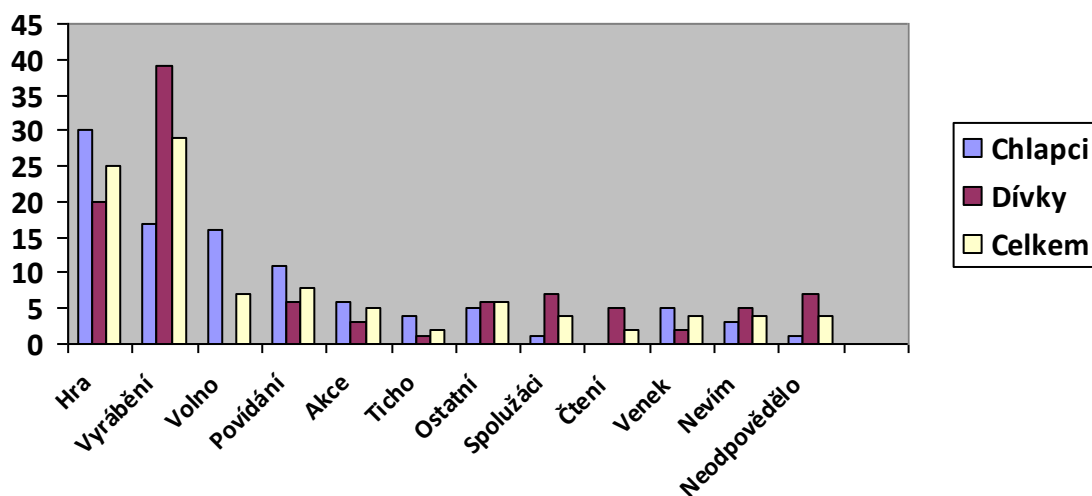
Z dotazníků vyplynulo, že se respondentům líbila nejvíce akce „Celníci“, kdy příslušníci Celní správy ČR připravili bohatý interaktivní program pro žáky na školním dvoře. Tuto akci volilo téměř 20% chlapců a 13% dívek. Průzkumné šetření ukázalo, že oblíbeně se těší rovněž akce sportovní, jejichž oblíba převažuje u chlapců a výtvarné (Vánoční dílny), které více preferují děvčata. Další výsledky preferencí družinových akcí se z genderového pohledu výrazně neodlišují.

Do dotazníku jsme zařadili tři nedokončené věty, kde měli respondenti doplnit tvrzení dle svého úsudku. Jednalo se tyto výroky: „V družině se směju, když...“, „Mám moc rád(a), když v družině....“, „Nemám v družině rád(a)....“

Dostalo se nám různých variant odpovědí.

Odpověď	Chlapci		Dívky		Celkem	
	n	%	n	%	n	%
Hra	23	30,26	17	19,54	40	24,54
Vyrábění	13	17,11	34	39,08	47	28,83
Volno	12	15,79	0	0,00	12	7,36
Povídání	8	10,53	5	5,75	13	7,98
Akce	5	6,56	3	3,45	8	4,91
Ticho	3	3,95	1	1,15	4	2,45
Ostatní	4	5,26	5	5,75	9	5,52
Spolužáci	1	1,32	6	6,90	7	4,29
Čtení	0	0,00	4	4,60	4	2,45
Venek	4	5,26	2	2,30	6	3,68
Nevím	2	2,63	4	4,60	6	3,68
Neodpovědělo	1	1,32	6	6,90	7	4,29
Celkem	76	100,00	87	100,00	163	100,00

Tab. 18 Mám moc rád(a), když v družině....

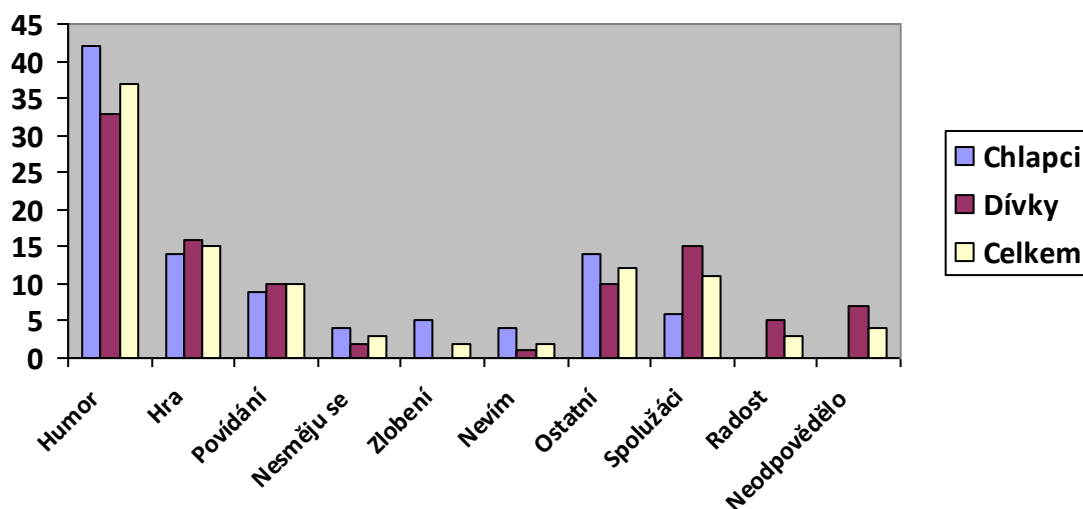
Graf. 18. Mám moc rád(a), když v družině.... (v %)

Respondenti v dotaznících uváděli, že si v družině rádi hrají. Zejména dívky odpověděly, že mají rádi vyrábění, ev. malování, kreslení a další výtvarné aktivity. Toto uvedlo 39% z nich. Tvůrčí činnosti hodnotily kladně nejvíce dívky z druhých ročníků. Volno uváděli pouze chlapci a to zejména žáci čtvrtých tříd. Mezi odpověďmi se našla téměř 3% těch, kteří mají rádi ticho v družině. Téměř 7% dívek uvedlo, že mají rády přítomnost některého spolužáka (zpravidla spolužačky), kladly důraz na zdravé sociální prostředí a dobré vztahy v kolektivu. 4,29% respondentů neodpovědělo na tuto otázku a 3,68% z celkového počtu nevědělo, jak odpovědět.

Nejen ve školním prostředí je třeba humor, který odlehčí, povzbudí a je „kořením života“. Žáci se baví většinou ve skupině v rámci svých spolužáků – kamarádů. Žáci mladšího a středního školního věku mají humor v oblibě, často vymýšlejí vtípky a žerty. Ocení, pokud smysl pro humor má také učitel/vychovatel. Zajímalo nás, jak respondenti doplní větu: „V družině se směju, když....“

Odpověď	Chlapci		Dívky		Celkem	
	n	%	n	%	n	%
Humor	32	42,11	29	33,33	61	37,42
Hra	11	14,47	14	16,09	25	15,34
Povídání	7	9,21	9	10,34	16	9,82
Nesměju se	3	3,95	2	2,30	5	3,07
Zlobení	4	5,26	0	0,00	4	2,45
Nevím	3	3,95	1	1,15	4	2,45
Ostatní	11	14,47	9	10,34	20	12,27
Spolužáci	5	6,58	13	14,92	18	11,04
Radost	0	0,00	4	4,60	4	2,45
Neodpovědělo	0	0,00	6	6,90	6	3,68
Celkem	76	100,00	87	100,00	163	100,00

Tab. 19 V družině se směju, když...

Graf. 19. „V družině se směju, když...“ (v %)

Nejvíce frekventovanou odpovědí této položky mezi respondenty byl jednoznačně humor. Odpovědělo tak 42% chlapců a 33% dívek.- V této kategorii je zahrnut humor jednak mezi dětmi navzájem – což byla nejčastější odpověď („vtip“, „když někdo řekne vtip...“), nebo pokud humor a vtip přichází ze strany vychovatele („Když paní vychovatelka řekne vtip....“), toto uváděli především žáci čtvrtých ročníků. Chlapci častěji než děvčata. Poměrně častý důvod ke smíchu je i v oblasti hry a také humor mezi spolužáky v tom smyslu, když „někdo něco udělá....“. Konkrétní však respondenti v této oblasti nebyli.

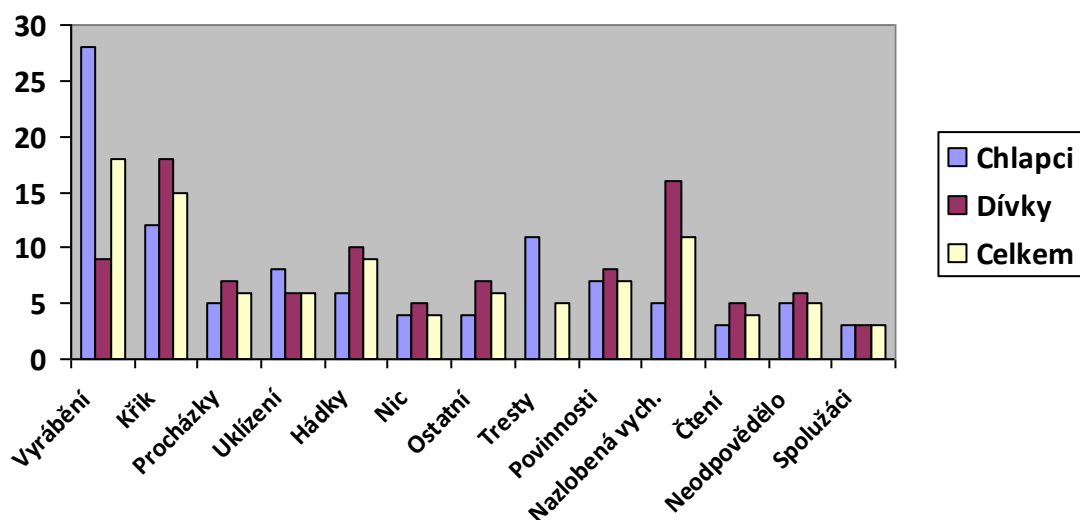
Pouze chlapci a to 5% z nich uvedlo, že se smějí tomu, když zlobí. Je možné, že jim „zlobení“ připadá humorné a baví se jím. Dívky tuto možnost v průzkumném šetření nevedly ani v jednom případě. Nicméně pouze dívky udávaly, že se smějí, pokud „mají z něčeho radost“. Na uvedenou otázku neodpovědělo téměř 7% dívek,

chlapci všichni. 4% chlapců a o polovinu méně dívek uvedlo, že se nesmějí.

Pokud hovoříme o vnímání školní družiny, rozhodujícím faktorem může být to, co nemají žáci v oblibě. Předpokládali jsme, že respondenti nebudou hodnotit kladně činnosti, které souvisí s určitou povinností. Školní prostředí a vyučování je na povinnostech založeno. Žáci mají povinnost se připravovat na výuku, vzdělávat se. Je vázáno normami a pravidly. Družina a čas, zpravidla odpoledne po vyučování, který zde žáci tráví, by měl být založen na dobrovolnosti a možnosti volby. Je to čas zejména pro odpočinek a relaxaci. Respondenti v průzkumném šetření doplňovali větu: „Nemám v družině rád(a)...“

Odpověď	Chlapci		Dívky		Celkem	
	n	%	n	%	n	%
Vyrábění	21	27,63	8	9,20	29	17,79
Křik, hluk	9	11,84	16	18,39	25	15,34
Procházky	4	5,26	6	6,90	10	6,13
Uklízení	6	7,89	5	5,75	11	6,75
Hádky, zlobení	5	6,58	9	10,34	14	8,59
Nic	3	3,95	4	4,60	7	4,29
Ostatní	3	3,95	6	6,90	9	5,52
Tresty	8	10,53	0	0,00	8	4,91
Povinnosti	5	6,58	7	8,05	12	7,36
Zlobí se paní vychovatelka	4	5,26	14	16,09	18	11,04
Čtení	2	2,63	4	4,60	6	3,68
Neodpovědělo	4	5,26	5	5,75	9	5,52
Spolužáci	2	2,63	3	3,45	5	3,07
Celkem	76	100,00	87	100,00	163	100,00

Tab. 20 Nemám v družině rád(a)....

Graf. 20 „emám v družině rád(a)...(v %)

Z odpovědí respondentů vyplynulo, že nejméně v družině preferují vyrábění. Tuto aktivitu však uváděli často i v oblíbených činnostech. Rovněž volili tuto variantu v případě, že by se oni stali vychovatelkou jako adekvátní a legitimní činnost. Výsledek naznačuje, že se může jednat o důležitý atribut výchovně-vzdělávací práce. Kreativní a rukodělné činnosti mají svoje neodmyslitelné zastoupení ve výchově ve volném čase. Neobliba, jež je uváděna zejména u respondentů z řad chlapců (téměř 28% z nich odpovědělo, že tuto činnost nemají v družině rádi) může být dána motorickou aktivitou a zdatností, která se v mladším a středním školním věku dotváří a uzrává. Může se však jednat i o nevhodně zvolené aktivity. Příčinou může být také „povinnost“, nemožnost výběru aktivity.

Vysoké procento respondentů (téměř 19% dívek a 11,84% chlapců) volilo jako negativní aspekt školní družiny hluk. Je pravdou, že míra hlučnosti výrazně převyšuje úroveň ve vyučování, a přibližuje se spíše přestávkám. Toto je dáno koncentrací vyššího počtu dětí, které si hrají a hlasitěji projevují své emoce.

Negativně bylo hodnoceno uklízení, hádky, zlobení a spory mezi spolužáky (a to zejména u dívek). 11% chlapců uvedlo, že nemá rádo tresty, tuto variantu neuvedla žádná dívka. Otázkou zůstává, zdali z tohoto můžeme vyvozovat závěr, že chlapci dostávají více trestu, tudíž pravděpodobně více zlobí. Toto tvrzení nebylo potvrzeno a bylo by třeba prověřit samostatně. 16% dívek uvedlo, že nemá rádo, když „se zlobí paní vychovatelka“. Může se jednat pouze o jinou formulaci a chápání významu „trest“, který s vyšší četností uváděli chlapci. Dívky uvedly, že jim vadí, když „paní vychovatelka křičí, nebo se zlobí...“, taková situace může a do jisté míry je trestem a ve výchovně-vzdělávacím procesu je používána smysluplně a odůvodněně. Uvedenou odpověď uváděly zejména dívky z druhých

ročníků, což může poukazovat na senzitivitu vůči autoritě dospělého a rovněž o vlivu osobnosti vychovatelky na děti.

5.7 Shrnutí dotazníku pro děti

Analýzou dat získaných v průzkumném šetření z dotazníku pro děti, jsme hledali odpovědi na otázky vyplývající z dílčích cílů diplomové práce.

Zjišťovali jsme základní údaje o respondentech, včetně věku a ročníku, který v letošním školním roce navštěvují. Zajímalo nás, jaký postoj zaujímají respondenti ke školní družině a naším cílem bylo zmapovat jejich představu o aktivitách, které by se podle nich měly ve školní družině realizovat. Dále nás zajímalo, jak respondenti hodnotí mimořádné akce pořádané školní družinou. Významným dílčím cílem bylo zjistit, jak respondenti vnímají práci vychovatelky.

Při dotazníkovém šetření jsme zjistili, že většina z dotázaných navštěvuje školní družinu rádo. Vyjádřila se tak nadpoloviční většina z nich. Z aktivit realizovaných ve školní družině většina respondentů vypověděla, že preferují především hru a povídání s kamarády. Z šetření vyplynulo, že dávají přednost aktivitám, které jsou volné a mají svobodnou možnost se rozhodnout, zda a jakým způsobem je budou uskutečňovat. S nízkým preferenčním stupněm ze čtyř nabízených variant (hlavních zájmových oblastí) – povídání s kamarády, hry, procházky a sport, vyrábění – byla volena aktivita vyrábění. Zároveň ovšem činnost vyrábění volila většina dotázaných jako činnost, kterou by ve školní družině realizovali, pokud by se stali vychovatelkou/vychovatelem. Tuto aktivitu pak často uváděli i v pasáži nedokončených vět. 29% respondentů uvádělo vyrábění jako činnost, kterou mají v družině rádi a 17% z nich ji uvedlo jako aspekt, který rádi nemají. 47% respondentů uvedlo, že se v družině občas nudí, 17% z nich tvrdilo, že se nudí většinu času a 29% odpovědělo, že se ve školní družině většinou nenudí. Pouze 7% nevědělo, jak odpovědět.

Z mimořádných akcí pořádaných školních družinou respondenti nejčastěji uváděli program „Celníci“, dále různé sportovní akce, výtvarné dílny a karneval.

Co se týče osobnosti a práce vychovatelky, respondenti téměř v 80% připustili, že je alespoň občas chválí a přibližně 20% z nich uvedlo, že je vychovatelka nechválí, nebo nedovedli odpovědět.

Necelých 80% respondentů potvrdilo, že vychovatelka dodržuje, co slíbí. Opačný dojem mělo 8% z nich a přibližně 10% nedokázalo odpovědět.

Celkové hodnocení práce a osobnosti vychovatelky bylo dle výpovědí respondentů kladné. 67% by volilo známku výbornou, 16% chvalitebnou, 3% dobrou, 5% dostatečnou a 9% by hodnotilo nedostatečně.

Pomocí průzkumné otázky, co by děti vyčarovali ve školní družině, jsme zjistili, že by nejvíce ocenili přístup k elektronice, nové hry a sportovní vybavení a více prostoru.

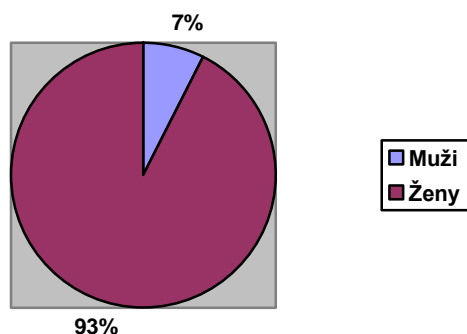
5.8 Výsledky analýzy dat z dotazníku pro rodiče

Při analýze dat průzkumného šetření v dotazníku pro rodiče postupujeme podobným způsobem jako u dotazníku pro děti. Data zpracováváme do přehledných tabulek a následně vytváříme grafy.

Soubor respondentů tvořili rodiče dětí navštěvující školní družiny při Základní škole Brno. Tohoto průzkumu se zúčastnilo celkem 135 respondentů z řad rodičů, přičemž tam bylo 125 žen a 10 mužů. Věk jsme nerozlišovali.

Tab. 21 Soubor respondentů podle pohlaví

Pohlaví	Respondenti	
	n	%
Muži	10	7,40
Ženy	125	92,59
Celkem	135	100,00

Graf 21. Soubor respondentů podle pohlaví (v %)

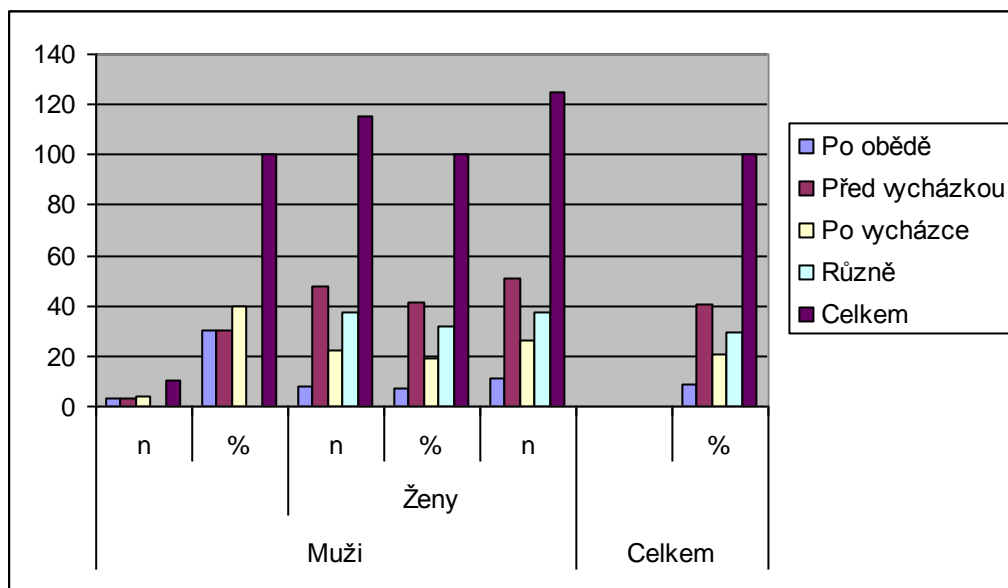
5. 8. 1 Průzkumné otázky dotazníku pro rodiče

V průzkumných otázkách nás zajímalo, kdy obvykle odchází dítě ze školní družiny. Některé děti tráví ve školní družině pouze krátký čas, zpravidla do oběda a následně odcházejí, část dětí využívá ranní družinu a část dětí tráví čas déle, někdy až do 17:00 – 18:00 hodiny.

Respondenti dokončovali tvrzení „Moje dítě obvykle odchází ze školní družiny“: a vybírali z možností a) po obědě, b) před vycházkou, c) po vycházce, d) různě.

Odpověď	Muži		Ženy		Celkem	
	n	%	n	%	n	%
Po obědě	3	30,00	8	6,96	11	8,80
Před vycházkou	3	30,00	48	41,74	51	40,80
Po vycházce	4	40,00	22	19,13	26	20,80
Různě	0	0	37	32,17	37	29,60
Celkem	10	100,00	115	100,00	125	100,00

Tab. 22. Moje dítě obvykle odchází ze školní družiny...

Graf. 22. Moje dítě obvykle odchází ze školní družiny...

Téměř 41% respondentů uvedlo, že jejich dítě odchází před vycházkou (a to samostatně nebo v doprovodu pověřené osoby). Necelých 21% z nich sdělilo, že dítě chodí domů po vycházce a přibližně 30% uvedlo, že ze školní družiny odcházejí jejich děti různě.

Jelikož jedním z dílčích cílů, které jsme si v průzkumu stanovili, je zjistit, jak vnímají školní družinu respondenti z řad rodičů, požádali jsme je, aby se zamysleli nad tvrzeními v dotazníku a pravdivě

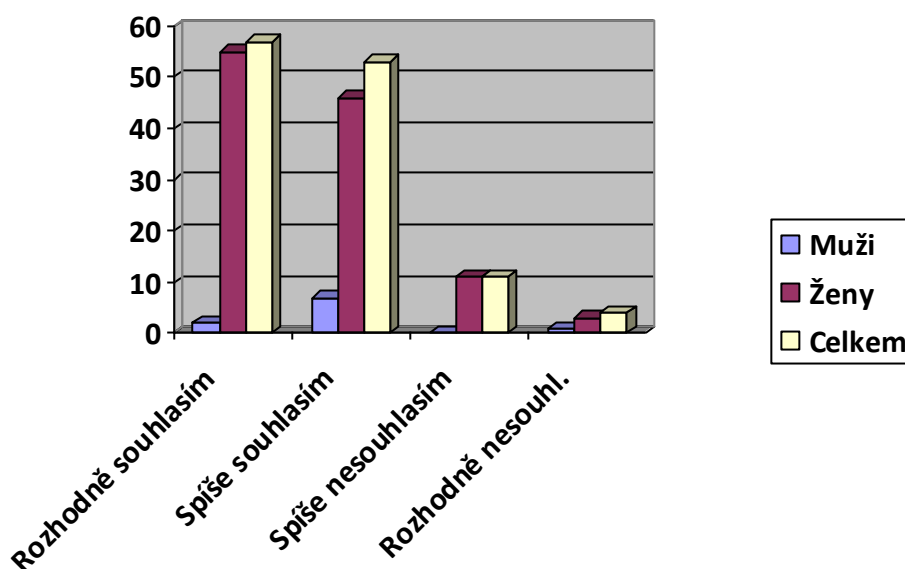
odpověděli. Dle svého uvážení vybrali jednu z možností stupnice Linkretovy škály.

Zajímalo nás, zda se respondenti domnívají, že vychovatelky ve školní družině organizují různé akce, které jsou pro jejich dítě zajímavé.

Respondenti vybírali ze čtyř možností Linkretovy škály.

Odpověď	Muži		Ženy		Celkem	
	n	%	n	%	n	%
Rozhodně souhlasím	2	20,00	55	47,83	57	45,60
Spíše souhlasím	7	70,00	46	40,00	53	42,40
Spíše nesouhlasím	0	0,00	11	9,57	11	19,80
Rozhodně nesouhlasím	1	10,00	3	2,61	4	3,20
Celkem	10	100,00	115	100,00	125	100,00

Tab. 23. Vychovatelky ve školní družině organizují různé akce, které jsou pro moje dítě zajímavé.

Graf. 23. Vychovatelky ve školní družině organizují různé akce, které jsou pro moje dítě zajímavé. (v%)

Průzkum ukázal, že 48% respondentek tvrdí, že si rozhodně myslí, že akce pořádané školní družinou, jsou pro jejich děti zajímavé. Totéž uvedlo 20% mužů. Variantu „spíše souhlasím“ uvedlo 70% respondentů a 40% respondentek. Spíše nesouhlasilo 10% respondentek a tuto možnost neuvedl žádný respondent, naproti

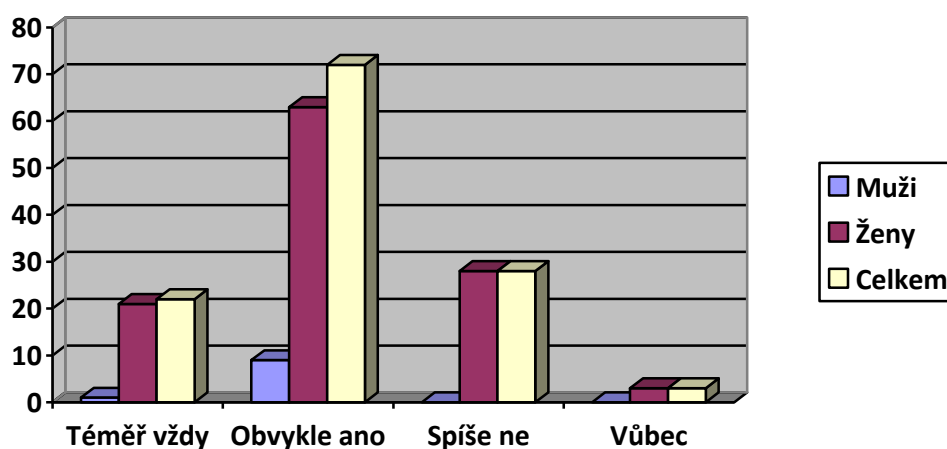
tomu 10% respondentů uvedlo, že rozhodně nesouhlasí s tvrzením, že vychovatelky organizují různé akce zajímavé pro jejich dítě. S touto variantou souhlasila necelá 3% respondentek.

Frekvence akcí pořádané školní družinou je přibližně jedenkrát za měsíc, zajímalo nás, jak často se žáci těchto událostí účastní. Respondenti vybírali ze čtyř variant možných odpovědí: téměř vždy, obvykle ano, spíše ne, vůbec.

Výsledky jsme zpracovali do tabulky.

Odpověď	Muži		Ženy		Celkem	
	n	%	n	%	n	%
Téměř vždy	1	10,00	21	0,87	22	17,60
Obvykle ano	9	90,00	63	54,78	72	57,60
Spíše ne	0	0,00	28	2,35	28	22,40
Vůbec	0	0,00	3	2,61	3	2,40
Celkem	10	100,00	115	100,00	125	100,00

Tab. 24. Moje dítě se účastní akcí pořádané školní družinou.

Graf 24. Moje dítě se účastní akcí pořádané školní družinou. (v %)

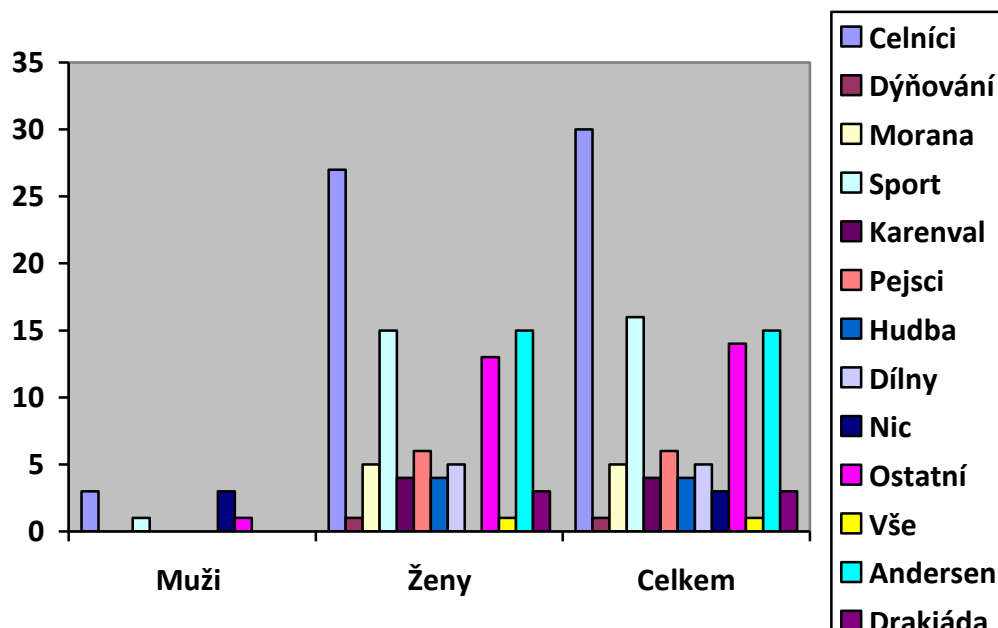
Průzkumné šetření ukázalo, že téměř 58% respondentů (rodičů) vybralo možnost s odpovědí, kdy se jejich dítě akcí pořádaných školní družinou obvykle účastní. „Téměř vždy“ vybralo necelých 18% z nich. Variantu, kdy se dítě akcí pořádaných školní družinou spíše neúčastní, zvolilo 22,40% respondentů a 2,40% uvedlo, že se jejich potomek těchto akcí neúčastní vůbec.

Jelikož akce pořádané školní družinou mohou ovlivnit vnímání a náhled respondentů na její činnost, zajímalo nás, která akce pořádaná školní družinou se jim osobně líbila nejvíce. Jednalo

se o otázku s otevřenou odpovědí. Dostalo se nám různorodých typů, proto je zpracováváme do přehledné tabulky a následně grafu.

Odpověď	Muži		Ženy		Celkem	
	n	%	n	%	n	%
Dýňování	0	0,00	1	0,87	1	0,80
Svatomartinský pochod	1	10,00	7	6,09	8	6,40
Vánoční dílničky	0	0,00	5	4,35	5	4,00
Celníci	3	30,00	27	23,49	30	24,00
Vše	0	0,00	1	0,87	1	0,80
Vynášení Morany	0	0,00	5	4,35	5	4,00
Sportovní hry	1	10,00	15	13,04	16	12,80
Karneval	0	0,00	4	3,49	4	3,20
Pejsek léčí	0	0,00	6	2,61	6	2,40
Hudební soutěže	0	0,00	4	3,48	4	3,20
Drakiáda	0	0,00	3	2,61	3	2,40
Ostatní	1	10,00	13	8,70	14	8,80
Žáby	1	10,00	9	7,83	10	8,00
Nic	3	30,00	0	0,00	3	2,40
Noc s Andersenem	0	0,00	15	13,04	15	12,00
Celkem	10	100,00	115	100,00	125	100,00

Tab. 25. Která akce pořádaná školní družinou se vám osobně líbila nejvíce?

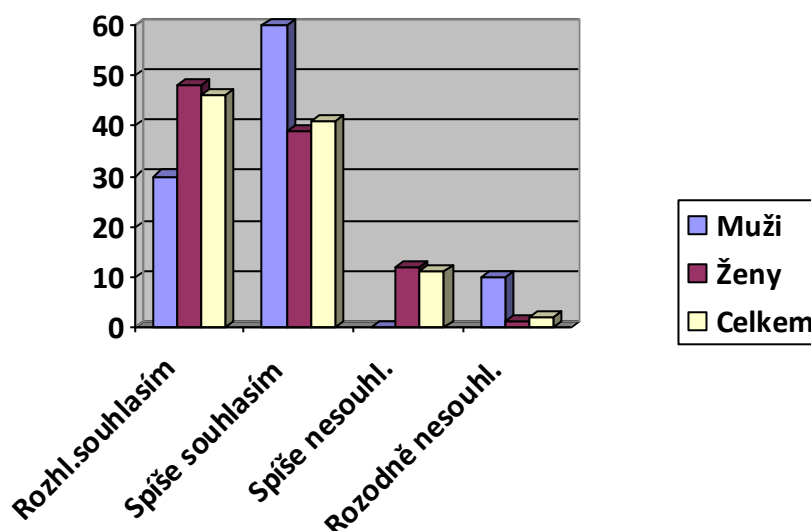
Graf. 25. Která akce pořádaná školní družinou se vám osobně líbila nejvíce? (v %)

Respondenti shodně uvedli jako nejzajímavější akci návštěvu zástupců Celní správy ČR ve škole. Toto volilo 24% z nich. Téměř 13% uvedlo jako oblíbené a žádoucí akce se sportovní tematikou. Vysoce kladně byla rovněž ohodnocena Noc s Andersenem. Následovaly vyrovnané výsledky u akce s Svatomartinský pochod, které se zúčastňují rovněž rodiče a „putování za migrujícími ropuchami.“

Dalším dílčím cílem průzkumu, bylo zjistit, jak respondenti hodnotí osobnost vychovatelky a její práci. Osobnost vychovatelky výrazně ovlivňuje kvalitu výchovně-vzdělávací práce, proto jsme se ptali, zda se rodiče domnívají, že má vychovatelka pochopení pro problémy mého dítěte. Rodiče odpovídali dle stupnice Linkretovy škály.

Odpověď	Muži		Ženy		Celkem	
	n	%	n	%	n	%
Rozhodně souhlasím	3	30,00	55	47,83	58	46,40
Spíše souhlasím	6	60,00	45	39,13	51	40,80
Spíše nesouhlasím	0	0,00	14	12,17	14	11,20
Rozhodně nesouhlasím	1	10,00	1	0,87	2	1,60
Celkem	10	100,00	115	100,00	125	100,00

Tab. 26 Myslím si, že vychovatelka má pochopení pro problémy mého dítěte.

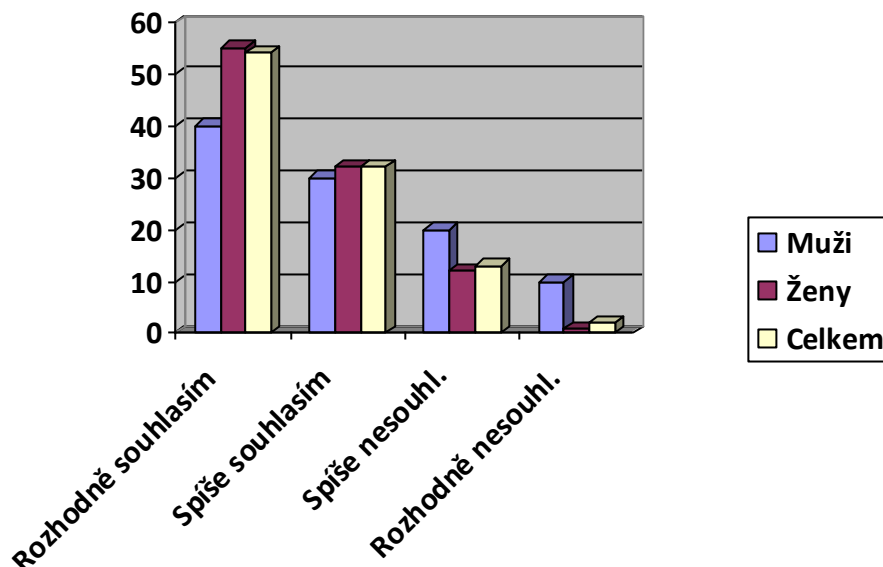
Tab. 26 Myslím si, že vychovatelka má pochopení pro problémy mého dítěte. (v %)

S výše uvedeným tvrzením rozhodně souhlasilo 46% respondentů, spíše souhlasilo necelých 41% z nich. Tuto variantu odpovědi volilo 60% mužů. Spíše nesouhlasilo 12% respondentek a 0% respondentů. Volbu „Rozhodně nesouhlasím, že má vychovatelka pochopení pro problémy mého dítěte“ vybralo 10% respondentů a necelé procento respondentek. V tomto se rozdíl ukázal nejmarkantnější, muži volili kritičtěji.

Dílčím dílem je zjistit, jak respondenti vnímají práci vychovatelky, proto nás dále zajímal přístup vychovatelky k žákům. Ptali jsme se rodičů nepřímo. Dle stupnice dle Linkretovy škály reagovali na tvrzení: „Na vychovatelce oceňuji lidský přístup k mému dítěti“.

Odpověď	Muži		Ženy		Celkem	
	n	%	n	%	n	%
Rozhodně souhlasím	4	40,00	63	54,78	67	53,60
Spíše souhlasím	3	30,00	37	32,17	40	32,00
Spíše nesouhlasím	2	20,00	14	12,17	16	12,80
Rozhodně nesouhlasím	1	10,00	1	0,87	2	1,60
Celkem	10	100,00	115	100,00	125	100,00

Tab. 27. Na vychovatelce oceňuji lidský přístup k mému dítěti.

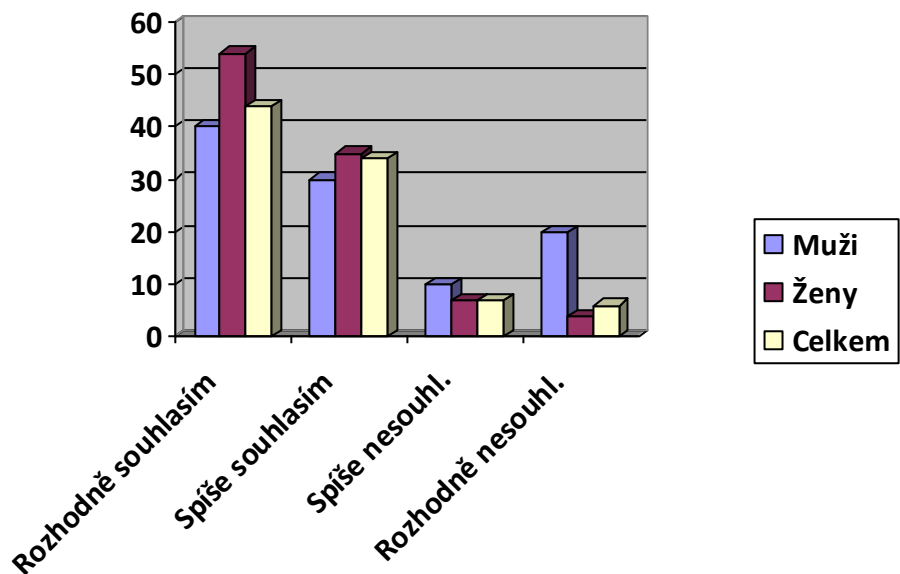
Graf. 27. Na vychovatelce oceňuji lidský přístup k mému dítěti. (v %)

Lidský přístup k dítěti rozhodně oceňuje téměř 55% respondentek a 20% respondentů. Variantu „spíše souhlasím“ volilo jako nejvíce příhodnou vyrovnaný počet respondentů i respondentek a to přibližně 30%. S výše uvedeným tvrzením rozhodně nesouhlasí necelá 2% všech respondentů. V tomto případě platí, že muži byli kritičtější než ženy.

V dotazníku jsme se zaměřovali na vnímání práce a osobnosti vychovatelky, tudíž v rámci další položky respondenti reagovali na tvrzení: „Ze způsobu jednání s vychovatelkou v družině mám dobrý pocit.“ Odpovědi byly různorodé, jak dokládá tabulka a graf níže.

Odpověď	Muži		Ženy		Celkem	
	n	%	n	%	n	%
Rozhodně souhlasím	4	40,00	62	53,91	55	44,00
Spíše souhlasím	3	30,00	40	34,78	43	34,40
Spíše nesouhlasím	1	10,00	8	6,96	9	7,20
Rozhodně nesouhlasím	2	20,00	5	4,35	7	5,60
Celkem	10	100,00	115	100,00	125	100,00

Tab. 28. Ze způsobu jednání s vychovatelkou v družině mám dobrý pocit.

Tab. 28. Ze způsobu jednání s vychovatelkou v družině mám dobrý pocit. (v %)

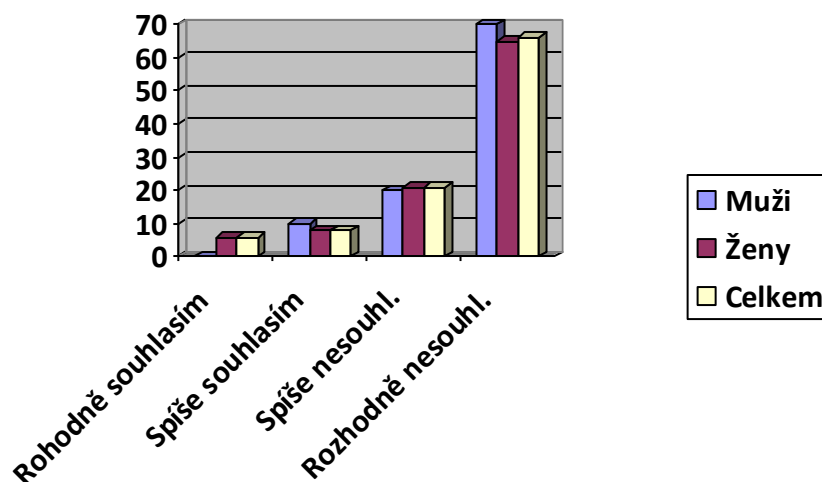
Z průzkumu vyplynulo, že dobrý pocit, že způsobu jednání s vychovatelkou v družině má dobrý pocit 44% procent dotázaných. S tímto tvrzením spíše souhlasilo 34,40% z nich a rozhodně nesouhlasilo 5,60%. Variantu „spíše nesouhlasím“ volilo 7,20% respondentů. Muži byli kritičtější než ženy.

Někdy může docházet k situacím, kdy děti mají z paní vychovatelky strach. Není to sice ideální, ale tato situace je v praxi možná.

Respondenti reagovali na tvrzení: „Myslím si, že se mé dítě vychovatelky bojí.“

Odpověď	Muži		Ženy		Celkem	
	n	%	n	%	n	%
Rozhodně souhlasím	0	0,00	7	6,07	7	5,60
Spíše souhlasím	1	10,00	9	7,83	10	8,00
Spíše nesouhlasím	2	20,00	24	20,87	26	20,80
Rozhodně nesouhlasím	7	70,00	75	65,22	82	65,60
Celkem	10	100,00	115	100,00	125	100,00

Tab. 29. Myslím si, že se mé dítě vychovatelky bojí.

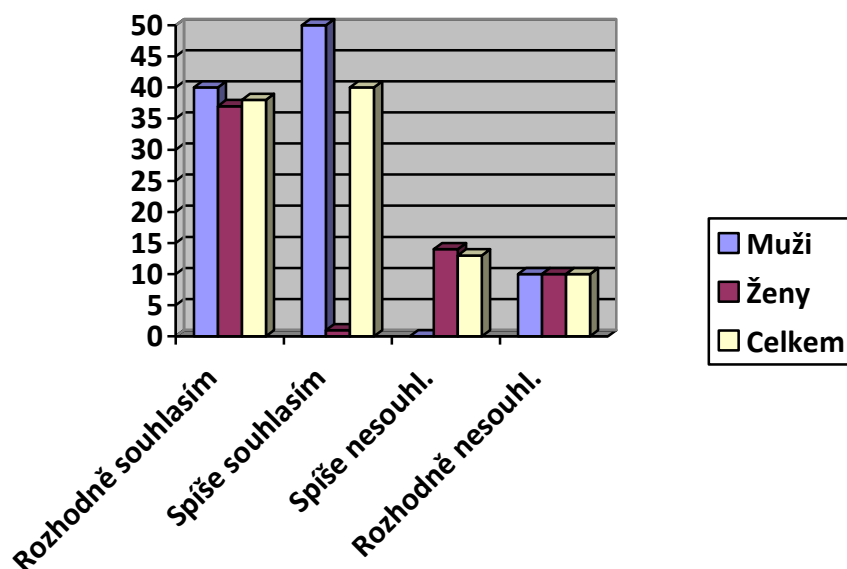
Graf 29. Myslím si, že se mé dítě vychovatelky bojí. (v %)

65,60% všech respondentů v dotazníkovém šetření uvedlo, že si rozhodně nemyslí, že se dítě vychovatelky bojí, což je pozitivní výsledek. „Spíše se nebojí“ volilo vyrovnaný počet respondentů i respondentek, celkově téměř 21%. 8% respondentů se domnívá, že se dítě vychovatelky spíše bojí a necelých 6% respondentů se přiklání k tvrzení, že se dítě rozhodně vychovatelky bojí. Tuto možnost volily výlučně ženy.

Informovanost a předávání informací v interakci vychovatel/pedagog – rodič jsou nesmírně důležité pro plynulost a kvalitní zajištění celého výchovně-vzdělávacího procesu. Respondenti reagovali na výrok: „Vychovatelka mě dostatečně informuje o mém dítěti“ dle stupnice Linkretovy škály.

Odpověď	Muži		Ženy		Celkem	
	n	%	n	%	n	%
Rozhodně souhlasím	4	40,00	43	37,39	47	37,60
Spíše souhlasím	5	50,00	45	0,97	50	40,00
Spíše nesouhlasím	0	0,00	16	13,92	16	12,80
Rozhodně nesouhlasím	1	10,00	11	9,57	12	9,60
Celkem	10	100,00	115	100,00	125	100,00

Tab. 30. Vychovatelka mě dostatečně informuje o mém dítěti

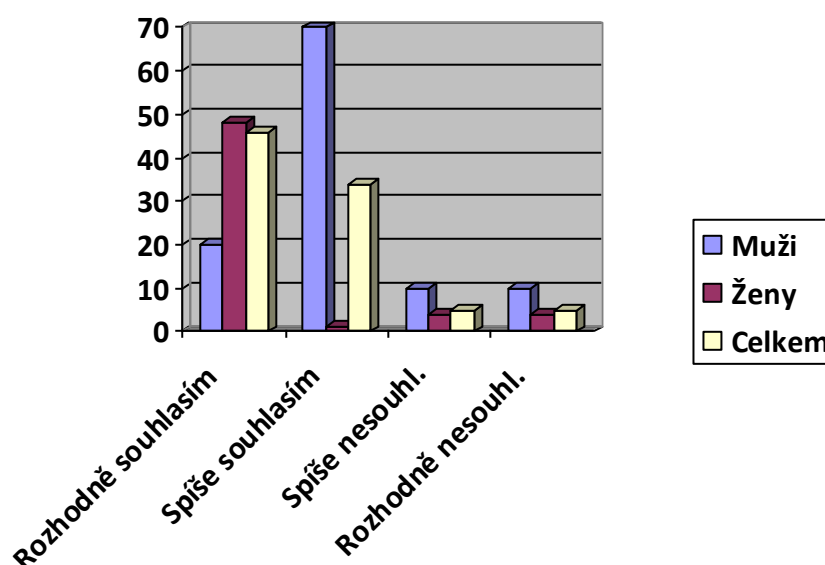
Graf. 30 Vychovatelka mě dostatečně informuje o mém dítěti (v %)

Graf 29 ukazuje, že téměř 38% všech respondentů rozhodně souhlasí s tím, že je vychovatelka o dítěti informuje dostatečně. S tvrzením spíše souhlasí 40% všech respondentů, tuto možnost volila polovina respondentů mužů a necelé procento respondentek. Ty naopak v téměř 14% s výrokem spíše nesouhlasí a rozhodně nesouhlasí vyrovnaný počet respondentů i respondentek a to přibližně 10% z každé skupiny. Ženy se v této dotazníkové položce vyjádřily kritičtěji, což může být dáno jejich silnějším zastoupením při vyjednávání v záležitosti dětí obecně.

Pokud situaci lze generalizovat, dítě chodí do školní družiny rádo v případě, že se tam cítí dobře. Tj. má tam kamarády, má prostor pro svobodné vyjádření a hru. Nabídka volnočasových aktivit je dostatečně pestrá a zajímavá, není k ničemu nucen. Ve školní družině se baví a je to pro něj příjemně strávený čas. Má zde prostor pro odpočinek a relaxaci. Ptali jsme se na názor respondentů, zdali mají povědomí o tom, zda jejich dítě chodí do školní družiny rádo. Výsledky jsme zpracovali do tabulky a grafu, který uvádíme níže.

Odpověď	Muži		Ženy		Celkem	
	n	%	n	%	n	%
Rozhodně souhlasím	2	20,00	55	47,83	57	45,60
Spíše souhlasím	7	70,00	36	0,87	43	34,40
Spíše nesouhlasím	0	0,00	14	12,17	14	11,20
Rozhodně nesouhlasím	1	10,00	5	4,35	6	4,80
Celkem	10	100,00	115	100,00	125	100,00

Tab. 31. Myslím si, že moje dítě chodí do školní družiny rádo

Graf. 31. Myslím si, že moje dítě chodí do školní družiny rádo (v %)

Téměř 48% respondentek a 20% respondentů se domnívá, že jejich dítě chodí do školní družiny rádo. Spíše souhlasí s tímto výrokem 70% respondentů mužů a necelé 1% respondentek. 11,20% všech respondentů spíše nesouhlasí s tvrzením, že jejich potomek navštěvuje družinu rád a rozhodně nesouhlasí 5% všech dotázaných. V této položce byli mírně kritičtější muži.

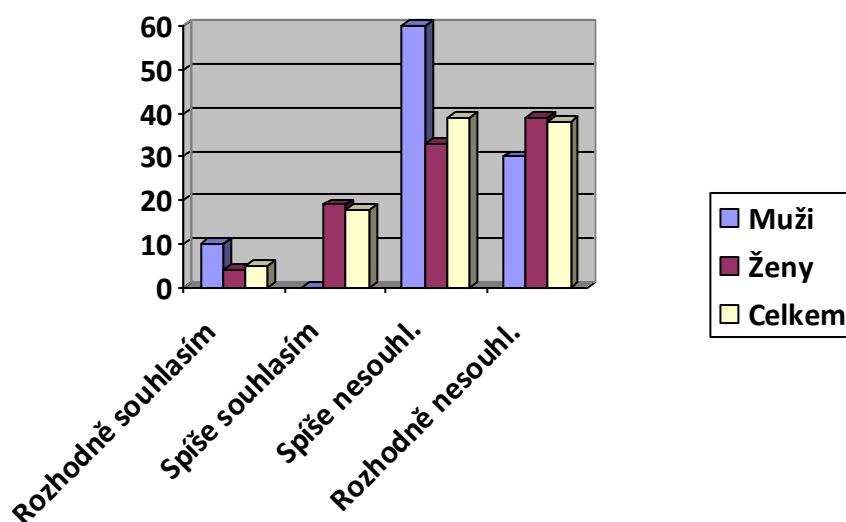
S oblibou školní družiny souvisí i fenomén nudy. Dítě se může nudit, pokud nenalézá aktivity, které by ho dostatečně zaujaly. Může to souviset i s únavou po vyučování. Úkolem vychovatele je nabídnout aktivity v takové eventualitě, aby si každé dítě mohlo vybrat. Proto

do plánu výchovně vzdělávací činnosti zařazujeme činnosti pohybové a sportovní, rukodělné, tvůrčí, oddechové, četbu, poslech hudby, hru.

Respondenti v dotazníku zaujímali stanovisko k tvrzení: „Domnívám se, že se mé dítě ve školní družině nudí.“

Odpověď	Muži		Ženy		Celkem	
	n	%	n	%	n	%
Rozhodně souhlasím	1	10,00	5	4,35	6	4,80
Spíše souhlasím	0	0,00	22	19,13	22	17,60
Spíše nesouhlasím	6	60,00	43	32,52	49	39,20
Rozhodně nesouhlasím	3	30,00	45	39,13	48	38,40
Celkem	10	100,00	115	100,00	125	100,00

Tab. 32. Domnívám se, že se mé dítě ve školní družině nudí.

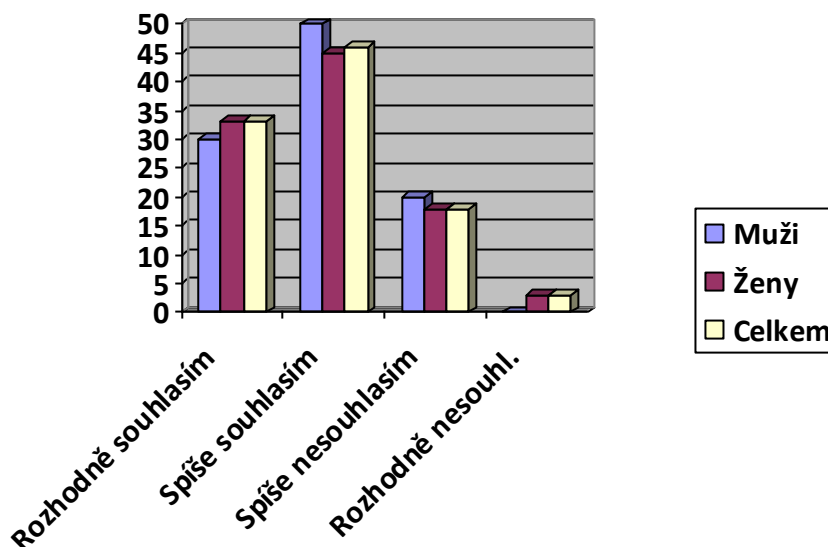
Graf. 32. Domnívám se, že se mé dítě ve školní družině nudí. (v %)

S tvrzením, že se jejich dítě ve školní družině nudí, rozhodně souhlasí téměř 5% všech respondentů, s tímto výrokem spíše souhlasí necelých 8% z nich. 39,20 všech respondentů se spíše nedomnívá, že se jejich dítě ve školní družině nudí (zde bylo četnější zastoupení respondentů – mužů) a s tímto tvrzením rozhodně nesouhlasí 38,40% všech respondentů.

Formální vyučování realizované ve škole během vyučování se vyznačuje tím, že dítě má povinnost k výkonům, činnostem. Jeho povinností je dodržovat řád, pravidla nastavená školou, jeho povinností je učit se. Dodržovat pravidla slušného chování, plnit úkoly, připravovat se na výuku. Ve školní družině je prostor, kde by dítě nemělo být k činnostem nuceno, je zde prostor pro jeho svobodnou volbu k výběru činností za předpokladu, že bude dodržovat pravidla slušného chování a ev. další pravidla, která jsou nastavena (školní řád, pravidla, která si určí vychovatel společně se žáky).

Odpověď	Muži		Ženy		Celkem	
	N	%	n	%	n	%
Rozhodně souhlasím	3	30,00	38	33,04	41	32,80
Spíše souhlasím	5	50,00	52	45,22	57	45,60
Spíše nesouhlasím	2	20,00	21	18,26	23	18,40
Rozhodně nesouhlasím	0	0,00	4	3,48	4	3,20
Celkem	10	100,00	115	100,00	125	100,00

Tab. 33. Mé dítě má svobodnou volbu k výběru volnočasových činností ve školní družině.

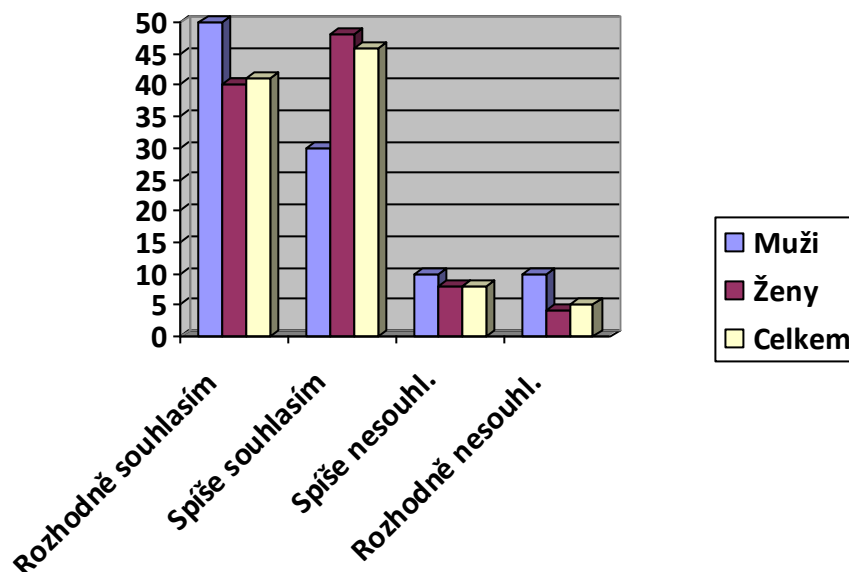
Graf. 33. Mé dítě má svobodnou volbu k výběru volnočasových činností ve školní družině. (v %)

32,80% všech respondentů rozhodně souhlasí s tím, že jejich dítě má svobodnou volbu k výběru volnočasových činností ve školní družině. 45,60% všech respondentů spíše souhlasí s tímto výrokem. 18,40% všech respondentů spíše nesouhlasí a 3% rozhodně nesouhlasí s tím, že by jejich dítě mělo v tomto případě svobodnou volbu. Tuto variantu volily pouze respondentky.

Jak jsme již zmiňovali, jedním z úkolů vychovatele, je nabídnout dítěti pestrou, zajímavou, originální nabídku činností, které může ve svém volném čase vykonávat. Možnosti, které jsou mu ve školní družině nabídnuty, ho mohou nejen zabavit, ale také inspirovat a být pro něj námětem pro rozvíjení se v určité činnosti. Mohou mít výchovný a motivační charakter. Cílem je vzbudit zájem dítěte, pozitivně jej rozvíjet a kultivovat. Respondentů jsme se dotazovali, zdali si myslí, že nabídka volnočasových činností ve školní družině je dostatečně pestrá.

Odpověď	Muži		Ženy		Celkem	
	n	%	n	%	n	%
Rozhodně souhlasím	5	50,00	46	40,00	51	40,80
Spíše souhlasím	3	30,00	55	47,83	58	46,40
Spíše nesouhlasím	1	10,00	9	7,83	10	8,00
Rozhodně nesouhlasím	1	10,00	5	4,35	6	4,80
Celkem	10	100,00	115	100,00	125	100,00

Tab. 34. Myslím si, že nabídka volnočasových činností ve školní družině je dostatečně pestrá.

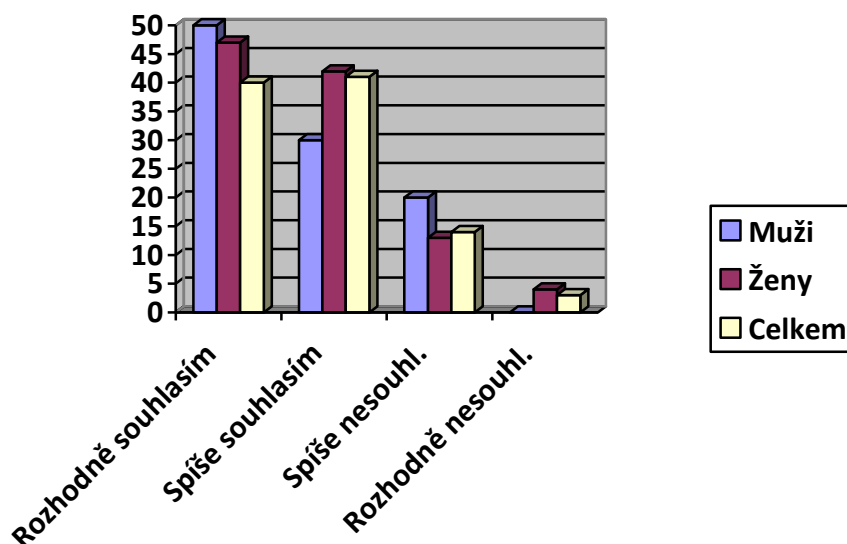
Graf 34. Myslím si, že nabídka volnočasových činností ve školní družině je dostatečně pestrá. (v %)

Z průzkumu vyplynulo, že se téměř 41% všech respondentů domnívá, že rozhodně je nabídka volnočasových činností ve školní družině dostatečně pestrá. 46,40% s tímto tvrzením spíše souhlasí, s výrokem spíše nesouhlasí 8% z nich a rozhodně nesouhlasí necelých 5% všech respondentů. Respondenti – muži hodnotili častěji vyhraněně, výrazně pozitivní odpověď a opačnou polaritu – negativní.

Jedním z dílčích cílů průzkumného šetření bylo zjistit, jak respondenti vnímají nový systém vyzvedávání dětí. Na Základní škole Brno bylo od října 2014 zavedeno nové vyzvedávání dětí pomocí elektronických čipů. Od tohoto opatření si škola slibuje zejména zvýšení bezpečnosti dětí. Žádný cizí člověk by bez povolení neměl vstoupit do budovy školy, zákonní zástupci a jiné pověřené osoby (rodinní příslušníci a další) se přihlašují přes čip s čárovým kódem a toto eviduje pracovníce na vrátnici přes elektronickou databázi. Zvýšení bezpečnosti je nespornou výhodou tohoto opatření, nevýhodou ovšem může být, že rodiče čekají na dítě venku a nepřicházejí do kontaktu s vychovatelkou. V dotazníku jsme uvedli tvrzení, na které respondenti reagovali dle stupnice Linkretovy škály: „Systém vyzvedávání mého dítěte ze školní družiny mi vyhovuje.“

Odpověď	Muži		Ženy		Celkem	
	n	%	n	%	n	%
Rozhodně souhlasím	5	50,00	45	46,96	50	40,00
Spíše souhlasím	3	30,00	48	41,74	51	40,80
Spíše nesouhlasím	2	20,00	15	13,04	17	13,60
Rozhodně nesouhlasím	0	0,00	4	3,48	4	3,20
Celkem	10	100,00	115	100,00	125	100,00

Tab. 35. Systém vyzvedávání mého dítěte ze školní družiny mi vyhovuje.

Graf. 35. Systém vyzvedávání mého dítěte ze školní družiny mi vyhovuje. (v %)

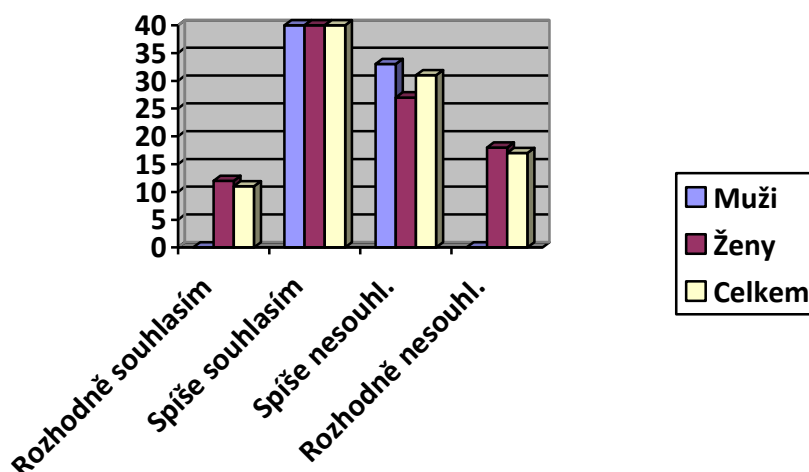
Z dotazníků vyplynulo, že 40% všech dotázaných rozhodně souhlasí s tvrzením, že jim vyhovuje systém vyzvedávání dítěte ze školní družiny, téměř 41% respondentek a respondentů se přiklonilo k variantě, že s tímto výrokem spíše souhlasí. 13,60% všech dotázaných spíše nesouhlasilo s tvrzením, že jim vyhovuje systém vyzvedávání a z šetření vyplynulo, že tento systém rozhodně nevyhovuje 3% z nich. Tuto opověď volily pouze respondentky.

Opatření funguje od října loňského roku a prostory před budovou školy zatím nejsou plně upraveny pro čekání na děti. Systém funguje způsobem, že rodiče oslovují koordinátorku vyzvedávání přes okénko, která kontroluje správnost činu a telefonuje vychovatelce

do příslušného oddělení. Vychovatelka uvolní dítě ze školní družiny a čas mezi prvkontaktem rodiče s koordinátorkou a tím, kdy dítě opustí budovu školy, může být i více než deset minut. Prostory školní družiny pro vyšší ročníky jsou v podkroví, šatny jsou pak umístěny ve spodních patrech školy. Rodiče čekají na prostranství před budovou, kde zatím nejsou lavičky. Vedení školy má v plánu realizovat projekt na úpravu tohoto prostředí. Ptali jsme se proto respondentů, zda se stává, že na dítě při vyzvedávání ze školní družiny dlouho čekají.

Odpověď	Muži		Ženy		Celkem	
	n	%	n	%	n	%
Rozhodně souhlasím	0	0,00	14	12,17	14	11,20
Spíše souhlasím	4	40,00	46	40,00	50	40,00
Spíše nesouhlasím	5	50,00	33	26,70	38	30,40
Rozhodně nesouhlasím	0	0,00	21	18,26	21	16,80
Celkem	10	100,00	115	100,00	125	100,00

Tab. 36. Stává se, že na dítě při vyzvedávání ze školní družiny dlouho čekám.

Graf. 36. Stává se, že na dítě při vyzvedávání ze školní družiny dlouho čekám (v %)

Dle průzkumného šetření 11,20% respondentek rozhodně souhlasí s tím, že dlouho čeká na své dítě při jeho vyzvedávání. Tuto variantu uvedly pouze ženy. 40% všech dotázaných připustilo,

že s uvedeným tvrzením spíše souhlasí. Zde byl počet respondentek a respondentů vyrovnaný. 30,40% všech respondentů spíše nesouhlasilo s tím, že by na dítě dlouho čekalo a necelých 18,26% respondentek s touto odpovědí rozhodně nesouhlasilo, přičemž uvedenou variantu respondentů – muži nevolili ani v jednom případě.

5.9 Shrnutí dotazníku pro rodiče

V průzkumném šetření jsme se snažili nalézt odpovědi na dílčí cíle, které jsme uvedli v úvodu této kapitoly. Při dotazníkovém šetření zaměřeného na rodiče dětí jsme se soustředili na zjištění, jak vnímají respondenti školní družinu. Dále jsme chtěli objasnit, jak postoje zaujímají k činnostem ve školní družině. Naší snahou bylo prozkoumat, jak respondenti hodnotí mimořádné akce a pokusit se zjistit, jak podle respondentů vnímají jejich děti školní družinu. Dílčím cílem bylo zmapovat, jak respondenti vnímají práci vychovatelky a zjistit, jak vnímají systém vyzvedávání dětí.

Přibližně 80% respondentů souhlasilo s tím, že vychovatelky ve školní družině organizují akce, které jsou zajímavé pro děti respondentů. Negativní odpověď uvedlo přibližně 13% z nich. Nadpoloviční většina potvrdila, že se jejich děti akcí alespoň občas účastní.

Více než polovina dotázaných reagovala kladně na otázku, zda má vychovatelka pochopení pro problémy jejich dítěte. Přibližně 12% respondentů uvedlo zamítavou odpověď.

Lidský přístup k dítěti oceňuje 85% respondentů, ostatní se domnívají, že vychovatelka tento přístup nemá.

Dotázaní v šetření potvrdili, že mají téměř v 80% dobrý pocit z jednání vychovatelky a v obdobné míře jim poskytuje o dítěti dostatek informací.

65,6% respondentů uvedlo, že se jejich dítě vychovatelky rozhodně nebojí, necelých 13% dotázaných má pocit, že se jejich dítě vychovatelky bojí.

Téměř 80% dotázaných v šetření vypovědělo, že se nedomnívají, že by se jejich dítě ve školní družině nudilo. Opačný názor má zbývajících 20%. Tři čtvrtiny respondentů uvedlo, že jejich dítě chodí do školní družiny rádo, naproti tomu 11,2% vypovědělo, že spíše nerado a 4,8% rodičů v dotazníku vyznačilo, že si rozhodně nemyslí, že jejich dítě navštěvuje rádo školní družinu

Svobodnou vůli při volbě k výběru volnočasových činností deklaruje necelých 80% dotázaných, ostatní si myslí, že děti svobodnou volbu v této oblasti spíše nemají.

Přibližně stejné procento dotázaných uvádí, že děti mají ve školní družině pestrou nabídku aktivit, asi 15% respondentů je opačného názoru.

System vyzvedávání dětí vyhovuje více než 80% všech respondentů, nevyhovuje asi 17% z nich. Konkrétní důvody však uvedeny nebyly. 51% dotázaných uvedlo, že na dítě dlouho čeká a přibližně 49% v odpovědi uvedlo opačnou polaritu.

6 SHRNU TÍ VÝSLEDKŮ OBOU ŠETŘENÍ

Za velmi užitečné lze považovat porovnání výsledků z obou variant průzkumného šetření. Shodu lze nalézt např. v oblasti konání mimořádných družinových akcí. Respondenti z řad rodičů deklarují, že akce, kterou hodnotí nejvíce přínosnou a zajímavou byla návštěva zástupců Celní správy ČR, což se potvrdilo i ve výpovědi respondentů - dětí. Podobně se v pozitivním hodnocení objevilo i konání sportovních akcí.

Druhým hlediskem je to, že obě skupiny potvrdily kladný vztah k vychovateli a to jak v přístupu k dětem samotným, tak k jejich rodičům. Rodiče kladně hodnotili míru informovanosti a jednání vychovatelky a rovněž její přístup k dětem.

V průzkumu bylo současně pracováno s potřebou dostatečného množství podnětů, relaxace a odpočinku u dětí ve školní družině, což souviselo s otázkou, které činnosti respondenti hodnotí kladně. V nabídce dotazníkového šetření hodnotí nejhůře právě vyrábění. Dotazovaní současně označili, že nedůležitějším zdrojem jejich zábavy a naplnění je hra a povídání s kamarády. Z analýzy výsledků dotazníků pro rodiče je ale patrné, že se domnívají, že nabídka činností je pro jejich děti pestrá a zajímavá a obě skupiny shodně vypověděly, že nuda není ve školní družině palčivým tématem.

Děti si v otevřených otázkách nejčastěji stěžují na nedostatečnou míru materiálního zabezpečení – nedomníváme se však, že tuto stránku vnímají jako jednu ze stěžejních oblastí.

Jak rodiče, tak děti v dotazníkovém šetření shodně vypověděli, že vnímají školní družinu kladně a pozitivně hodnotili skladbu denních činností. Obě skupiny respondentů se shodli v oblastech týkajících se vnímání vychovatelky i celé školní družiny.

Na druhou stranu je nutné zmínit, že nejčastějším nedostatkem byly jmenovány vylepšení materiálního a prostorového vybavení, které souvisí i s určitým nepohodlím při čekání rodičů venku a to v podstatě v jakémkoli počastí. Lze se domnívat, že se do určité míry dá situace ovlivnit a je možné předpokládat, že situace bude v nadcházejícím školním roce jiná, zejména v ohledu na požadavky rodičů a dalších pověřených osob, kteří by vítali úpravu okolí školy tak, aby čekání, které může být i delší než. Škola může více reflektovat jejich potřeby i ve smyslu bližšího kontaktu s vychovatelkou, se kterou nepřichází každodenně do kontaktu a to minimálně zajištěním její přítomnosti a prostoru k debatě během třídních schůzek.

ZÁVĚR

Diplomová práce se zabývá tématem školní družiny, a to vnímáním této specifické výchovně-vzdělávací oblasti jejími aktéry – dětmi a jejich rodiči. Závěrečná práce se člení na dvě části – teoretickou a praktickou. Cílem teoretické části bylo popsat a utřídit informace vycházejících z tématu diplomové práce. Tohoto cíle jsme dosáhli tím, že jsme v jednotlivých kapitolách blíže vyjádřili teoretická východiska práce. Věnovali jsme se období mladšího školního věku, které jsme popsali ve fyzickém, psychologickém a sociálním kontextu. Podrobně jsme se věnovali tématu volného času, zabývali jsme se vědou o volném čase, pedagogikou volného času a zájmovým vzděláváním. Třetí kapitola jsme popsali základní aspekty školní družiny a uvedli jsme zde i základní charakteristiku družiny, které se týkalo průzkumné šetření. V poslední kapitole se zabýváme pojmem rodina v kontextu volného času.

Cílem praktické části bylo zjistit, jak vnímají školní družinu děti a jejich rodiče a jaké jsou rozdíly ve vnímání školní družiny mezi rodiči a dětmi ve školní družině při Základní škole v Brně. Tohoto cíle bylo dosaženo, jelikož se průzkumným šetřením podařilo zachytit proces i rozdíly ve vnímání školní družiny dětmi a jejich rodiči. Cílem bylo prozkoumat, zda jednotlivé aspekty školní družiny, výchovné práce a osobnosti vychovatelky budou nazírat skupiny respondentů odlišně, nebo zde nalezneme shody a podobné prvky. Tohoto cíle bylo dosaženo, výsledky uvádíme ve shrnutí jednotlivých kapitol praktické části a rovněž v závěrečné komparaci.

V závěru praktické části jsme uvedli komparaci, jejíž cílem bylo porovnat výpovědi dětí a jejich rodičů a najít shody, případně odlišnosti. Uvědomujeme si, že spolupráce rodiny a školy není jednoduchá záležitost, což umocňuje fakt úspěchanosti doby jako fenoménu moderní civilizace.

Práce vychovatele ve školní družině je kreativní, proměnlivá a složitá co do naplnění tempa, požadavků žáků a zároveň vzdělávacího systému, svobodné volby a zároveň udržení kázně a pořádku. Děti v odpoledních hodinách bývají unavenější, neukázněnější. Již nejsou svázány přísnými pravidly denního školního vyučování. Je úkolem vychovatele děti zaujmout, obohatit a působit na ně svou osobností do takové míry, aby byly rozvíjeny pozitivním způsobem. Lze využít částečně mateřského/otcovského přístupu a přitom nepřekročit míru regulace vztahů, tedy roli, vymezenou institucí, kterou nelze zcela opustit. Přesto si vychovatel může dovolit více neformálnosti a otevřeného přátelského přístupu.

SEZNAM ODBORNÉ A POUŽITÉ LITERATURY

ETTLEROVÁ, Sylva et al. *Rodina a zaměstnání s ohledem na rodinný cyklus*. 1. vyd. Praha: VÚPSV, 2010. 108, 6 s. ISBN 978-80-7416-059-2.

ETTLEROVÁ, Sylva et al. *Harmonizace rodiny a zaměstnání - současné možnosti a jejich reflexe u mladé rodičovské generace. Část 3, Postoje a zkušenosti s harmonizací rodiny a zaměstnání rodičů dětí předškolního a mladšího školního věku*. 1. vyd. Praha: VÚPSV, 2006. 108 s. ISBN 80-87007-38-7.

HAVLÍK, Radomír a KOŤA, Jaroslav. *Sociologie výchovy a školy*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2011. 174 s. ISBN 978-80-262-0042-0.

HÁJEK, Bedřich a kol. *Jak vytvořit vzdělávací program pro školní družiny*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007. 125 s. ISBN 978-80-7367-233-1.

HÁJEK, Bedřich, HOFBAUER, Břetislav a PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008. 239 s. ISBN 978-80-7367-473-1.

HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004. 173 s. ISBN 80-7178-927-5.

HOFBAUER, Břetislav a KAPLÁNEK, Michal, ed. *Kapitoly z pedagogiky volného času: soubor pojednání o volném čase a jeho výchovném zhodnocování*. Vyd. 1. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta, 2010. 164 s. Opuscula; sv. 6. ISBN 978-80-7394-240-3.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu. Základy kvantitativního výzkumu*. Praha : Grada Publishing, 2007. 272 s. ISBN 978-80-247-1369-4.

KUCHAŘOVÁ, Věra a kol. *Péče o děti předškolního a raného školního věku*. 1. vyd. Praha: VÚPSV, 2009. 212, 8 s. ISBN 978-80-7416-041-7.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Vyd. 5. Praha: Portál, 2012. 143 s. ISBN 978-80-262-0202-8.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Radosti a strasti: předškolní věk, mladší školní věk, starší školní věk*. Vyd. 1. Jinočany: H & H, 1998. 205 s. ISBN 80-86022-21-8.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Rodiče a děti*. 2. vyd. Praha: Avicenum, 1989. 335 s. Rodinný kruh.

PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014. 145 s. ISBN 978-80-7290-666-6. dostupné na vzdelavani-dvpp.eu/download/opory/final/25_pavkova.pdf.

PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 5., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2013. 483 s. ISBN 978-80-262-0456-5.

PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 7., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2013. 395 s. ISBN 978-80-262-0403-9.

SPOUSTA, Vladimír. *Metody a formy výchovy ve volném čase: kultura a umění ve výchově*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1996. 82 s. ISBN 80-210-1275-7.

ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem: [vývojová psychologie]: přepracované vydání*. 3. vyd. Praha: Portál, 2014. 390 s. ISBN 978-80-262-0772-6.

TAYLOR, Cathryn L. *Uzdravte své vnitřní dítě: jak se osvobodit ze zajetí své minulosti*. Vyd. 1. Olomouc: Fontána, ©2014. 341 s. ISBN 978-80-7336-749-7.

LANGMEIER, Josef a KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. 368 s. Psyché. ISBN 80-247-1284-9.

LANGMEIER, Josef a MATĚJČEK, Zdeněk. *Psychická deprivace v dětství*. Vyd. 4., dopl., V nakl. Karolinum 1. Praha: Karolinum, 2011. 399 s. ISBN 978-80-246-1983-5.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000. 522 s. ISBN 80-7178-308-0.

VÁŽANSKÝ, Mojmír a SMÉKAL, Vladimír. *Základy pedagogiky volného času*. Brno: Paido, 1995. 176 s., příl. ISBN 80-901737-9-9.

VOKÁČ, Petr. *Školský zákon: zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání*. 5. přepracované vydání. Třinec: RESK, spol. s r.o., 2015. 344 stran. ISBN 978-80-87675-03-8.

J., Dumazedier. 1966. „Volný čas.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 2 (3): 443-447

GARNER, Ruth, ZHAO, Yong, GILLINGHAM, Mark G. *Hanging out community-based after-school programs for children community-based after-school programs for children*. Westport, Conn. : Bergin & Garvey 2002. 186 s. Dostupné na: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&scope=site&db=nlebk&db=nlabk&AN=86634>

Vyhláška č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání, ve znění pozdějších právních předpisů.

Vyhláška č. 108/2001 Sb., kterou se stanoví hygienické požadavky na prostory a provoz škol, předškolních zařízení a některých školských zařízení, ve znění pozdějších právních předpisů.

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších právních předpisů.

Školní vzdělávací program pro školní družinu ZŠ Brno schválený školskou radou 30.8.2012

Řád školní družiny ZŠ Brno vydaný dne 1. září 2014

Výroční zpráva za rok 2013/2014

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1 – Dotazník pro děti

Příloha 2 – Dotazník pro rodiče